

Ekonomická
fakulta
Faculty
of Economics

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Ekonomická fakulta
Katedra aplikované matematiky a informatiky

Diplomová práce

Demografické stárnutí a jeho ekonomické důsledky

Vypracoval: Bc. Martin Kolář
Vedoucí práce: RNDr. Renata Klufová, Ph.D.

České Budějovice 2015

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Fakulta ekonomická
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Martin KOLÁŘ**
Osobní číslo: **E13717**
Studijní program: **N6208 Ekonomika a management**
Studijní obor: **Strukturální politika EU a rozvoj venkova**
Název tématu: **Demografické stárnutí a jeho ekonomické důsledky**
Zadávací katedra: **Katedra aplikované matematiky a informatiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je zhodnocení demografického stárnutí populace České republiky v širších souvislostech a diskuse jeho ekonomických důsledků. Součástí analýzy je regionální a prostorová analýza základních ukazatelů ekonomické demografie (index stáří, index hospodářského zatížení, zelené a šedé zatížení).

Na teoretickou část práce, věnující se teoriím demografického stárnutí (demografické okno a další) a popisu metodologie jeho vyjadřování, naváže vlastní analytická část.

Metodický postup:

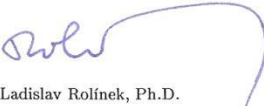
1. Studium dostupné literatury - literární přehled.
2. Konceptuální model - návrh (sledované ukazatele, zdroje dat, způsob zpracování).
3. Akvizice potřebných dat, jejich zpracování - výpočet ukazatelů.
4. Analýza - prostorový model.
5. Diskuse výsledků.
6. Závěry.

Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Rozsah pracovní zprávy: **50 - 60 stran**
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**
Seznam odborné literatury:

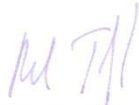
1. **BURCIN, B. a kol.** *Demografická situace České republiky: proměny a kontexty 1993-2008.* Praha: SLON, 2010, 238 s. ISBN 978-80-7419-024-7.
2. **CASSELI, G. a kol.** *Demography: Analysis and Synthesis. A Treatise in Population Studies. Vol. 3,* London: Elsevier, 2006. ISBN 978-0-08-045485-6.
3. **DAVIS, H. C.** *Demographic Projections Techniques for Regions and Smaller Areas: A Primer.* Vancouver: UBC Press, 1995.
4. **KALIBOVÁ, K. a kol.** *Demografie (nejen) pro demografy. 3., přeprac. vyd.* Praha: SLON, 2009, 241 s. ISBN 978-80-7419-012-4.
5. **KLUFOVÁ, R. a Z. POLÁKOVÁ.** *Demografické metody a analýza: demografie české a slovenské populace.* Praha: Wolter Kluwer, 2010, 306 s. ISBN 978-80-7357-546-5.
6. **KOSCHIN, F.** *Kapitoly z ekonomické demografie.* Praha: Oeconomia, 2005, 52 s. ISBN 80-245-0959-8.
7. **ROWLAND, D., T.** *Demographic Methods and Concepts.* Oxford: Oxford University Press, 2009, 546 s. ISBN 978-0-19-875263-9.

Vedoucí diplomové práce: **RNDr. Renata Klufová, Ph.D.**
Katedra aplikované matematiky a informatiky

Datum zadání diplomové práce: **7. ledna 2014**
Termín odevzdání diplomové práce: **15. dubna 2015**

doc. Ing. Ladislav Rolínek, Ph.D.
děkan

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
EKONOMICKÁ FAKULTA
Studentská 13 (26)
370 05 České Budějovice

prof. RNDr. Pavel Tlustý, CSc.
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 27. února 2014

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47 zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to - v nezkrácené podobě archivovaných Ekonomickou fakultou - elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne:

Podpis studenta:

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí své diplomové práce paní RNDr. Renatě Klufové, Ph.D. za odborné a podnětné rady, vedení a obětavost při zpracování této diplomové práce.

Abstrakt

Hlavním cílem této diplomové práce je zmapovat a popsat průběh změn, které v české společnosti nastaly v důsledku demografického stárnutí mezi léty 1991 a 2013. Sledovány byly především následující ukazatele: indexy zeleného a šedého zatížení, index hospodářského zatížení a index stáří. Práce se obšírněji v širších socioekonomických souvislostech zabývá celou problematikou demografického stárnutí jako fenoménu posledních desetiletí a snaží se poukázat a upozornit na jeho možné ekonomické, ale i společenské důsledky. Práce se rovněž snaží nalézt možná řešení demografickým stárnutím vyvolaných změn.

Klíčová slova: demografické stárnutí, ekonomické důsledky demografického stárnutí, index zeleného zatížení, index šedého zatížení, index stáří

Abstract

Description and charting of changes which have been caused by demographic ageing in the Czech society between years 1991 – 2013 are main aims of this paper. Paper is focused especially on Total Economic Dependency Ratio, Child (Economic) Dependency Ratio, Aged (Economic) Dependency Ratio and Ageing Index and reports about demographic ageing in wide socio-economic view too. Than it tries to show and warn against social and economic consequences of this phenomenon which is present in our society for last few decades. This paper wants to find resolves of changes caused by demographic ageing.

Key words: demographic ageing, economic consequences of demographic ageing, Child (Economic) Dependency Ratio, Aged (Economic) Dependency Ratio, Ageing Index

Obsah

Abstrakt	1
Obsah.....	2
Úvod	3
I. Datová základna a teoreticko-metodologická báze.....	5
I.1 Metody a vzorce	5
I.2 Přehled literatury	10
II. Demografické změny v české společnosti	19
II.1 Česká republika	19
II.1.1 Trend změny v zastoupení jednotlivých ekonomických generací	19
II.1.2 Důvody změny v zastoupení jednotlivých ekonomických generací	21
II.1.3 Zelené a šedé zatížení	22
II.1.4 Index hospodářského zatížení.....	23
II.1.5 Vývoj ekonomického indexu stáří	24
II.1.6 Průměrný věk	25
II.2 Nižší regionální úroveň	26
II.2.1 Zelené zatížení.....	26
II.2.2 Šedé zatížení	30
II.2.3 Index hospodářského zatížení.....	35
II.2.4 Index stáří (ekonomický)	35
II.2.5 demografická analýza regionů ČR	39
III. Shluková analýza Grouping Analysis.....	49
III.1 Zelené zatížení	49
III.2 Šedé zatížení	51
III.3 Index stáří	53
IV. Vývoj věkové skladby obyvatelstva ČR	57
V. Činnost orgánů VS	60
V.1 Činnost orgánů VS s celorepublikovou působností.....	60
V.1.1 Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017.....	61
V.2.2 Politika přípravy na stárnutí.....	61
V.2 Činnost krajských samospráv.....	62
VI. Ekonomické důsledky demografického stárnutí	63
VI.1 Možné důsledky demografického stárnutí v makro-ekonomickém prostředí.....	63
VI.1.1 Systém důchodového zabezpečení České republiky.....	65
VI.2 Možné důsledky demografického stárnutí v mikro-ekonomickém prostředí.....	71
VI.3 Možnosti zvrácení důsledků demografického stárnutí.....	76
VII. Závěr	83
Seznam použité literatury.....	87
Zdroje.....	88
Seznamy tabulek, obrázků a grafů.....	92

Úvod

Smyslem této práce není prioritně odhalit dosud nepoznané, ale v širších souvislostech popsat a zanalyzovat proces demografického stárnutí, který posledních více než dvacet let měnil tvář české společnosti, a najít a pochopit příčiny těchto změn, poukázat na jejich socioekonomické důsledky a upozornit, že tuto závažnou problematiku již nelze dále přehlížet.

Proces demografického stárnutí spojený s druhým demografickým přechodem byl v západní a severoevropské společnosti nastartován v polovině 60. let minulého století. Na našem území se začal výrazněji projevovat až jako následek pádu železné opony (Klufová, 2008; Vallin in Caselli, 2006), a právě tuto dobu od roku 1991 přibližuje tato práce.

Problematika demografického stárnutí je v globálním měřítku západní společnosti intenzivně řešena na poli demografie, sociologie, filozofie, ekonomie, částečně i politologie, ale v širokém povědomí společnosti je doposud stále upozaděna.

Součástí analytické části této práce je i regionální a prostorová analýza základních ukazatelů ekonomické demografie, jakými jsou index stáří a indexy hospodářského, zeleného a šedého zatížení. Dále je zahrnuta shluková analýza těchto indexů.

Ostatní segmenty práce nadále podrobněji přiblíží vývoj věkové struktury české populace v posledních několika desítkách let a její předpokládaný vývoj ve směru ke konci tohoto století. Stárnutí populace a změny, které vyvolává, jsou mimořádnou výzvou i pro orgány veřejné správy, a proto je jeden z dalších segmentů věnován této problematice. Poslední část práce se přímo zaměřuje na ekonomické důsledky demografického stárnutí a snaží se nalézt jejich možná řešení. Součástí této kapitoly je i představení systému důchodového pojištění ČR, jeho historie od roku 1948 a názorů na jeho možný budoucí vývoj.

Cíl práce:

Vyšetřit, jak se v průběhu let v české společnosti změnilo zelené a šedé zatížení, index ekonomické závislosti a index stáří na republikové i okresní úrovni.

Hypotézy a výzkumné otázky:

1.) Je opravdu nezbytné, aby v důsledku ekonomických a demografických změn ve společnosti do budoucna nadále narůstal věk odchodu do penze? (Keller, 2009)

2.) Může změna životního stylu obyvatelstva spojená s druhým demografickým přechodem (Klufová, 2013; Mareš, 2008) výrazně pozměnit geografickou distribuci rozložení podílů jednotlivých ekonomických generací mezi okresy?

3.) Obzvláště moravská (částečně i slezská) společnost je charakteristická vyznáváním tradičních hodnot (mj. nejvyšší religiozita, nejvyšší podíl narozených v okrese trvalého pobytu v ČR; Vančura, 2013; Moravané, 2015) a pomalejším přijímáním některých aspektů západního životního stylu (např. nejnižší míra urbanizace i individuální automobilizace v ČR; Kraft, 2011; Vančura, 2013), a tudíž očekáváme, že projev změn vyvolaných procesem demografického stárnutí zde bude menší než v opačně se chovajících západních částech republiky.

4.) Pro oblasti vnější i vnitřní periferie je charakteristická zvýšená emigrace obyvatel v produktivním věku (Mikšíček, 2004), což vede k intenzifikaci procesu demografického stárnutí. Potvrdí tuto skutečnost výraznější změny geografické distribuce hodnot řešených indexů na regionální úrovni respektovaných okresů?

I. Datová základna a teoreticko-metodologická báze

I.1 Metody a vzorce

Práce byla zpracovávána mezi červencem 2014 a dubnem 2015. K jejímu vypracování bylo nutné provést řadu různých postupů, které popisuje tato kapitola.

První fází bylo studium odborné literatury, jejímž výsledkem je následující kapitola Literární přehled. Tato kapitola ve své druhé části rovněž vysvětluje důležité pojmy z oboru demografie, s nimiž tato práce operuje. Vlastní výzkumná práce byla založena na datové základně demografických struktur okresů ČR vytvořenou na základě údajů Českého statistického úřadu J. Kokšteinem, kterou poskytla vedoucí práce paní RNDr. Renata Klufová, Ph.D. Tato databáze byla následně zaktualizována a obohacena o nejnovější data ČSÚ, jež byla na sklonku léta 2014 dostupná, čímž vznikla pro práci klíčová databáze (ČSÚ 1991 – 2013). Zadání práce se prvořadě soustředí na indexy zeleného a šedého zatížení, index hospodářského zatížení a index stárí, jež byly následně pro každý okres vypočítány (viz Základní pojmy) za pomoci programu MS Excel.

Z důvodu velice rozsáhlého datového souboru zahrnující počty obyvatel všech tří ekonomických generací pro každý rok mezi léty 1991 až 2013, a to pro každý okres České republiky, a faktu, že námi sledované vývojové demografické údaje podléhají významnějším změnám teprve v rámci víceletého časového úseku, bylo dospěno k závěru, že se práce bude soustředit obzvláště na data z úvodu (r. 1991), z poloviny (r. 2002) a z konce (r. 2013) sledovaného období pro jasnější interpretaci změn, které mezi nimi v české společnosti nastaly. Demografická data budou interpretována na nižší úrovni okresů (LAU I), tak i na celostátní úrovni.

Prostorově-analytická část práce pokračovala vyhodnocením vypočítaných dat a tvorbou kartogramů pro výše zmíněné indexy pro v práci sledovaná období prostřednictvím specializovaného geografického informačního softwaru ArcGIS. K tvorbě kartografických výstupů byla rovněž použita databáze geografických podkladů ArcČR500. Pro prezentaci hodnot těchto výstupů byla v zájmu vysoké objektivity zvolena metoda stejné šíře intervalů. Pro vytvoření většiny grafických výstupů byl použit MS Excel.

Shluková analýza byla zpracována pomocí specializovaného statistického nástroje Grouping Analysis (obdoba shlukové analýzy pro prostorová data) rovněž prostřednictvím programu ArcGIS. Tato metoda shluje do skupin všechny jednotky souboru (tím se liší od jiných shlukových analýz např. Getis-Ordovovy nebo Cluster and Outlier Analysis/Anselin Local Moran's I, které sice stanoví výrazné shluky, leč většinu

jednotek souboru vykáží jako nesignifikantní), jejichž složky si jsou v rámci své skupiny maximálně podobné a naopak maximálně odlišné přes hranici skupiny. Metoda umožňuje libovolně volit rozdělení až do 15 skupin (Esri, 2015; Klufová, 2014). Z důvodu menší rozlohy území ČR a v zájmu nízké heterogenity výstupu bylo zvoleno rozdělení do 4 skupin. Ostatní volby byly nastaveny automaticky, či byla zvolena první možnost z nabídky. Z důvodu hrozby zkreslení bylo vypuštěno hlavní město Praha.

Výše získaná prostorová distribuce sledovaných charakteristik byla následně popisována a objasňována pomocí specializovaných odborných prací a literatury.

Podle zadání práce rovněž bere zřetel i na ekonomické důsledky analyzovaných demografických změn a snaží se hledat různá makro i mikroekonomická odvětví, jež jimi mohou být zasažena, a diskutovat jejich vliv, popřípadě se pokusit nalézt řešení vedoucí k eliminaci jejich potenciálně rizikových efektů.

Základní pojmy

Úmrtnost

Neboli mortalita je spolu s porodností (viz dále) jedna ze dvou základních složek demografické reprodukce. Úroveň úmrtnosti je obzvláště ovlivněna úrovní nemocnosti a kvalitou životních podmínek a životního prostředí a způsobem života. Nejjednodušeji se vyjádří pomocí hrubé míry úmrtnosti, což je celkový počet zemřelých (M) na 1 000 obyvatel středního stavu ($\bar{S}$), viz dále. Je ovšem velmi zkreslen věkovou sktrukturou sledovaných populací, a proto není dostatečně vypovídající.

$$hmú = \frac{M}{\bar{S}} \times 1000$$

Pro srovnání populací je přesnějším vyjádřením diferencovaná úmrtnost, jež dělí zemřelé podle věkových skupin, či podle pohlaví (Kalibová, Pavlík a Vodáková, 2009; Toušek, Kunc, Vystoupil, 2008 a Davis, 1995).

Porodnost

Známa taktéž jako natalita, je spolu s úmrtností, jak již bylo uvedeno, druhou základní složkou demografické reprodukce a můžeme ji definovat jako základní populační proces, který zajišťuje reprodukci obyvatelstva. Po ukončení demografické revoluce je pro populační vývoj populace zcela klíčová. Závisí na plodivosti (fekunditě),

což je schopnost muže, nebo ženy plodit děti (opakem je sterilita). Výsledným efektem plodivosti je plodnost (fertilita).

Nejjednodušším vyjádřením porodnosti je, v obdobném smyslu jako v případě úmrtnosti, hrubá míra celkové porodnosti, která udává počet všech narozených (N) na 1 000 obyvatel středního stavu obyvatelstva ($\bar{S}$) (Kalibová, Pavlík a Vodáková, 2009; Vančura, 2010; Toušek, Kunc, Vystoupil, 2008 a Davis, 1995).

$$hmcp = \frac{N}{\bar{S}} \times 1000$$

Demografické reprodukce

Je obnova lidských populací rozením a vymíráním. Demografická reprodukce je předmětem studia demografie (Vančura, 2010 a Demografie, 2014a).

Demografické stárnutí

Lze laicky vyložit jako zvětšování podílu starších osob v populaci. Je způsobeno demografickou revolucí, která vedla ke snížení porodnosti a růstu střední délky života (viz dále). Demografické stárnutí není zpravidla omezeno dobou trvání demografické revoluce, nýbrž pokračuje i po jejím skončení po dlouhou dobu. Demografické stárnutí je pro společnost ekonomickou, sociální i kulturní problematikou. Indexem stáří (viz dále) se demografické stárnutí měří (Kalibová, Pavlík a Vodáková, 2009).

Index stáří

Rozlišujeme dva typy indexu stáří, jinak známého jako Sauvyho index, a to biologický a ekonomický. Biologický index stáří je poměr postreprodukční složky obyvatelstva (50+) a předreprodukční (0-14 let). Biologický index stáří dobře dokládá aktuální stav věkové struktury ve společnosti. Jeho hodnota cca 25 znamená progresivní typ populace (rozšířená reprodukce), hodnota cca 87 stacionární typ (vyrovnaná reprodukce) a hodnota cca 150 regresivní typ, tedy zúženou reprodukci (Klufová, 2013).

Ekonomický index stáří je poměrem postproduktivní složky obyvatelstva (často 65+) a předproduktivní, obvykle udávané jako 0-19 let (Klufová, 2013).

$$is = \frac{\text{III. ek. generace}}{\text{I. ek. generace}}$$

Zelené zatížení (index závislosti mladých)

Udává, kolik členů předproduktivní složky obyvatelstva je živeno jedním členem produktivní složky (Klufová, 2013).

$$ixzm = \frac{\text{I. ek. generace}}{\text{II. ek. generace}}$$

Šedé zatížení (index závislosti starých)

Udává, kolik členů poproduktivní složky obyvatelstva je živeno jedním členem produktivní složky (Klufová, 2013).

$$ixzx = \frac{\text{III. ek. generace}}{\text{II. ek. generace}}$$

Index hospodářského zatížení

Značí počet osob, které musí svou prací živit jeden člen II. ekonomické generace včetně sama sebe (Klufová, 2013).

$$ixhz = \frac{\text{I. ek. gen.} + \text{II. ek. gen.} + \text{III. ek. gen.}}{\text{II. ek. generace}}$$

Vyčlenit lze ještě vážený (přepočtený) index hospodářského zatížení, který vychází z teorie, že ne všichni členové populace dosahují totožné výše spotřeby, jež se liší podle věku. Adolescent má jinou spotřebu než důchodce a ten zase jinou než osoba v ekonomicky aktivním věku. Předpokladem tohoto indexu je, že každý člen I. i III. ek. generace spotřebuje jen 70 % toho, co člen II. ek. generace (Klufová, 2013).

$$ixhz_{0,7; 1; 0,7} = \frac{0,7 * \text{I. ek. gen.} + 1 * \text{II. ek. gen.} + 0,7 * \text{III. ek. gen.}}{\text{II. ek. generace}}$$

Střední stav obyvatelstva

Chápeme jako celkový počet obyvatel např. daného území. Stanovuje se třemi základními principy, a to buď jako průměr počtu obyvatel k 1. 1. a 31. 12. daného roku, nebo jako stav počtu obyvatel k polovině roku (k 1. 7.) nebo jako průměr všech stavů obyvatelstva z každého dne roku (kumulovaný součet všech obyvatel v každém dni roku dělený počtem jeho dní) (Vančura, 2010).

Úhrnná plodnost – reprodukce

Úhrnná plodnost udává počet dětí, které by se narodily jedné ženě během reprodukčního období, kdyby se hodnoty míry plodnosti dle věku neměnily (Klufová, 2008 a Vančura, 2010)

Střední délka života

Alias naděje na dožití, je ukazatel délky života, který lze nalézt ve dvou formách. Prvním z nich je jeho tvorba od narození, jež udává, jakého věku se v průměru dožije jedinec narozený v dané generaci při zachování řádu vymírání (= relativně stabilní počet zemřelých napříč mnoha roky narušený jen mimořádnými událostmi typu epidemií apod.). Ve druhém případě není tvořena od narození, ale od libovolně zvoleného věku, čímž udává, kolik let života ještě v průměru zbývá příslušníkovi dané generace. Takovýto údaj lze označit za zbývající délku života (viz dále). V České republice činí střední délka života pro muže narozené v roce 2012 75 let, přičemž ženy se dožijí přibližně o šest let vyššího věku. (Kalibová, Pavlík a Vodáková, 2009 a CZSO, 2014).

Zbývající délka života

Revidovaný údaj střední délka života udávající, kolik ještě života zbývá danému člověku ve věku X. Celkově se s přibývajícím věkem zvyšuje, neboť starší lidé již překonaly jistá životní rizika a nebezpečí (Vančura, 2010).

V roce 1950 byla naděje na dožití novorozence 65 let, v roce 1998 zbývalo nyní tomuto již osmačtyřicetiletému člověku narozenému v roce 1950 podle Podrobných úmrtnostních tabulek ještě 26 let, v součtu tedy 74 let života (Vančura, 2010).

Stáří

Stárnutí je naprogramovaný biologický děj. Důležitější než kalendářní věk ale zpravidla bývá věk biologický a vitalita každého jedince, neboť kalendářní věk nerozlišuje velkou variabilitu biologického věku a funkčních schopností u stejně starých osob. Proces stárnutí je provázen řadou zánikových změn v orgánech a tkáních. Rovněž se horší kvalita smyslových vjemů, paměti i motoriky (Jančík a kol., 2006).

Stáří a odchod do penze je nejen psychicky náročnou životní etapou spojenou se ztrátami kompetencí a s ní spojeného sociálního statutu, tělesného chátrání, zhoršením kvality života a zpravidla odkázáním na státní systém sociálního zabezpečení. Stáří se dělí na následující fáze. První z nich je rané stáří (mezi 60 a 75 lety), pravé stáří začíná po 75. roku života (Šebová Šafaříková, 2012). Můžeme vyčlenit ještě pozdní stáří po 85 letech věku (Jančík a kol. 2006). OSN označuje za hranici stáří dosažení věku 65 let (SPRSS Jčk, 2014).

Stárnoucí člověk je nucen přizpůsobit životní styl vlastnímu stáří se všemi jeho biologickými, psychickými a sociálními projevy (Šebová Šafaříková, 2012). Podle sociologů starý člověk potřebuje ke kvalitnímu životu uspokojení především základních

potřeb, jakými jsou teplo, jídlo, hygiena, společnost a důstojné zacházení (MF DNES, 2015a).

Ageismus

Se jako pojem v okruhu odborné veřejnosti poprvé objevil v USA v roce 1968 v souvislosti se segregační bytovou politikou. O osm let později byl pojem předefinován do dodnes chápaného kontextu (ageismus.cz, 2014), který L. Vidovičová definuje jako: „*Ideologie založená na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu manifestovaná skrze proces systematické, symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku a/nebo na jejich příslušnosti k určité generaci.*“ (Vidovičová, 2005).

Rostoucí počet starých lidí ve společnosti působí na ageismus protikladně. Na jednu stranu ho podporuje díky rostoucím státním výdajům na systém sociálního zabezpečení, na druhou ale může zvyšující se počet seniorů vést k jeho odbourávání (Vidovičová, 2005).

Hrubý domácí produkt (HDP, GDP)

Je součtem peněžních hodnot konečných výrobků a služeb, vyprodukovaných během období jednoho roku výrobními faktory umístěnými v dané zemi (bez ohledu na to, kdo dané faktory vlastní). Existují tři metody pro jeho výpočet. Vzorec výdajové metody je uveden níže.

$$\text{HDP} = C + I + G + \text{NX}$$

C zastupuje spotřební výdaje domácností, I reprezentuje výši soukromých investic, G jsou státní výdaje a NX, čili čistý export, je rozdíl exportu (vývozu) a importu (dovozu).

Dalšími metodami jsou součtová, která je založená na součtu přidaných hodnot a důchodová, také známá jako příjmová (Jurečka, 2010).

1.2 Přehled literatury

Demografie je vědní obor, jehož středem pozornosti je reprodukce lidských populací, tj. demografická reprodukce. Tento termín je na poli světové vědy přítomen od poloviny 19. stol., přesně od r. 1855, kdy jej poprvé užil A. Guillard. Ovšem za faktického zakladatele demografie lze pokládat Johna Graunta, který se tematice úmrtnosti, což je

jedna ze stěžejních částí demografie, věnoval ve svém díle *Natural and Political Observations Mentioned in a Following Index, and Made upon the Bills of Mortality, with Reference to the Government, Religion, Trade, Growth, Air, Diseases and the Several Changes of the Said City*, jež vyšlo roku 1662. Ve své knize Graunt analyzuje statistická data o úmrtnosti města Londýn. Grauntův současník W. Petty našel zákonitosti hromadných jevů, a tím položil základy pro obor politická aritmetika. O značný rozvoj demografie v následujících desetiletích se postarali zejména E. Halley (první úmrtnostní tabulky; konec 17. stol.), J. Süssmilch (snaha o vysvětlení demografických pravidelností na základě náboženství; pol. 18. stol.). Značného ohlasu, a to nejen v jeho době, se dostalo dílu T. R. Malthuse, které uveřejnil ve své knize z roku 1798 *Esej o principu populace...*, v níž shledává nesrovnalosti mezi růstem populace, která podle něj nabývá geometrickou řadou a nárůstem množství potravin, jež roste lineární řadou. Jeho myšlení lze shrnout tak, že početní růst obyvatelstva je příčinou všech ekonomických a společenských problémů, a proto se musí regulovat. Z ostatních významných demografů zmiňme P. F. Verhulsta (logistická křivka), zakladatele Mezinárodního statistického úřadu v Haagu (1855) A. L. Queteleta (na základě statistických dat hledá průměrného člověka), W. Lexise (demografická síť), R. Böckhema (míry reprodukce) a A. G. Sundbärga (klasifikace věkových struktur - věkové pyramidy), A. Landry, R. Pearl a F. W. Notestein zabývající se demografickou revolucí (Kalibová, Pavlík a Vodáková, 2009; Klufová, 2013; Vančura, 2010; Toušek, Kunc, Vystoupil, 2008).

Mezi nejvýznamnější české demografy řadíme A. Boháče (Státní úřad statistický, což je dnešní ČSÚ), J. Korčáka (Univerzita Karlova) a F. Fajfra (Vysoká škola ekonomická – katedra demografie) (Vančura, 2010).

Pro tuto práci, jež se primárně zabývá problematikou demografického stárnutí v souvislostech s jeho ekonomickými důsledky, jsou obzvláště důležité věkové kohorty lidí v předproduktivním a postproduktivním věku, popřípadě úzká skupina lidí, jež stojí na hranici produktivního a postproduktivního věku. O první jmenované skupině obšírně pojednává práce autorek Fialové, Hamplové, Kučerové a Vymětalové, jež na základě zkoumání objevuje nové trendy demografického chování, kterými se tato mladá generace vyznačuje. Závěry jejich výzkumu jsou důkazem o existenci druhého demografického přechodu v české společnosti. Ovšem práce je orientována spíše sociálním než ekonomickým směrem (Fialová, Hamplová, Kučerová a Vymětalová, 2000). O druhé zmiňované kohortě z čistě ekonomického hlediska píše N. Mocová, která obzvláště akcentuje zvýšenou neochotu lidí ve věku nad 50 let zaměstnávat, a to z důvodů nezvládnutí zvýšených pracovních nároků a jejich nižší snášenlivosti ke

změnám. Na druhou stranu ale konstatuje jejich nepopiratelný významný přínos, jenž převyšuje nevýhody s nimi spojené, v know-how a v množství zkušeností, jimiž disponují, v předávání těchto zkušeností mladším kolegům, v loajalitě a přirozené autoritě a ve faktu, že věkově různorodé týmy pracovníků jsou často efektivnější než věkově homogenní (Mocová, 2009).

Demografické stárnutí

Historický vývoj lidské populace trvá nanejvýše poslední tři miliony let, což je ve srovnání s dobou, od které se na Zemi poprvé objevil život, či s porovnáním s odhadovaným stářím naší planety, jež je asi 5 miliard let, naprosto zanedbatelný časový údaj. A navíc nejstarší důkazy mapující lidskou činnost jsou vázány na vynález písma přibližně 4 000 let před Kristem (Caselli, 2006).

Příslušníků rodu homo obývajících Zemi ve čtvrtém století před Kristem bylo jen 152 milionů (v Evropě z toho jen 19 mil.). Během následujících více než 1500 let se počet obyvatel nijak dramaticky nezvyšoval. Do roku 1100 se jen zdvojnásobil. Za středověku dokonce poklesl. Dramatický růst světové populace nastává až od 18. stol. díky demografické revoluci. V roce 1800 má planeta téměř již miliardu obyvatel (Caselli, 2006). Období, za které se počet lidí světa zvýší o miliardu, se neustále snižuje. K růstu z jedné (1807) na 2 miliardy (1927) obyvatel bylo potřeba 123 let. K růstu z pěti (1987) na šest miliard (1999) ale jen 12, tedy více než desetkrát méně. Ovšem podíl obyvatel nejvyspělejších částí světa na tomto rapidním růstu je povětšinou záporný, a to proto, že úhrnná plodnost je hluboko pod nezbytnou hranicí 2,1. Obyvatelstvo těchto částí světa totiž trápí problém zužující se porodnosti (Vančura, 2010), který se odvíjí od výrazné změny jejich životního stylu a je jednou z příčin demografického stárnutí (Klufová, 2008 a Vallin in Caselli, 2006).

Celosvětová populace, pouze s výjimkou nejvíce zaostalých zemí, stárne, a to nejrychleji právě ve vyspělých zemích, kde se zastoupení lidí starších šedesáti let od roku 1950 do roku 2000 téměř zdvojnásobilo na 19,4 %, celosvětově toto zastoupení vzrostlo jen drobně z 8,2 % na 10,0 % (Vallin in Caselli, 2006).

Problematika neustále se zrychlujícího demografického stárnutí obyvatelstva Evropské unie je i jedním z bodů nejvyšší unijní strategie Evropa 2020, která uvádí, že v letech 2013 – 2014 začne podíl výdělečného obyvatelstva klesat a každým rokem přibudou do věkové kohorty 60+ další dva miliony lidí, což je dvojnásobek oproti stavu před rokem 2007. Strategie proto důrazně varuje před silným zatížením systémů

sociálního zabezpečení z důvodů rostoucí postproduktivní a zmenšující se produktivní složky obyvatelstva (Evropa 2020, 2014, s. 7).

Populace České republiky, respektive tehdejšího Československa, začala demograficky stárnout již za éry První republiky, a to z důvodu ukončení demografické revoluce na našem území, což je přibližně o půlstoletí později oproti jejímu ukončení ve Velké Británii, kde se tento proces v polovině 18. století poprvé vyskytl. V 50. letech demografické stárnutí zpomalila vysoká míry natality a lepší se novorozenecká péče. Po roce 1960 dětská složka populace tvořila více než 25 % obyvatel a složka 65+ méně než 10 procent. V následujících letech ovšem dochází k intenzivnějšímu demografickému stárnutí, které bylo opět umírněno rozšířenou porodností v letech sedmdesátých, a to z důvodů vládních pronatalitních opatření. Věkové složení populace se až do 90. let výrazně nezměnilo a zůstávalo vesměs příznivé, neboť přes 60 % obyvatel spadalo do produktivního věku a počet obyvatel ve stáří do 15 let přesahoval 20 % a byl vyšší než počet obyvatel starších 65 let (Kalibová, Pavlík a Vodáková, 2009). V roce 2006 se procentuální zastoupení dětské složky poprvé vyrovnalo se zastoupením osob ve věku 65+. Od následujícího roku je pak poprvé v historii postproduktivní složka obyvatelstva početnější než složka do věku 0 - 14 let (Klufová, 2013).

Celospolečenské polistopadové změny zapříčinily mj. i značnou akceleraci demografického stárnutí české populace. Od poloviny 90. let nastává silný pokles porodnosti, neboť demokratické státní zřízení, otevření hranic a značné občanské svobody zapříčiňují, že mít co nejdříve děti, již není prioritou nejvyšší kategorie, a tak se i vrchol specifické plodnosti posouvá do vyššího věku. Specifická plodnost v roce 1990 ostře kulminovala na jednadvacátém roce, v roce 1995 je ale široce rozprostřena mezi 21. a 26. rok života matky. Počet živě narozených dětí od roku 1993 rapidně klesá z původních 121 025 na 106 578 v roce 1994 a následně na 96 097 v roce 1995. Od roku 1996 se pak konstantně drží na 90 tisících. Po roce 1990 začíná extrémně klesat i úhrnná plodnost, která ještě v roce 1991 dosahovala téměř 1,9, v dalších letech ale strmě klesá, kdy v roce 1995 nedosahuje ani 1,3 a mezi léty 1996 až 2003 je pod hranicí 1,2, což je jedna ze světově nejnižších hodnot. Od roku 1993 můžeme vysledovat rostoucí průměrný věk žen při narození dítěte, který z hodnoty ležící v úzkém rozptylu 24,5 až 25 let z dlouhého intervalu mezi roky 1977 až 1992 náhle rapidně roste, kdy průměr 26 let překročil v roce 1996, 27 let o čtyři roky později a 28 let roku 2003, dnes se blíží 30 letům. Obdobně strmě roste i průměrný věk žen při narození prvního dítěte, který se od počátku 60. let až do roku 1993 velice těsně pohyboval kolem hodnoty 22,5 roku. V roce 2000 již ale činí bezmála 25 let a nadále stoupá až na dnešní hodnotu přes

28 let. (Vančura, 2010 a ČSÚ, 2015e,b). Neustálý posun plánovaného rodičovství prvního dítěte do vyššího a vyššího věku s sebou přináší riziko, že z biologických důvodů žena nepočne nikdy. Popřípadě pokud se stane prvorodičkou až ve vyšším věku, šance, že na svět přivede další dítě, je velmi malá (Mareš, 2008). Důkazem budiž, že průměrný věk prvorodiček se od průměrného věku všech matek liší jen asi o rok a půl (ČSÚ, 2015a,b). Bereme-li v úvahu statut manželství jako legitimní prostředí pro rození dětí, tak zákonitě v tomto období značně klesá i počet svateb (Vančura, 2010). Navíc čím vzdělanější ženy, tím menší souhlas s myšlenkou, že mateřství je jedním z největších cílů života a fakt, že stále více a více žen dává před mateřstvím přednost budování vlastní kariéry, stálo za poklesem hodnoty dítěte ve společnosti, neboť nabyly vědomí, že dítě by je v kariéře brzdilo (Mareš, 2008). Navíc nesmíme zapomenout zmínit, že v posledních desetiletích rapidně klesá plodnost mužů, což porodnost dále snižuje (Lidovky.cz, 2013).

Statistické informace z výše uvedeného odstavce můžeme sumarizovat do tří bodů, respektive etap. První z nich je období mezi léty 1990 až 1996, jež se vyznačuje každoročním velmi silným poklesem porodnosti. Úhrnná plodnost klesla z hodnoty 1,89 v roce 1990 na 1,18 v roce 1996, hrubá míra porodnosti klesla z 12,6 ‰ na 8,8 ‰, čistá míra plodnosti z 50,3 ‰ na 35,4 ‰ a čistá míra reprodukce z 0,91 na 0,57. Významným milníkem byly roky 1993 – 1996, mezi nimiž se počet narozených snížil o celou čtvrtinu ze 121 tis. na 90 tis. V roce 1994 byl poprvé od druhé světové války v České republice zaznamenán vyšší počet zemřelých než narozených. Druhá etapa (1996 až 2000) je charakteristická stabilizací demografických ukazatelů na velice nízkých hodnotách (počet narozených za rok osciluje těsně okolo hranice 90 000 a úhrnná plodnost je pod 1,2) a zaznamenání historických minim. Úhrnná plodnost zaznamenána v ČR v letech 1999 a 2000 byla 1,13, resp. 1,14 – jednalo se o nejnižší hodnotu úhrnné plodnosti v Evropě a pravděpodobně i na světě! Historicky nejnižší hrubá míra porodnosti v ČR byla v roce 1999 (8,7 ‰), stejně jako čistá míra plodnosti (34,1 ‰) a čistá míra reprodukce (0,55). Třetí etapou je interval let 2000 – 2006, kdy se projevil vliv silných ročníků z poloviny sedmdesátých let, a tudíž došlo k růstu porodnosti na více než sto tisíc dětí ročně, úhrnné plodnosti z 1,15 (2001) na 1,28 v roce 2006. Hrubá míra porodnosti v závěru období dosáhla na 10,0 ‰, čistá míra plodnosti na 42,7 ‰ a čistá míra reprodukce na 0,64, což je ale pořád velmi silně zúžená reprodukce. V roce 2006 se poprvé od roku 1994 narodilo více lidí, než zemřelo (pozitivní přirozený přírůstek 1 390 osob) (Toušek, Kunc, Vystoupil, 2008).

Protnutí křivky porodnosti a úmrtnosti je označováno podle van der Kaa (1988) za druhý demografický přechod (Vančura, 2010). Zmíněným druhým demografickým přechodem, který vyvolal a ovlivnil všechny výše rozebrané demografické změny, je proces, jenž značně změnil demografické chování západní společnosti a který započal v polovině 60. let 20. stol. v západní a severní Evropě (zde probíhal přibližně 20 let). Tento proces se vyznačuje změnou hodnot, a to obzvláště nárůstem individualismu, což velmi ovlivňuje reprodukční a sociální chování jedinců a ve výsledku přináší značný pokles porodnosti, nezřídka kdy až pod hranici prosté reprodukce, tedy hodnotu úhrnné plodnosti nižší než 2,1 dítěte připadající na jednu ženu (Klufová, 2008 a Vallin in Caselli, 2006). Důsledkem je snížení procentuálního zastoupení předproduktivní složky obyvatelstva, která vede k demografickému stárnutí, neboť starší kohorty se stávají početnějšími a procentuálně širšími, což ukazuje i rostoucí průměrný věk společnosti, který se má nadále značně navyšovat. Právě klesající počet novorozenců a postupný přesun silných ročníků (obzvláště ročníky 1970 - 75) do vyššího věku zintenzivňuje demografické stárnutí v ČR spolu se stále se zvyšujícím věkem, kterého se budou lidé běžně dožívat, v roce 2065 by naděje na dožití měla dosáhnout 86,5 roku u mužů a 91 let u žen. Navíc stárnoucí populace je obzvláště populací městskou. Ve městech v roce 2010 v ČR žilo 74 % všech seniorů (Petrová Kafková a Galčanová, 2012). Dopady demografického stárnutí by mohla zmírnit imigrace ze zahraničí, ovšem pro udržení současného zastoupení produktivních a neproduktivních obyvatel by musela nabýt nereálně vysokých čísel (Kalibová, Pavlík a Vodáková, 2009). Ovšem podle analytiků OSN nejsou extrémní vlny imigrace, a to obzvláště do zemí EU, nereálnou fikcí. Hrozící klimatické změny v čele s globálním oteplováním mohou učinit jisté části světa naprosto neobyvatelnými. Již dnes se tzv. environmentální migrace týká oblastí s extrémním podnebím obzvláště na severu Afriky a jihu Asie a ročně zahrnuje na 50 milionů lidí. S postupujícími klimatickými změnami způsobujícími degradaci půd, extrémní výkyvy počasí, cyklóny, tání ledovců a růst hladiny světového oceánu může tento počet do roku 2050 vzrůst až na 200 mil. Cílem těchto lidí budou obzvláště vyspělé země Severní polokoule, Českou republiku nevyjímaje (OSN, 2008; Casseli, 2006). Nicméně jiné výzkumy tyto poplašné závěry jednoznačně odmítají (Stojanov, Duží, 2012). Na závěr zmiřme, že potenciální masivní příval environmentálních migrantů do zemí západního světa těmto státům sice může pomoci zvrátit negativní demografický vývoj, neboť právě tyto země se potýkají s nejnižšími porodnostními čísly na světě (Vančura, 2010), rovněž pro ně ale znamená potenciální bezpečnostní hrozbu, a to z důvodů střetávání se rozdílných kultur, náboženství a způsobů života (Šándor, 2014), což už se nyní v západní Evropě projevuje.

Podle střední varianty demografické prognózy vypracované demografem T. Fialou, kdy by měla plodnost vzrůst na 1,7 dítěte připadající na jednu ženu a migrační přírůstek dosáhnout hodnoty 25 000 osob ročně, by v roce 2100 mělo v ČR žít zhruba stejně obyvatel jako dnes. Maximální varianta počítá s růstem plodnosti na 2 děti a ročním migračním přírůstkem 40 000 osob. Poté by již v roce 2050 v ČR žilo 12 milionů lidí a ve výše zmíněném roce 2100 by měla Česká republika až 14 mil. obyv. Minimální varianta ale počítá s dalším poklesem plodnosti, a to z dnešních 1,5 na 1,4 a roční imigrací mezi 10 až 15 tisíci lidmi. Za takovýchto okolností by Česká republika přišla o třetinu obyvatel a v roce 2100 by zde žilo pouhých 6,5 mil. lidí. Experti se dnes, právě vzhledem k trendu neustále se snižující plodnosti, nejvíce přiklánějí k poslední z uvedených variant prognózy (Idnes.cz, 2011a).

Podrobnou demografickou projekci vypracovanou v pětiletých intervalech až do roku 2100 Českým statistickým úřadem v roce 2013 zachycuje následující tabulka 1.

Tabulka 1: vývoj počtu obyvatel a věkové struktury dle demografické projekce ČSÚ 2013
Vývoj počtu obyvatel a věkové struktury dle demografické projekce ČSÚ 2013

Rok	Počet obyvatel k 31.12. (v tis. osob)			Podíl 0–19letých (v %)			Podíl 20–64letých (v %)			Podíl 65letých a starších (v %)		
	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká
2012*	10 516	10 516	10 516	19,7	19,7	19,7	63,5	63,5	63,5	16,8	16,8	16,8
2015	10 499	10 534	10 569	19,6	19,6	19,6	62,0	62,0	62,0	18,4	18,4	18,4
2020	10 418	10 528	10 634	20,0	19,9	19,9	59,1	59,1	59,2	21,0	20,9	20,9
2025	10 271	10 475	10 663	19,7	19,7	19,6	57,8	57,8	57,8	22,6	22,6	22,5
2030	10 062	10 374	10 654	17,9	18,1	18,1	57,9	57,7	57,7	24,2	24,3	24,2
2035	9 819	10 240	10 617	16,8	17,0	17,1	57,6	57,2	57,1	25,6	25,8	25,8
2040	9 567	10 098	10 571	16,3	16,6	16,8	55,3	54,9	54,7	28,4	28,5	28,5
2045	9 307	9 946	10 514	16,4	16,8	17,0	52,5	52,2	52,1	31,1	31,1	31,0
2050	9 030	9 778	10 442	16,6	17,1	17,3	50,8	50,4	50,4	32,6	32,5	32,3
2055	8 721	9 579	10 336	16,6	17,2	17,4	49,6	49,2	49,2	33,8	33,6	33,4
2060	8 374	9 337	10 186	16,2	16,9	17,2	49,8	49,2	49,0	34,0	33,9	33,8
2065	8 004	9 062	9 998	15,8	16,6	16,9	51,3	50,5	50,1	33,0	32,9	33,0
2070	7 639	8 781	9 793	15,7	16,5	16,8	52,2	51,4	50,9	32,1	32,1	32,2
2075	7 307	8 525	9 604	15,8	16,7	17,0	51,4	50,9	50,5	32,7	32,4	32,5
2080	7 016	8 308	9 450	16,1	17,0	17,3	50,7	50,4	50,1	33,2	32,6	32,5
2085	6 758	8 123	9 328	16,2	17,2	17,5	50,3	50,1	49,9	33,6	32,7	32,6
2090	6 527	7 965	9 234	16,0	17,1	17,4	50,3	50,2	50,0	33,7	32,8	32,6
2095	6 311	7 824	9 158	15,7	16,8	17,2	50,7	50,5	50,3	33,6	32,6	32,5
2100	6 095	7 684	9 083	15,5	16,6	17,0	51,0	50,9	50,5	33,4	32,5	32,4

* reálná data

Zdroj dat: Český statistický úřad in Fiala, Langhamrová 2013

Z této projekce zahrnující výrazně menší vliv kladného salda migrace, která je ve vysoké variantě 20 - 25 000, je patrný neodvratný výrazný pokles počtu obyvatel, jenž je způsoben nedostatečnou porodností. Rostoucí střední délka života rovněž vede ke stárnutí populace.

Průměrný věk obyvatel ČR podle projekce ČSÚ vytvořené do roku 2101 neustále poroste přibližně do roku 1965, kdy dosáhne svého stropu - 50 let. Na dohled této úrovně setrvá do konce projektovaného období (ČSÚ, 2013b).

Většinová česká společnost si v současné době hrozbu stárnutí evropské populace, jak vyplynulo z internetového průzkumu provedeného na zakázku Úřadu vlády v lednu 2015, nepřipouští. Na otázku: „Co je pro EU největší riziko?“, označily možnost stárnutí obyvatel jen 2 % dotázaných (nejméně z průzkumu). Největšími hrozbami pro Unii jsou podle respondentů v první řadě terorismus (32 %), dále přistěhovalectví (17 %) a nezaměstnanost spojená s chudobou s 15% podílem (MF DNES, 2015b). Pochopitelně musely být výsledky ovlivněny nedávným teroristickým útokem v Paříži.

Nyní se na tuto problematiku podívejme více ekonomicky. Česká společnost se momentálně nachází v demografickém okně (jinak známém jako demografická dividenda, či demografický bonus), což je pozitivní stav poměrně příznivého zastoupení pracovních sil, kdy po přechodnou dobu ve společnosti převyšuje podíl ekonomicky aktivní složky obyvatelstva (20 – 64 let) složku ekonomicky neaktivní (0 – 19 a 65+). Obecně k této situaci ve společnosti dochází po významném snížení porodnosti, kdy po asi 15 letech dojde k nárůstu relativního zastoupení ekonomicky aktivní složky. Demografické okno je však časově omezený stav a následně po něm dochází k rychlému stárnutí populace. Demografické okno v ČR dosáhlo nejvyšších hodnot okolo roku 2005 a pomalu se zavírá, protože podíl ekonomicky neaktivních osob ve společnosti roste na úkor podílu ekonomicky aktivní složky. Podíl nejmladší složky 0 – 19 pozvolna klesá, zato rapidně roste zastoupení nejstarší složky 65+. Demografické okno se v ČR zcela zavře kolem roku 2050, kdy podíl ekonomicky neaktivních převyší podíl ekonomicky aktivních obyvatel (Rychtaříková, 2011 a Miskolczi, Langhamrová, 2011).

Je nezpochybnitelné, že tento přechod bude znamenat doposud nevídanou výzvu pro sociální zajištění lidí v důchodovém věku. Nezbytným opatřením je proto posun věkové hranice pro odchod do důchodu. (Fiala, Langhamrová, 2013).

Podle makroekonomických modelů snižující se počet pracovních sil negativně ovlivní výstup ekonomiky. Množství pracovní síly (N) zapojené do procesu produkce dle agregátní produkční funkce spolu s objemem kapitálu (K) a technologické úrovně (κ), při níž jsou používány faktory práce s kapitál, přímo ovlivňuje výstup ekonomiky, který značíme Y^* (Mach, 1995, s. 191).

$$Y^* = F(N, K, \kappa)$$

Růst počtu ekonomicky aktivní složky obyvatelstva (19 – 64 let), jinými slovy růst tempa přírůstku pracovních sil (n) je jeden z pilířů neoklasického teorie růstu Solowova modelu. Jeho základní rovnice akumulace kapitálu říká, že přírůstek kapitálu na pracovníka (Δv) se rovná hrubým národním úsporám na pracovníka ($s * q$) a minus $(n + d) * v$, kde (d) je míra amortizace a (v) množství kapitálu na pracovníka. Solowovům model dělí úspory na úspory rozšiřující kapitál ($n * v$), tedy úspory, které jsou použity na vybavení nových pracovníků a na úspory prohlubující kapitál, které zvyšují hodnotu množství kapitálu na pracovníka v (Mach, 1995, s. 206).

$$\Delta v = s * q - (n + d) * v$$

Důsledkem zvýšení míry obyvatelstva za nezměněné úrovně kapitálové vybavenosti je pokles průměrné produktivity práce. Zvýšené tempo růstu obyvatelstva pro zachování stále úrovně produktivity práce vyžaduje použití dalšího kapitálu, což jsou úspory padlé na kapitál pro nové zaměstnance ($n * v$) zmíněné výše (Mach, 1995, s. 216).

Zahraniční autoři se zabírají přímými důsledky, jak demografické stárnutí evropské populace ovlivní výkon ekonomiky EU. Studie prováděné na případě zemí OECD ukázaly, že největší přínos pro růst HDP nesou pracovníci ve věku 50 – 64 let, leč jeho platnost se omezuje jen na nejvyspělejší ekonomiky. Tento věk se zvyšuje v souladu rostoucí naděje na dožití. Kohorta starší 65 let, čili lidé v penzi, mají pro ekonomiku negativní přínos, a tudíž jejich rostoucí počet její výsledek negativně ovlivňuje, což je nynější případ nejen ČR. Podle prognózy počtu obyvatel od Eurostatu se předpokládaný přírůstek HDP ČR sníží díky stárnoucí populaci z 5,5 % v roce 2005 na méně než 2 % v roce 2050. Situace bude obdobná ve všech zemích Visegrádu. Ze všech unijních zemí to bude největší pokles (Prskawetz, 2007).

Podle prognózy Českého statistického úřadu se má do roku 2031 složka populace 0 – 14 let ztenčit z dnešních téměř 15 % na přibližně 12,5 % s tím, že roku 2051 dosáhne takřka bez jakýchkoli dalších změn. Věková skupina 15 – 65 do roku 2031 z dnešních 68 % poklesne přibližně o pět procent a další významný propad zaznamená do roku 2051, kdy se bude pohybovat již jen kolem 55 %. Procentuální zastoupení skupiny nejstarších občanů zákonitě poroste. Do roku 2031 vzroste nad 24 % a v roce 2051 bude do této skupiny patřit dokonce až jedna třetina všech obyvatel České republiky (CZSO, 2013).

II. Demografické změny v české společnosti

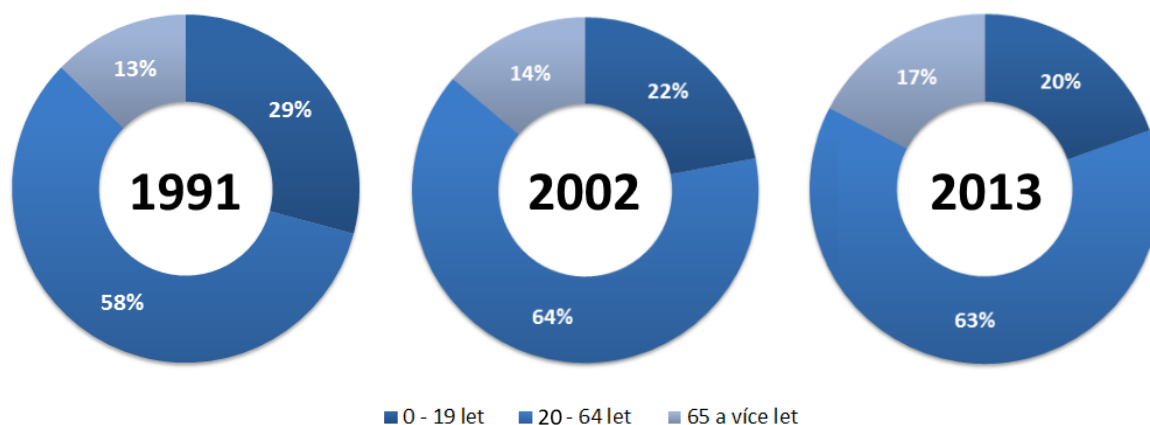
V této části představíme změny, kterými prošla česká společnost od roku 1991 do roku 2013. Nejprve na celorepublikové úrovni, následně na regionální.

II.1 Česká republika

II.1.1 Trend změny v zastoupení jednotlivých ekonomických generací

Proporční zastoupení jednotlivých ekonomických generací se v české společnosti za poslední necelé čtvrtstoletí významně změnilo. Ovšem celkový počet obyvatel ČR můžeme označit během celé této doby za konstantní, pohybující se v rozmezí mezi 10,203 a 10,516 miliony.

Graf 1: Relativní zastoupení jednotlivých ekonomických generací v letech 1991, 2002 a 2013

Pramen: ČSÚ 1991 - 2013

Podíl první ekonomické generace (předproduktivní) reprezentující věkový interval 0 – 19 let od počátku sledovaného období neustále klesá. Nejstrmější propad zaznamenal ve druhé polovině devadesátých let. V jednadvacátém století se propad zpomalil, leč nadále setrvává. Absolutními čísly vyjádřeno (graf 2) se počet mladých lidí snížil o celou třetinu ze tří na dva miliony. V roce 1991 se zástupci první ekonomické generace podíleli na obyvatelstvu z 29 procent, v roce 2002 dvaadvaceti procenty a v roce 2013 již jen 20 %, což potvrzuje, že dramatický pokles jejich podílu na obyvatelstvu republiky se po přechodu milénia díky zvýšené porodnosti zpomalil, viz graf 1.

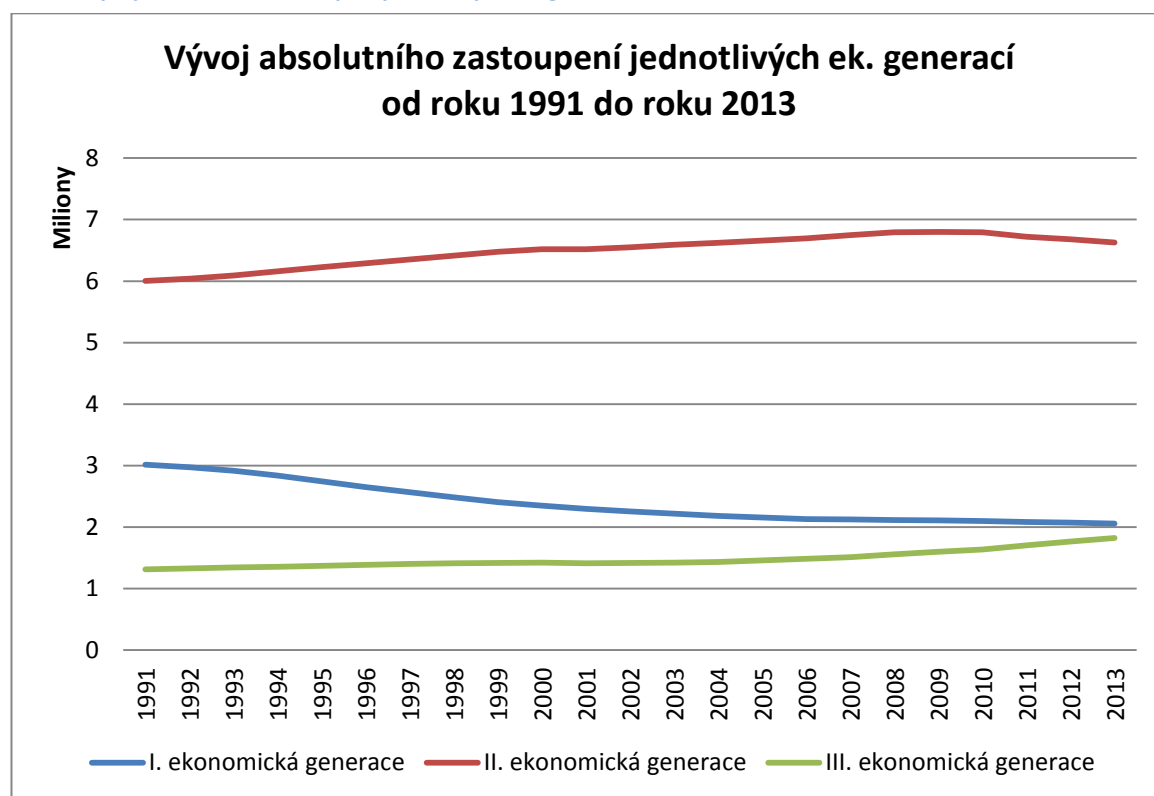
II. ekonomická generace, zahrnující občany v produktivním věku, dosahuje největšího podílu na obyvatelstvu ČR. Její zastoupení se od zbylých dvou ekonomických generací liší tím, že v rámci sledovaného období zaznamenala posun oběma směry, tedy růst i pokles, zato I. a III. ek. generace jsou symbolizovány setrvalým poklesem, respektive růstem jejich podílu zastoupení ve společnosti. Pozvolný růst zastoupení II. ek. generace kulminoval mezi roky 2008 až 2010 a posléze se začal snižovat. Vyjádřeno

absolutními čísly dle grafu 2 se počet členů této generace pohyboval od 6 mil. na počátku sledovaného období a maxima dosáhl roku 2009 s bezmála 6,8 miliony zástupců. V roce 2013 tato generace čítá lehce přes 6,6 mil. členů. Procentuálně (graf 1) se zastoupení II. ek. generace změnilo z 58 % v roce 1991 na 64 % v roce 2002. Do roku 2013 se její zastoupení snížilo o jedno procento.

Zastoupení III., postproduktivní, ek. generace 65+ od roku 1991 neustále narůstá. Ačkoliv se stále jedná o nejméně zastoupenou generaci v rámci celého sledovaného období, dá se s přihlédnutím k demografické situaci předpokládat, že počet jejích členů v příštích letech převýší počet členů I. ek. generace (Fiala, Langhamrová, 2013). V roce 1991 čítala 1,3 mil. členů, do roku 2013 se ovšem počet jejích členů navýšil až na téměř dva miliony, leč podíl jejího zastoupení byl mezi roky 1991 a 2005 takřka konstantní, jak je vidět z grafu 3. Čísly vyjádřeno se její podíl zvýšil ze 13 % v roce 1991 na 14 % v roce 2002, růst byl tedy velice pozvolný. Ovšem dramatického navýšení na 17 % bylo dosaženo až v průběhu poslední dekády.

Graf 2: Vývoj absolutního zastoupení jednotlivých ek. generací od roku 1991 do roku 2013

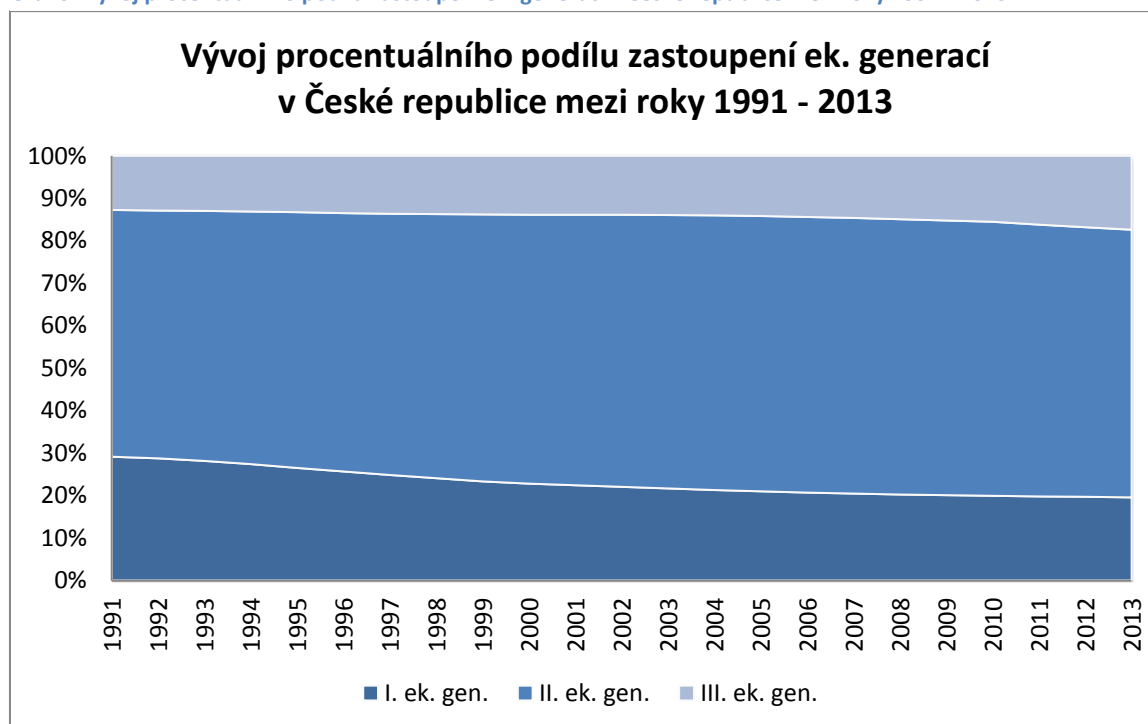

Pramen: ČSÚ 1991 - 2013

Podrobně vývoj ve změnách podílů zastoupení ekonomických generací ukazuje následující graf 3. Promítají se zde výše i níže popsané skutečnosti, a tak jen stručně zmiňme, že největší změny (pokles) v zastoupení I. ek. generace proběhly ve druhé polovině 90. let na úkor posílení podílu II. ek. generace. V posledních několika letech se

podíl předproduktivní složky obyvatelstva stabilizoval okolo 20 %, ovšem podíl poproduktivní generace začíná sílit, a to doposud nevídaně rychlým tempem.

Graf 3: Vývoj procentuálního podílu zastoupení ek. generací v České republice mezi roky 1991 - 2013

Pramen: ČSÚ 1991 - 2013

II.1.2 Důvody změny v zastoupení jednotlivých ekonomických generací

V roce 2002 je situace oproti stavu z roku 1991 radikálně odlišná. V důsledku demografického stárnutí způsobeného změnou demografického chování populace odrážející se zejména ve velkém snížení porodnosti (Vančura, 2010) se podíl I. ek. generace v průměru snížil o 7 % na dvaadvacet procent. III. ek. generace je zastoupena jen nepatrně více, v celorepublikovém průměru o 1 %. Silné ročníky ze sedmdesátých let, tzv. Husákovy děti, překročily hranici vstupu do II. ek. generace, a proto právě ta zaznamenala nejvyšší nárůst podílu v populaci o šest procent na 64 %.

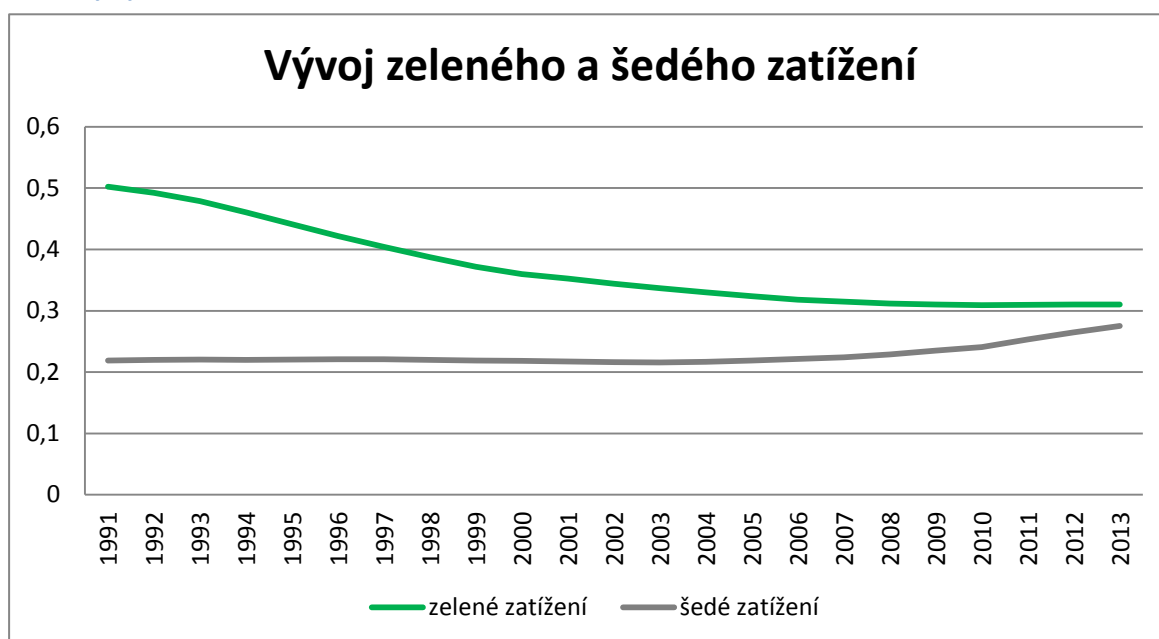
Do roku 2013 se česká populace opět dramaticky proměnila, i přes oživení zůstává úhrnná plodnost na nedostatečně nízkých hodnotách (Toušek, Kunc, Vystoupil, 2008), a tudíž se zastoupení I. ek. generace nadále snížilo na 20 %. Zastoupení II. ek. generace zůstává konstantní, poněvadž se snížilo jen o jediné procento. Největší změny pozorujeme v podílu zastoupení postproduktivní ekonomické generace, které významně narostlo na 17 %, a to díky rostoucí naději na dožití plynoucí z lepší se lékařské péče, zlepšujícím se stavu životního prostředí a vyšší osvětě občanů, kteří nyní více dbají o sebe, své tělo a zdraví. Projevil se i příchod silných ročníků narozených po 2. sv. válce do důchodového věku (Klufová, 2013).

V celé historii si ještě nikdy nebyl podíl I. a III. ek. generace takto blízký. V roce 1991 byl podíl I. a III. ek. generace 2,23 : 1, podle nejnovějších dat (2013) je jen 1,18 : 1. Z ekonomického hlediska je důležité, že největší změny v zastoupení se odehrávají mezi neproduktivními složkami obyvatelstva a produktivní složka zůstává relativně konstantně zastoupenou, ovšem do budoucna se bude stále více a více jejích členů přesouvat do postproduktivní složky a do ní nově přichází z předproduktivní složky za tyto odchozí zdaleka nebudou moci být dostatečnou kvantitativní náhradou, neboť počet členů I. ek. generace se neustále snižuje (Fiala, Langhamrová, 2013).

II.1.3 Zelené a šedé zatížení

Hodnoty zeleného i šedého zatížení se na celorepublikové úrovni, jak udává graf 4, rovněž výrazně změnily. Hodnoty šedého zatížení byly od roku 1991 vždy významně nižší než zeleného, ovšem v posledním sledovaném roce jsou již takřka vyrovnány.

Graf 4: Vývoj zeleného a šedého zatížení

Pramen: ČSÚ 1991 - 2013

Od počátku sledovaného období až do roku 2000 zelené zatížení strmě klesá z původní hodnoty, kdy jeden člen II. ek. generace musel živit lehce přes 0,5 člena I. ek. generace, poté se pokles začíná pozvolna stabilizovat a od roku 2008 se hodnota zeleného zatížení stabilizuje mírně nad 0,3. Tento pokles je způsoben výrazným snížením počtu zástupců I. ek. generace a růstem počtu zástupců II. ek. gen., a to obzvláště v posledních přibližně deseti letech. Jedná se o příznivý stav demografického okna, které vyvrcholilo kolem roku 2005 (Rychtaříková, 2011 a Miskolczi, Langhamrová, 2011). Ačkoliv se může zdát menší počet jedinců připadajících na bedra jednoho

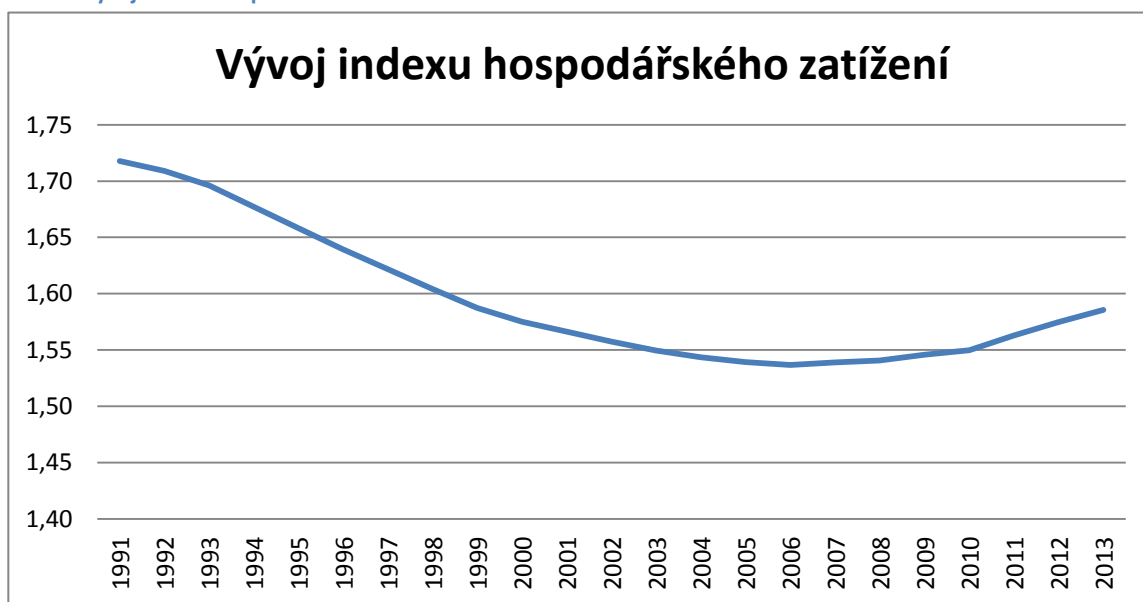
produktivního člověka jako pozitivní vývoj, jakým bezesporu je, na druhou stranu ale indikuje negativní vyhlídky do budoucnosti, což je mnohem závažnější problém, neboť náhrada členů II. ek. generace členy I. ek. generace nebude totožná, ale nižší. Demografické okno se uzavře.

Hodnota šedého zatížení byla až do roku 2005 naprosto konstantní a jen velmi nepatrně se pohybující okolo hodnoty 0,22, kdy jeden člen produktivní generace svou prací živil takovýto počet členů postproduktivní generace. Od této doby ale tento údaj zaznamenává doposud nevidaný růst, což je závažně negativní rys. Důvodem tohoto růstu je nárůst podílu postproduktivní složky obyvatelstva, který byl významnější než růst podílu II. ek. gen. Po roce 2010, kdy se začal počet členů II. ek. generace snižovat, hodnota šedého zatížení narůstá nejvyšším tempem v historii. V roce 2013 činila 0,275.

II.1.4 Index hospodářského zatížení

Ze stavu svého maxima v roce 1991, kdy jeden produktivní člen společnosti svou prací živil včetně sebe sama 1,718 člověka, zaznamenával díky klesající porodnosti a následnému pozvolnému přechodu silných ročníků 70. let do II. ek. generace neustálý pokles, a to až do roku 2007, kdy začal opětovně nepatrně narůstat ze svého minima 1,536 dosaženého v roce předcházejícím. Růst indexu hospodářského zatížení se výrazně zrychlil v posledních třech sledovaných letech, a to díky výraznému navýšení počtu členů postproduktivní složky obyvatelstva, způsobeném demografickým stárnutím české společnosti.

Graf 5: Vývoj indexu hospodářského zatížení

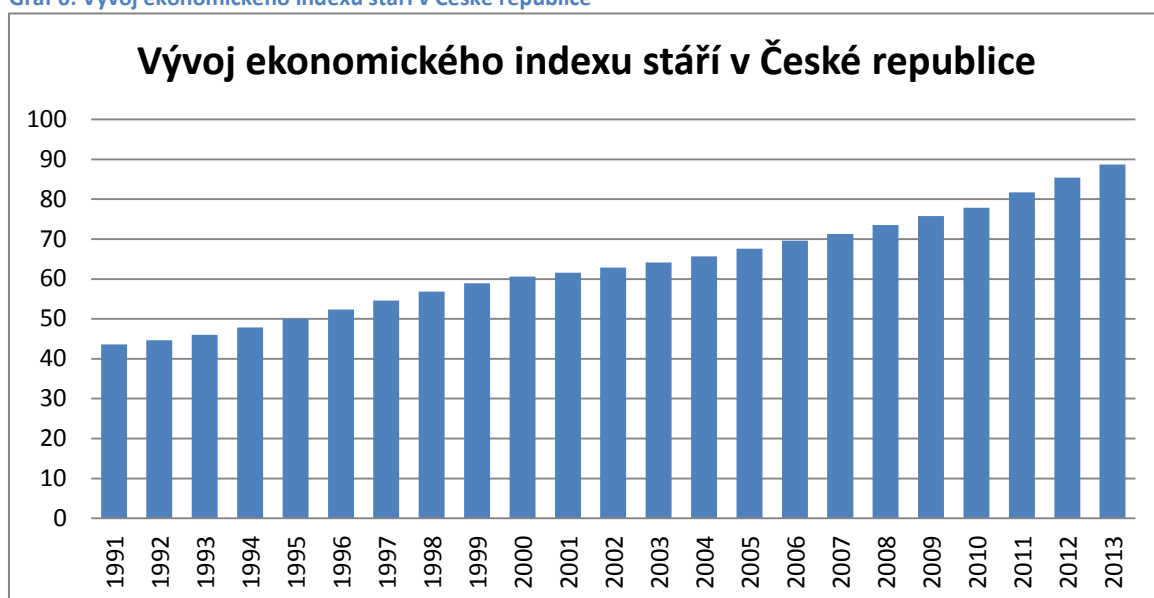
Pramen: ČSÚ 1991 - 2013

Ačkoliv se situace v posledních letech začíná poněkud dramatickým způsobem zhoršovat a index stáří se opět blíží k hranici 1,6, je beztak mnohem lepší, než byla na začátku devadesátých let, neboť v této době I. a III. ekonomická generace dohromady tvořily 42 % populace, kdežto v roce 2013 to je 37 %. V roce 2006, v období nejpříznivější situace, kdy na jednoho pracujícího člověka připadal nejmenší počet osob, které musel živit, se na celkovém stavu obyvatelstva I. a III. ek. generace podílely jen pětatřiceti procenty. Dle projekce ČSÚ se bude index hospodářského zatížení v následujících letech nadále zvyšovat a okolo roku 2060 bude kulminovat na hodnotě 2,05, následně se až do konce tohoto století udrží těsně pod hranicí 2,0. Jeden člen II. ek. generace tudíž bude muset kromě sama sebe živit ještě jednoho dalšího člověka (ČSÚ, 2013a). Vážený (přepočtený) index hospodářského zatížení pro v této práci prioritně sledované roky činil 1,50 (r. 1991), 1,39 (r. 2002) a 1,41 (r. 2013).

II.1.5 Vývoj ekonomického indexu stáří

Ekonomický index stáří v České republice ve sledovaném období zaznamenává takřka lineární růst. Od roku 1991 se jeho hodnota ze 43,63 zdvojnásobila a nyní je těsně pod hranicí 90. Jinými slovy počet osob starších 65 let se pomalu začíná vyrovnávat počtu mladých lidí ve věku do 19 let, na což jsme již poukázali výše v textu. V roce 1991 bylo zástupců první ekonomické generace ve společnosti ještě více než jednou tolik, co zástupců třetí ekonomické generace.

Graf 6: Vývoj ekonomického indexu stáří v České republice

Pramen: ČSÚ 1991 - 2013

Ekonomický index stáří české populace byl v roce 2013 88,73. V důsledku demografického stárnutí bude index stáří nadále narůstat.

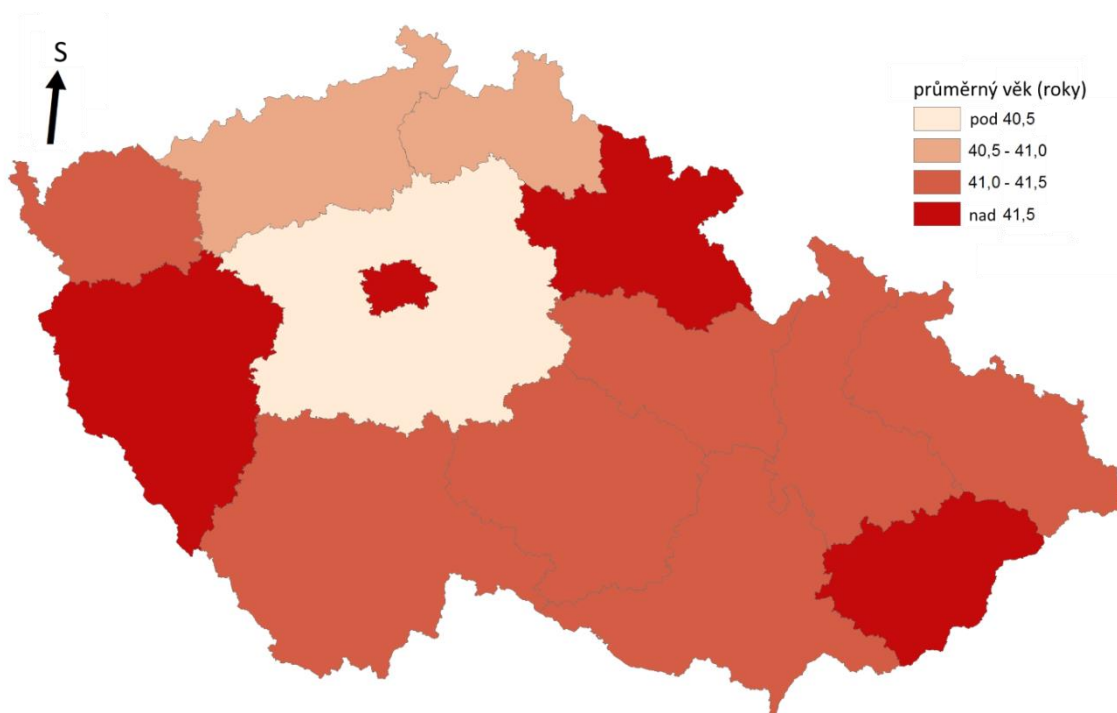
II.1.6 Průměrný věk

Byl v roce 1991 36,3 roku. Do roku 2002 se zvýšil na 39,1 roku (Demografie, 2014b). V roce 2013 je již 41,3 roku (CZSO, 2013).

Mezikrajové srovnání průměrného věku obyvatelstva podle obrázku 1 v současné době nepřináší žádné větší rozdíly. Nejmladším krajem je Středočeský (40,4 roku), nejstarší je Praha (41,9 roku), a to díky kumulaci starších lidí do větších měst (Petrová Kafková a Galčanová, 2012), kde je lepší dostupnost sociální a lékařské péče, která je v hlavním městě zpravidla nejlepší v rámci republiky. Průměrný věk nad 41,5 roku je nadále v Plzeňském, Královéhradeckém a Zlínském kraji. Geografické rozmístění obyvatelstva podle průměrného věku je v ČR můžeme označit za homogenní, neboť největší mezikrajový věkový rozdíl je jen rok a půl a do pomyslného intervalu 40,5 – 41,5 roku náleží deset krajů. Ovšem takováto interpretace na krajské úrovni může být generalizující.

Obrázek 1: Průměrný věk v krajích ČR v roce 2013

PRŮMĚRNÝ VĚK V KRAJÍCH ČR V ROCE 2013

1:2 000 000

KOLÁŘ Martin, Č. Budějovice, 2014, S-JTSK, ArcCR 500 a CZSO 2013

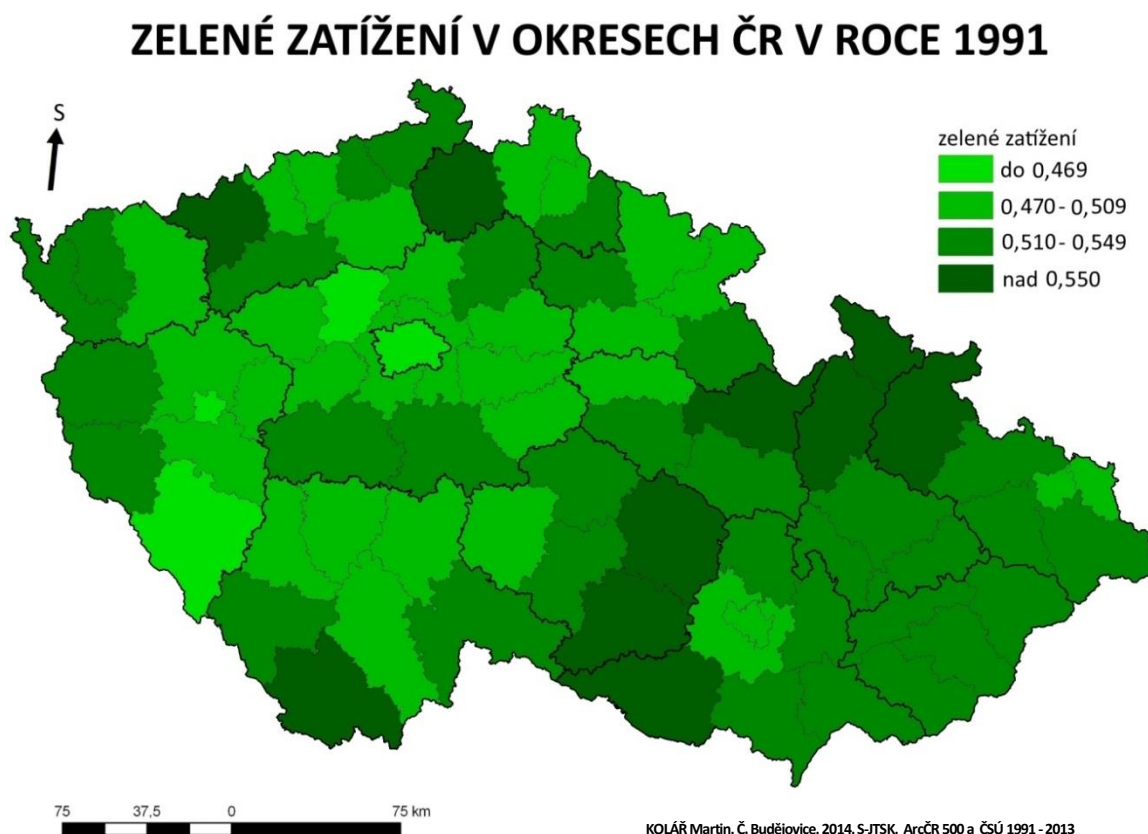
II.2 Nižší regionální úroveň

Nyní popíšeme měnící se demografickou situaci na nižší regionální úrovni LAU I - okresy.

II.2.1 Zelené zatížení

V roce 1991 nabývalo v českých okresech rozličných hodnot, zato vyšší hodnoty zeleného zatížení byly zaznamenány na Moravě a ve Slezsku. Důvodem je, že v Jihomoravském, Olomouckém a Moravskoslezském kraji byla předproduktivní složka, krom krajských měst, zastoupena průměrně až nadprůměrně oproti ostatní krajům České republiky. V naprosté většině okresů Čech byl podíl této skupiny obyvatelstva pod celorepublikovým průměrem 29 %. Graficky tuto informaci jasně podává obrázek 2.

Obrázek 2: Zelené zatížení v okresech ČR v roce 1991

Naprosto nejnižší hodnoty nabývalo zelené zatížení v západočeském okrese Klatovy, a to 0,3578, což je velmi hluboko i pod druhým okresem s nejmenší hodnotou (0,4376). Tento stav můžeme vysvětlit naprostou nejmenším podílem předproduktivní složky obyvatelstva v republice – 23 % způsobený extrémně záporným přirozeným přírůstkem vymykajícím se tehdy běžnému demografickému chování většinové populace (ČSÚ, 2004).

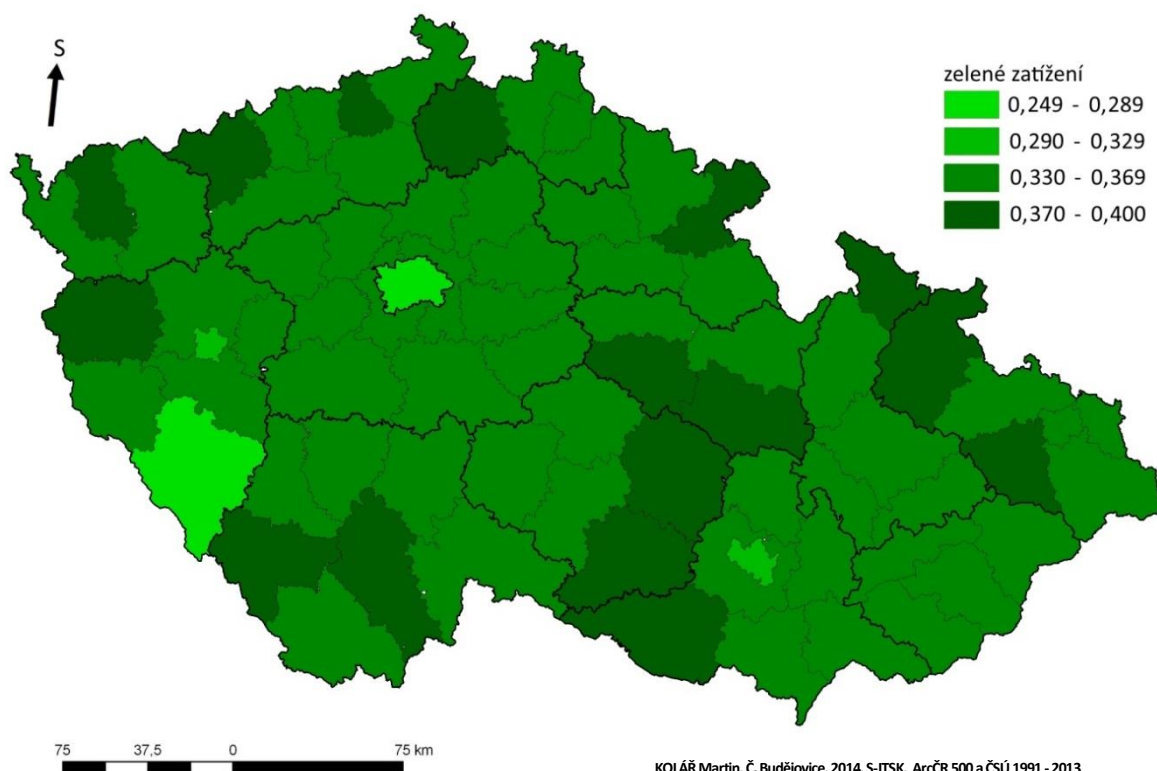
Nejvyšší hodnoty zeleného zatížení v roce 1991 měl okres Česká Lípa (0,5805), zde již je ovšem odchylka od ostatních okresů s vysokou hodnotou zanedbatelná.

Z kartogramu rovněž vidíme, že zelené zatížení bylo nižší v největších městech Praha, Brno, Ostrava, Plzeň v porovnání s jejich sousedními okresy. Podle analýzy je v těchto městech podprůměrně zastoupena I. ek. generace a II. společně se III. ek. gen. nadprůměrně. V Praze byl podíl postproduktivní generace nejvyšší v ČR, a to 16 %.

V roce 2002 je situace v důsledku výše popsaných demografických změn zcela odlišná. Zelené zatížení se radikálně snížilo, nejnižší zaznamenaná hodnota sice opět ze stejných příčin připadá na okres Klatovy, ovšem jeho hodnota je o třetinu nižší (0,2497). Pro poukázání na velikost změny, ke které za 11 let došlo, zmiřme, že do hodnoty 0,3578, což bylo v roce 1991 extrémní minimum, se v roce 2002 vešlo celkem 46 okresů!

Obrázek 3: Zelené zatížení v okresech ČR v roce 2002

ZELENÉ ZATÍŽENÍ V OKRESECH ČR V ROCE 2002

V roce 2002 je rozprostření zeleného zatížení v ČR veskrze stejnorodé, opět jen velká města s okresem Klatovy zaznamenávají nízké hodnoty. Nejvyšší hodnoty jsou v okrese Česká Lípa (0,3851), Třebíč (0,3864) a Žďár nad Sázavou (0,3990), kde je

nadprůměrný počet členů I. ek. generace spolu s okresy Chomutov, Sokolov, Tachov, Nový Jičín a Bruntál. Způsobeno je to tím, že v těchto okresech byl mezi léty 1991 až 2002 nejvyšší přirozený přírůstek v rámci celé republiky, zato v okrese Klatovy mimořádně vysoký přirozený úbytek obyvatelstva (ČSÚ, 2004).

Z pohledu na obrázek 3 lze říci, že většina okresů s vyšší mírou zeleného zatížení leží v periferních příhraničních oblastech ČR.

V roce 2013 je zelené zatížení rozprostřeno po republice opět více heterogenním způsobem a jeho hodnoty se již moc nemění, zato jeho geografická distribuce se změnila podstatně, a ačkoliv se zelené zatížení v průměru opět, tentokrát ale již jen nepatrně, snížilo, tak se hodnota absolutního minima vzdor tomu zvýšila na 0,2758, kterou zaznamenalo hlavní město. Za ním jsou v těsném odstupu Plzeň-město a Brno město. Způsobeno je to velmi podprůměrným zastoupením I. ek. generace a naopak nadprůměrně zastoupenou II. ek. generací v Praze. V Brně je situace obdobná.

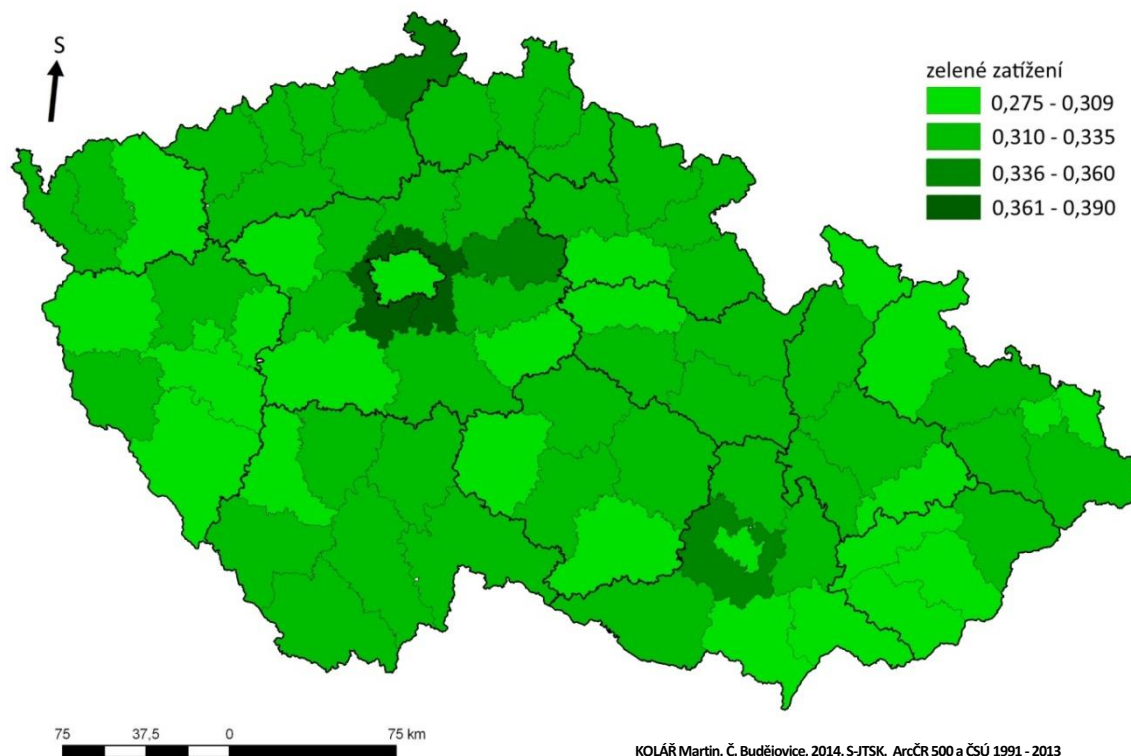
Mimořádně vysoké hodnoty zaznamenané v okresech Praha-východ (0,3828) a Praha-západ (0,3865), jež o 0,04 převyšují okres s třetí nejvyšší hodnotou zeleného zatížení, byly ovlivněny vyšší fází urbanizačního procesu - rezidenční suburbanizací, jež vyplývá ze zvýšení životní úrovně a prostorové mobility obyvatel a změny jejich životního stylu. Suburbanizace přináší populační růst zázemí města a zahrnuje především nově příchozí obyvatele v reprodukčním věku 15 – 49 let (Kraft 2013), a právě proto je v těchto dvou okresech společně s okresem Brno-venkov, kde je situace obdobná, nejvyšší podíl předproduktivní složky obyvatelstva v ČR. Novodobá suburbanizace¹ byla v Praze nastartována na konci 90. let, ale skutečný boom výstavby v zázemí Prahy započal až s rokem 2002. Oproti roku 2002 se zde do roku 2004 intenzita bytové výstavby takřka ztrojnásobila. Podle odhadu k dnešnímu dni v suburbiích Prahy žije asi 300 000 obyvatel (Ouředníček, 2006). V okolí Prahy je proces suburbanizace nejsilnější v ČR, okolí moravské metropole následuje hned po ní (Kraft, 2013). Řadu nově přistěhovalých lidí do zázemí těchto měst z jiných částí ČR láká vidina lepších pracovních příležitostí a vyšší úroveň mezd v těchto velkoměstech.

---

¹ Suburbanizace se v české společnosti poprvé vyskytla již za éry První republiky (Kraft 2011)

Obrázek 4: Zelené zatížení v okresech ČR v roce 2013

ZELENÉ ZATÍŽENÍ V OKRESECH ČR V ROCE 2013

Takovýto projev suburbanizace v zázemí Prahy a Brna do věkového zastoupení obyvatelstva je způsoben nejen její vysokou silou, ale i geografickým tvarem okresů Praha-východ, Praha-západ a Brno-venkov, které kolem těchto metropolí tvoří těsně přiléhající prstenec.

Ačkoliv třetí nejsilnější suburbanizace v republice je v okolí města České Budějovice (Kraft, 2013), tak se díky velké rozloze a velmi protáhlému tvaru okresu Č. Budějovice do složení věkové struktury nepromítá zvýšeným podílem I. ek. generace, jež je zastoupena dokonce lehce podprůměrně (19 %). Obdobná situace je i v okresech Plzeň-sever, Plzeň-jih, Hradec Králové, Olomouc a dalších, v nichž se nachází krajské město. Navíc migrační odliv z těchto měst a příliv do jejich okolí se do výsledků nemůže promítnout v důsledku neexistence městského okresu. Jinými slovy takovýto migrační pohyb zůstává v rámci okresu a nemění jeho demografickou strukturu.

Zelené zatížení se ve sledovaném období významně snížilo v celé republice v důsledku neustálého výrazného poklesu počtu zástupců první ekonomické generace v důsledku druhého demografického přechodu, který se projevuje nejen sníženou porodností ale i změnou životního stylu obyvatelstva a posílením podílu II. ekonomické

gen. způsobeným zejména příchodem silných ročníků narozených v letech 1970 - 1975. Změna životního stylu vede řadu obyvatel v produktivním a zároveň reprodukčním věku k migraci z měst do jejich zázemí v souladu s procesem suburbanizace, a to nejsilněji ve vztahu z centra do zázemí největších měst, jež se významně projevuje v geografické distribuci vysokých hodnot zeleného zatížení v zázemí velkých měst na lokálních úrovních a na výše uvedených kartogramech je patrný na okresech úzce prstencovitě rozložených kolem nich. Tito lidé se svými potomky nejčastěji žijí v nově vybudovaných rodinných domech.

V souladu z výše uvedeným se, na příkladu Prahy a Brna, můžeme domnívat, že právě tato vlna emigrace reprodukční složky obyvatelstva z center do zázemí největších měst je zároveň příčinou podprůměrného zastoupení podílu I. ek. generace v nich. Tyto okresy se zároveň vyznačují nadprůměrným podílem zastoupení členů II. ek. gen., tedy reprodukční, kteří se sem stěhují. Z toho můžeme vyvodit, že tito lidé zde hledají pracovní uplatnění, pro něž jsou zde nejvhodnější podmínky a které řada z nich, alespoň prozatím, staví na špici svého žebříčku hodnot a touhu po utvoření vlastní nukleární rodiny odkládají do pozdějšího věku (Mareš, 2008). Tato domněnka je v souladu s teorií o druhém demografickém přechodu a můžeme ji vztáhnout i na ostatní krajská města, leč zde jsou výsledky zkresleny příliš obecnou geografickou úrovní, na které je náš výzkum prováděn. Ovšem pravdou zůstává, že I. ek. generace je podprůměrně zastoupena ve všech okresech s krajským městem mimo Liberec, kde je průměrná (20 %) a Ústí nad Labem, jehož obyvatelstvo je ovšem specifické velkým zastoupením romské menšiny, která má odlišné reprodukční chování od řadové populace (Mendelova univerzita, 2015), a tudíž je zde I. ekonomická generace zastoupena nadprůměrně. Produktivní složka je pak ve všech okresech s krajským městem zastoupena nadprůměrně.

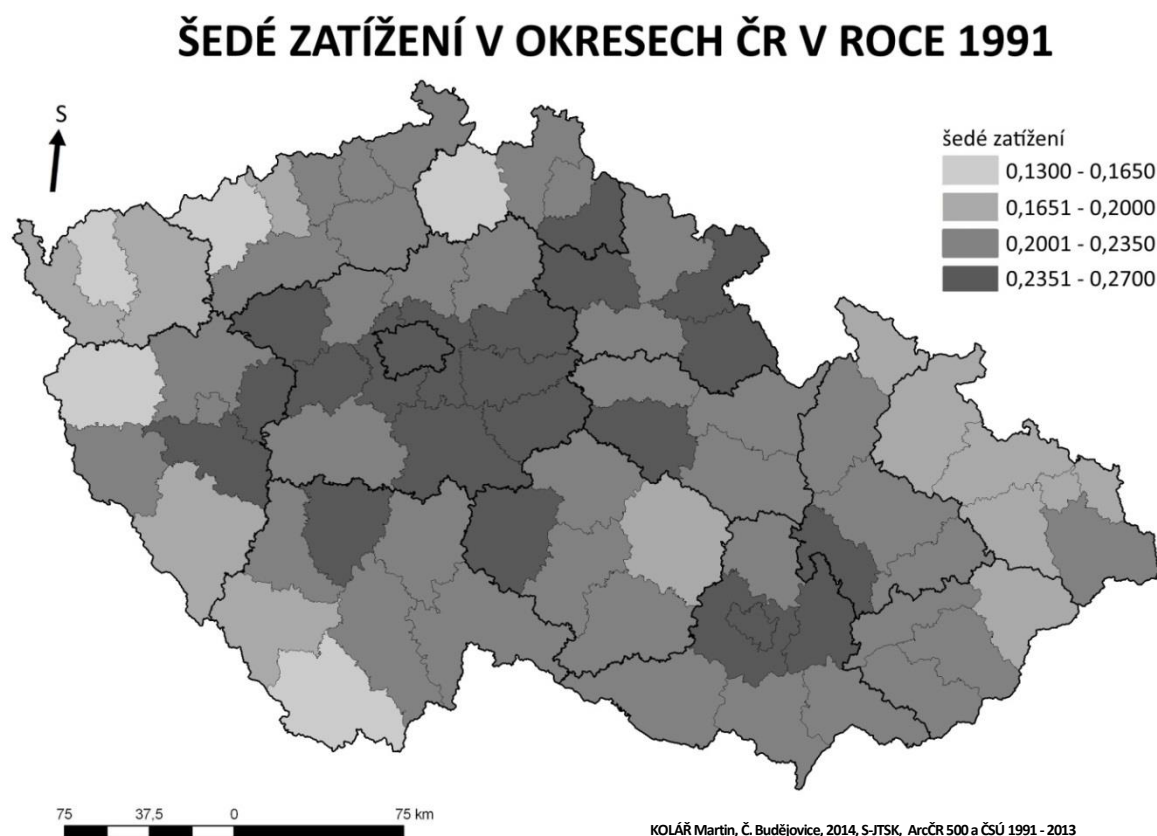
II.2.2 Šedé zatížení

Nyní se zaměříme na porovnání zastoupení II. ek. gen. s třetí, poproduktivní, složkou obyvatelstva, jejíž zastoupení v české populaci narůstá nejrychleji.

V roce 1991 dosahovalo šedé zatížení vyšších hodnot v centrálních částech republiky na úkor příhraničních periferií doposud ohraničených „železnou oponou“, a to obzvláště Čech. Nejnižší hodnoty byly zaznamenány v okresech Sokolov (0,1301), Tachov (0,1578) a Český Krumlov (0,1573). V těchto okresech byla výrazně podprůměrně zastoupena III. ek. generace na úkor první, která je naopak zastoupena velice nadprůměrně, a to až o pět procent. Můžeme polemizovat o důvodech, jakými jsou neblahé životní prostředí v severozápadních Čechách mající negativní vliv na délku

života, či o následcích nuceného vysídlení sudetského obyvatelstva a následném dosidlování jeho určitých částí, a to obzvláště lidmi v produktivním věku, jež zde zakládali rodiny, díky čemuž zde byl přirozený přírůstek vyšší než v centrálních částech republiky. V následujících desetiletích pokračovaly dosidlovací akce ze zemědělských a posléze průmyslových důvodů. Mezi lety 1950 a 1985 vzrostl počet obyvatel příhraničních okresních měst o 48,9 %. V pozdějších letech přetrvávala v důsledku existence „železné opony“ a určité perifernosti a zaostalosti silná emigrace kvalifikovanějších a mladších lidí z těchto příhraničních oblastí, navíc se spousta příchozích opětovně po nějaké době odstěhovala (Mikšíček, 2004). Můžeme se tedy domnívat, že toto může být důvodem, proč byl na počátku devadesátých let ve zmíněných okresech velmi podprůměrný počet osob III. ek. generace, neboť v minulém období odešla řada lidí v produktivním věku, kteří by následně byli příslušníky III. ek. generace. Faktem nicméně zůstává, ve zmíněných okresech je v rámci republiky výrazně podprůměrná naděje na dožití obou pohlaví (ČSÚ, 2015d).

Obrázek 5: Šedé zatížení v okresech ČR v roce 1991

Vysoké hodnoty šedého zatížení můžeme vysledovat Praze, středních a východních Čechách, v Brně a jemu přilehlých okresech. Ovšem zatím se ještě

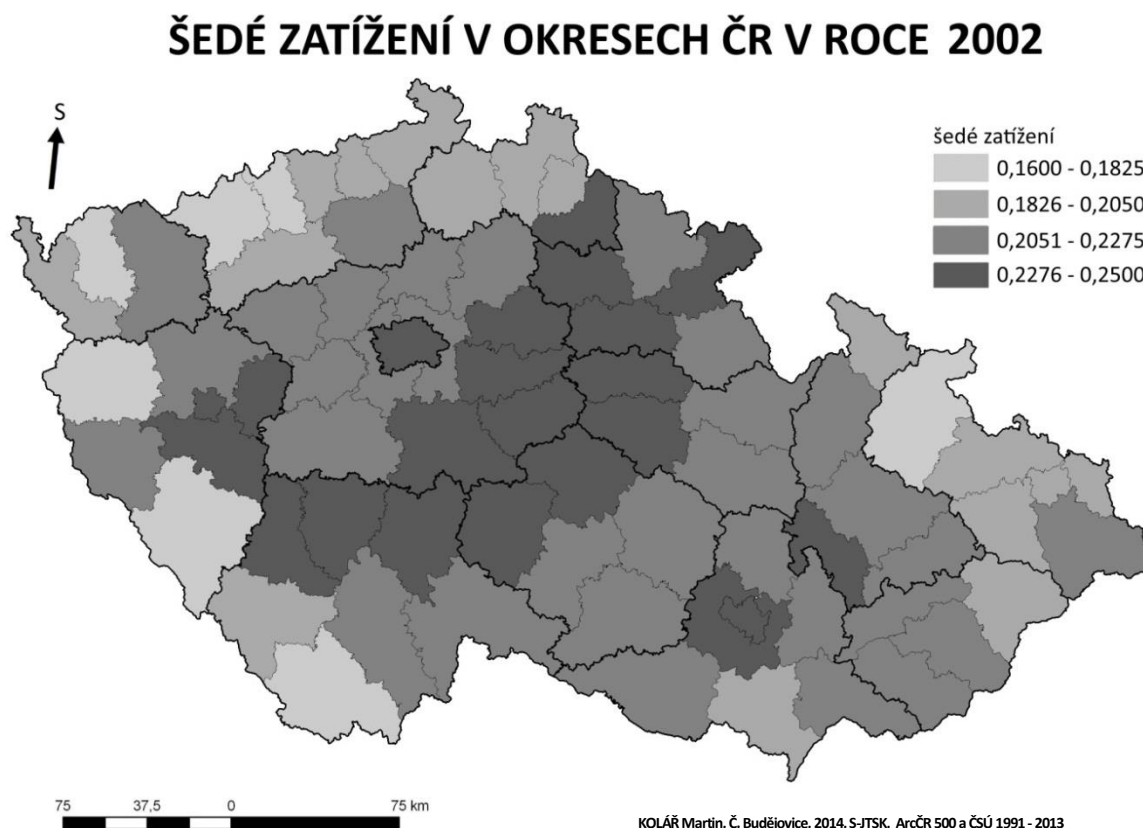
v obecné míře neprojevuje fakt, že velká města, respektive v našem podání městské okresy, či okresy s krajskými městy, mají díky lepší dostupnosti služeb, lékařské a sociální péče vyšší podíl počtu obyvatel poprodukčního věku v důsledku jeho omezené mobility. Výjimku oproti Praze a Brnu tvoří Ostrava, která má díky své průmyslové historii mladší obyvatelstvo (Petrová Kafková a Galčanová, 2012). Musíme ovšem opět připomenout, že takováto analýza na dosti zobecňující úrovni okresů nemůže být dostatečně vypovídající, kromě okresů výše uvedených a okresu Plzeň-město, jež jsou převážně okresy městského charakteru.

Z kartogramu šedého zatížení pro rok 2002 (obr. 6), již s výjimkou Ostravy, popsanou v předchozím odstavci, můžeme identifikovat vysoké hodnoty šedého zatížení v největších městech ČR, neboť jak v okresech Praha-město, Brno-město tak i Plzeň-město je velmi nadprůměrný podíl postproduktivní složky obyvatelstva. Produktivní složka je zde nicméně rovněž nadprůměrně zastoupena. Hodnota šedého zatížení se zde blíží 0,25. Vysoké hodnoty šedého zatížení se shlukují v elipse vedoucí z východní části Plzeňského kraje, přes sever Jihočeského, jihovýchod Středočeského kraje a západ Vysočiny, Pardubického a Královéhradeckého kraje po jihovýchod Libereckého kraje. Při společných hranicích Středočeského, Plzeňského, Jihočeského kraje a Vysočiny se rozprostírají oblasti osy vnitřní periferie Česka, geograficky i ekonomicky znevýhodněná oblast nejvíce náchylná k odlivu obyvatelstva, a poněvadž většinou odcházejí jen mladší obyvatelé, zákonitě zde poté dochází ke kumulaci staršího obyvatelstva (Švec, 2014).

Obecně nižších hodnot šedé zatížení dosahuje v pohraničních okresech, z nichž řadu z nich můžeme označit do jisté míry za vnější periferie ČR. Mezi ně patří okresy se soustředěnou podporou státu určené roku 2001 jako strukturálně postižené regiony Most, Chomutov a hospodářsky slabé regiony Tachov, Český Krumlov a Bruntál (DVS, 2015), tudíž zde nemůže být dostatečná kvalita ani kvantita pracovních příležitostí apod. Zajímavé ovšem je, že právě v těchto okresech je zastoupení II. ek. gen. víceméně průměrné až lehce nadprůměrné, zato zastoupení III. ek. gen. je výrazně podprůměrné, a šedé zatížení proto takto nízké. Ovšem právě díky přetrvávajícím strukturálním problémům by se daly očekávat naprosto opačné hodnoty šedého zatížení způsobené domněnkou existence značné míry emigrace, a to obzvláště osob v ekonomicky aktivním věku (Mikšíček, 2004) z těchto území a kumulací staršího obyvatelstva, jak ostatně vyplynulo u vnitřních periferií. Podle dat ČSÚ byly mezi roky 1991 až 2002 migračně dokonce ziskové okresy Český Krumlov (saldo migrace: + 602; přirozený přírůstek: + 1 683), Klatovy (+ 828; - 3 095) a Tachov (+ 158; + 1 069) a ztrátové poté

Sokolov (- 944; + 2 810), Chomutov (- 322; + 1 575), Most (-1 243; - 691) a Bruntál (- 1 843; + 2 422).

Obrázek 6: Šedé zatížení v okresech ČR v roce 2002

Jak již bylo uvedeno výše, migrační proud zahrnuje především osoby v produktivním věku, avšak podle dobového sociologického výzkumu hrála mezi dlouhodobě nezaměstnanými ochota přestěhovat se kvůli zaměstnání v porovnání s ostatními faktory, jejímž prostřednictvím nové zaměstnání získat, zcela podřadnou roli. Více ochotni změnit kvůli zaměstnání místo pobytu byli jen vysokoškolsky vzdělaní (Mareš, Sirovátka a Vyhlídal, 2003), a proto se důsledky prostorové mobility markantně neprojevily.

S výjimkou okresů Klatovy a Most jsou výše zmíněné migrační změny nepříliš zásadního významu vysoce zvráceny mimořádně vysokým přirozeným přírůstkem, který byl u zbývajících výše uvedených okresů kladný, leč u více než 75 % ostatních okresů ČR záporný, či jen nepatrně plusový. Výsledkem je, že v inkriminovaných okresech je nadprůměrně zastoupena I. i II. ek. generace na úkor III. ek. gen., a tudíž je zde šedé zatížení takto malé. V okresech Chomutov a Sokolov ještě musíme připočíst republikově podprůměrnou naději na dožití, což zde počet osob náležících do poproduktivní generace ještě dále snižuje (ČSÚ, 2015d).

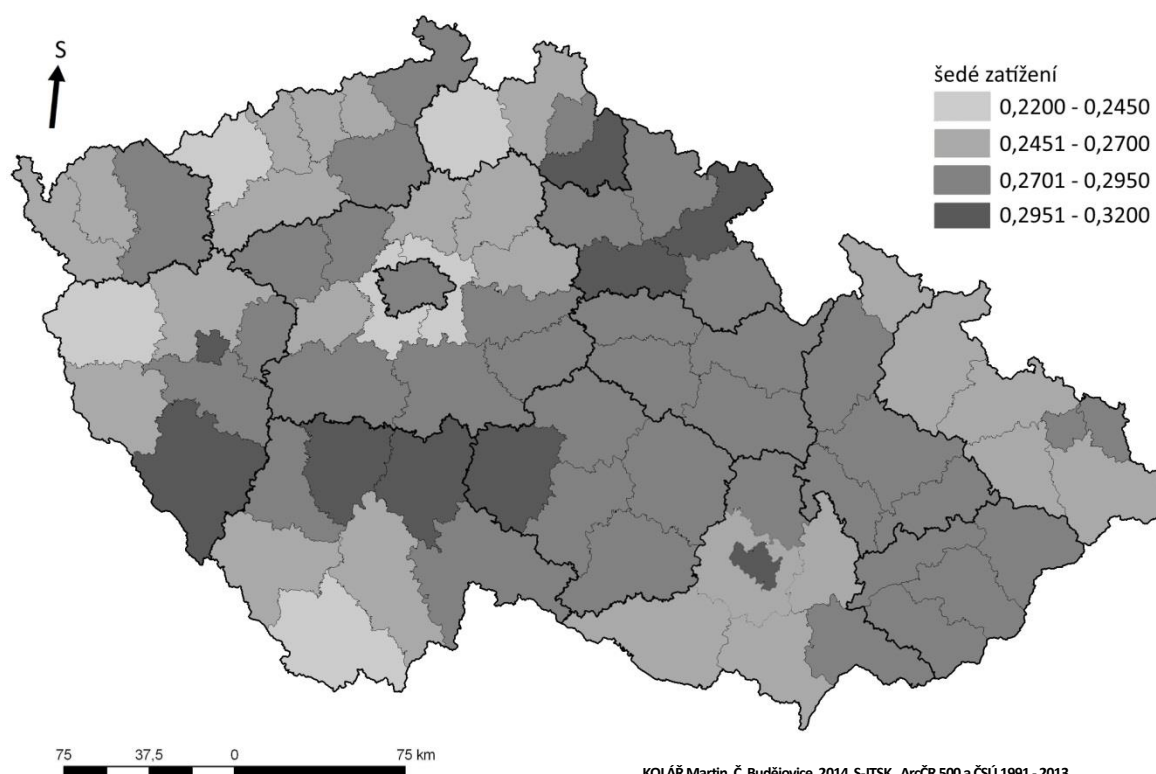
V posledním roce našeho přehledu, v roce 2013, je situace opět značně odlišná. Vysoké hodnoty šedého zatížení již netvoří rozsáhlý shluk ve střední části Čech jako v roce 2002, již ale díky nadprůměrnému podílu občanů poproduktivní generace z kartogramu výrazně vystupují jeho vysoké hodnoty ve velkých městech, respektive v našem případě, okresech městského charakteru, jakými jsou Praha-město, Brno-město a Plzeň-město, jež koncentrují nejvyšší počet občanů vyššího věku. Stále se ale projevuje výjimka okresu Ostrava-město popsána výše v textu (Petrová Kafková a Galčanová, 2012). Nejvyšších hodnot šedého zatížení bylo dále dosaženo v okresech Písek (0,3112), Hradec Králové (0,3117) a Pelhřimov (0,3122). Zmíněné okresy vykázaly nadprůměrný podíl III. ek. generace v rozmezí 19 až 20 %.

Opravdu mimořádně nízkých hodnot bylo dosaženo v okresech Praha-východ (0,2207) a Praha-západ (0,2236). Důvodem je vysoká míra suburbanizace (viz výše) směřující do těchto okresů po celou dobu od posledního šetření (rok 2002) a projevující se mimořádně nízkým poměrem zastoupení III. ek. generace okolo 14 %. Avšak v ostatních výše popsaných okresech se silnou suburbanizací se v případě šedého zatížení tento jev neprojevuje takto silně, beztak ale patří jejich šedé zatížení v celorepublikovém srovnání k těm nižším.

Ani v roce 2013 nelze zcela verifikovat domněnku o vyšších hodnotách šedého zatížení v regionech se soustředěnou podporou státu vymezených Strategii regionálního rozvoje ČR na roky 2007 až 2013 a upravených vládní novelizací na období 2010 – 2013.

Obrázek 7: Šedé zatížení v okresech ČR v roce 2013

ŠEDÉ ZATÍŽENÍ V OKRESECH ČR V ROCE 2013

Ve většině těchto okresů byly zaznamenány nižší hodnoty šedého zatížení. Velkým problémem v řešení nezaměstnanosti, podle průzkumu agentury STEM, totiž nadále zůstává nízká mobilita pracovních sil. V roce 2013 bylo ochotno se za prací přestěhovat jen 40 procent dotázaných. Jednou z hlavních příčin je vazba k rodinným nemovitostem. Ochotnější stěhovat se za prací jsou mladí lidé pod 30 let (novinky, 2013). Nicméně ale z tohoto pohledu analýza na úrovni okresů nemůže pojmut malé shluky nejproblémovějších oblastí v určitých částech pohraničí a vnitřní periferie, i když s touto úrovní SRR často operuje (Kubeš a Kraft, 2011).

Naším výzkumem bylo zjištěno, že v respektovaných letech u řady okresů s vysokým podílem zastoupení předproduktivní generace je zároveň poproduktivní generace na její úkor zastoupena podprůměrně a naopak. Procentuální zastoupení produktivní ekonomické generace obecně nikde nenabývá výrazných výkyvů k zastoupení zbylých dvou ekonomických generací, a tudíž jsou nízké hodnoty zeleného zatížení v inkriminovaných okresech zrcadlovým obrazem vysokých hodnot zatížení šedého a naopak.

II.2.3 Index hospodářského zatížení

Regionálně pojaté výsledky indexu hospodářského zatížení jsou z ekonomického hlediska vzhledem ke státnímu přerozdělování sociálních dávek do značné míry irelevantní. Složení věkové struktury obyvatelstva a výhody, respektive nevýhody, z ní plynoucí na regionální úrovni částečně ukazují indexy zeleného a šedého zatížení a podrobněji se k nim vrátíme v následujících částech práce.

II.2.4 Index stáří (ekonomický)

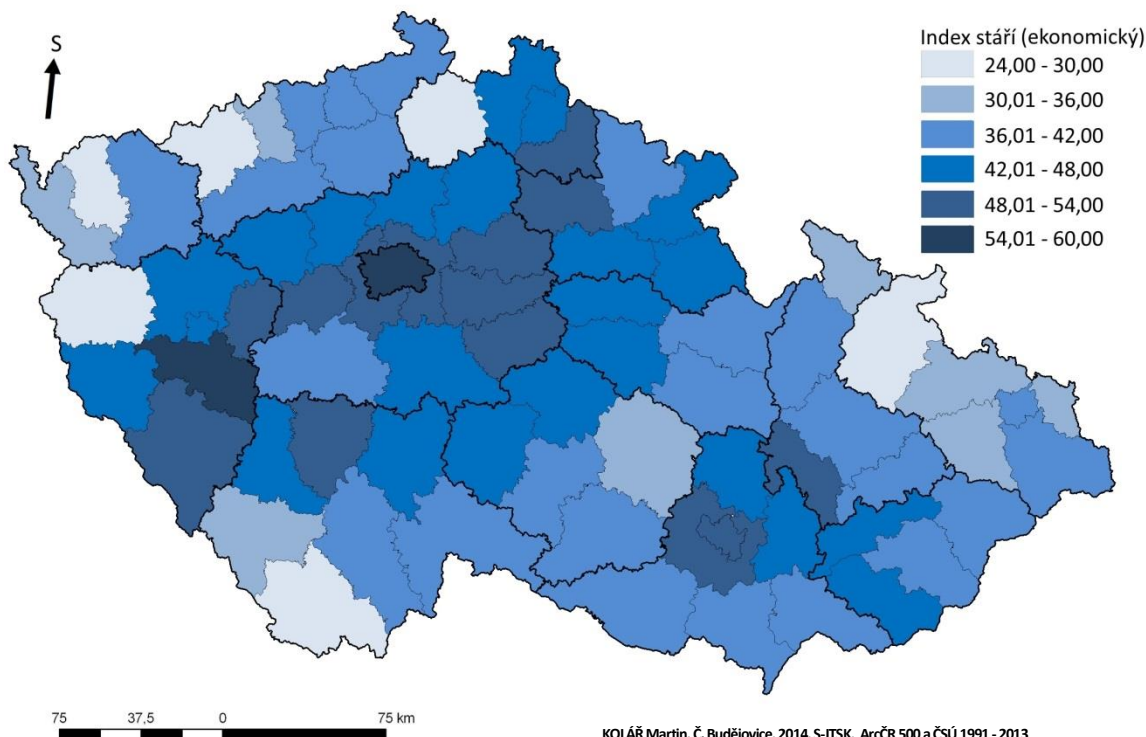
V roce 1991 měl nejpříhodnější index stáří okres Sokolov, kdy na 100 členů I. ek. generace připadalo mimořádně nízkých 24,42 členů III. ek. generace. Velmi pozitivní situace byla i v okresech Český Krumlov (28,06), Tachov (28,20), Česká Lípa (28,25) a Chomutov (28,80).

Z obrázku č. 8 na následující straně vidíme, že okresy podél státní hranice dosáhly zpravidla nižších hodnot indexu stáří než okresy centrální lokalizací. Vyšších hodnot bylo dosaženo v Čechách než na Moravě a ve Slezsku.

Obrázek 8: Index stáří v okresech ČR v roce 1991

INDEX STÁŘÍ V OKRESECH ČR V ROCE 1991

Za příčinu nízkých hodnot v průmyslových regionech Podkrušnohoří a Ostravska můžeme označit republikově velmi podprůměrnou naději na dožití, která snižuje počet členů poproduktivní ekonomické generace a navíc v případě oblasti Ostravska i celkově mladší historicky dané složení populace. Situace s velmi nízkou nadějí na dožití koresponduje s velmi nízkým indexem stáří i v okresech Český Krumlov, Bruntál, Česká Lípa a Tachov (ČSÚ 2015a; Petrová Kafková a Galčanová, 2012). Všechny zmíněné okresy navíc patřily v roce 1991 z hlediska výše přirozeného přírůstku do TOP 20 mezi okresy ČR (ČSÚ, 2004).

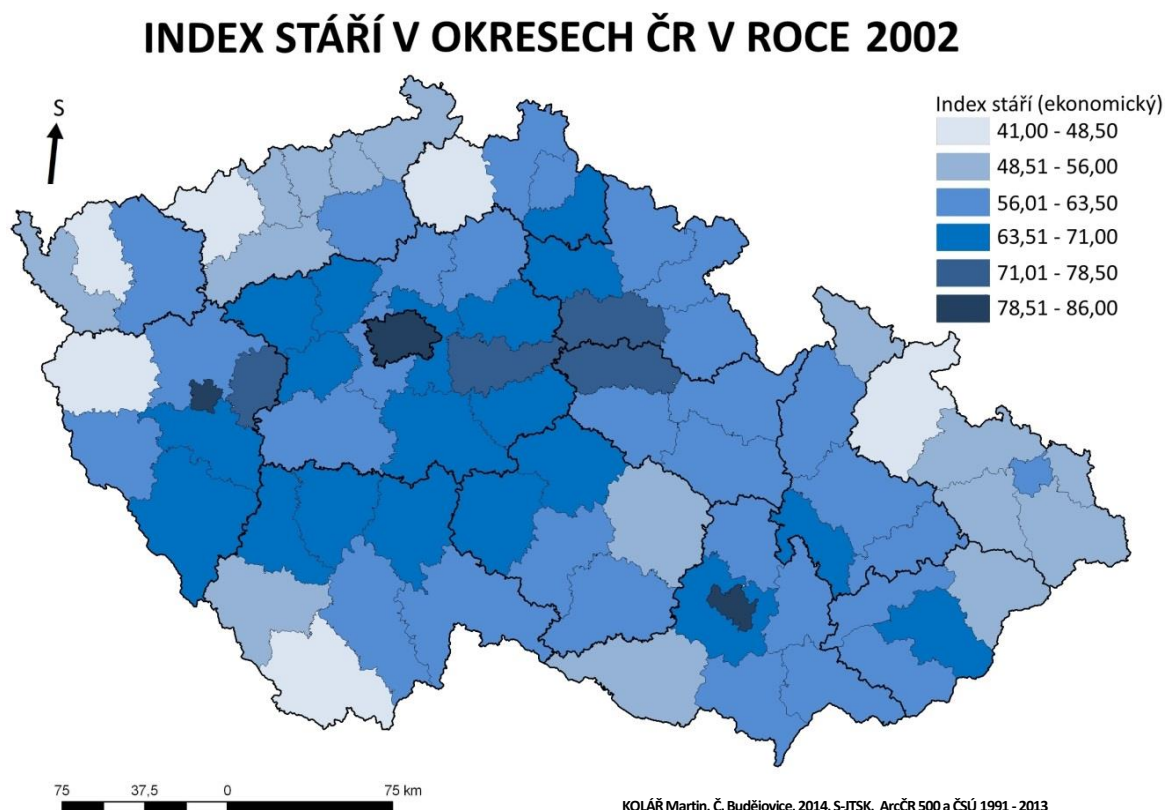
Mimořádně vysoké hodnoty dosáhl index stáří v hlavním městě (60,26), kde byla zaznamenána jedna z nejvyšších nadějí na dožití v ČR a nejzápornější přirozený přírůstek (ČSÚ, 2004 a 2015a). Dalším faktorem, který podporuje naději na dožití se vysokého věku pražského obyvatelstva, je charakteristická koncentrace nejšpičkovějších lékařských pracovišť v zemi (Vančura, 2010). Vysokých hodnot bylo nadále dosaženo ve střední části Čech a v okolí Moravské metropole. V obou těchto rozsáhlých oblastech byly zaznamenány vyšší hodnoty naděje na dožití a povětšinou i záporný přirozený přírůstek, který byl tehdy, před započítáním druhého demografického přechodu přibližně v polovině 90. let, ještě ve většině okresů ČR kladný (ČSÚ, 2004 a 2015a).

Do roku 2002 index stáří ve všech okresech významně vzrostl v souladu s výše popsanými demografickými procesy, jimiž za tuto dobu česká společnost prošla. Nejnižší hodnoty opět zaznamenáváme v okresech Česká Lípa (41,59), Sokolov (42,01), Tachov (43,16), Chomutov (44,22) a Český Krumlov (45,09). A opět se jedná takřka o jediné okresy s kladným přirozeným přírůstkem (celkem 10), které bychom v roce 2002 mohli v naší republice nalézt (ČSÚ, 2004).

Nyní již můžeme jasně identifikovat, že nejstaršími částmi ČR jsou městské okresy Praha-město (85,86), Brno-město (79,17) a Plzeň-město (78,64). V rámci svého slezského regionu již „vystupuje“ i Ostrava. Vysokých hodnot bylo dosaženo i v okresech Hradec Králové (72,89) a Pardubice (71,60). Můžeme předpokládat, že podobná situace nastala i v ostatních velkých krajských městech, leč zde je geografickou rozlohou celého okresu vysoká hodnota indexu stáří rozmělněna jeho nižšími hodnotami v zázemích.

Situace ohledně zaznamenaných hodnot indexu stáří se navíc polarizuje, poněvadž se velmi zvýšil rozdíl mezi zaznamenaným minimem a maximem z 35,84 v roce 1991 na 44,27 v roce 2002. Nadále můžeme konstatovat, že za toto mezidobí nedošlo k výraznějším rozdílům v geografické distribuci indexu stáří, protože většina okresů ať už s vyšším, či s menším indexem stáří si tyto hodnoty, v porovnání s celorepublikovým průměrem, zachovává.

Obrázek 9: Index stáří v okresech ČR v roce 2002

V poslední části našeho srovnání, tedy v roce 2013, je, vzdor jisté strnulosti mezi léty 1991 a 2002, geografická distribuce indexu stáří značně odlišná a demografické stárnutí se projevilo více, než kdy dříve, neboť aktuálně zaznamenané hodnoty jsou rekordní a v porovnání s prvním rokem našeho porovnání až stěží uvěřitelné. Na podobě výsledného kartogramu (obrázek 10) se rovněž silně podepsaly nové tendence, které změnily životní styl společnosti, mezi něž patří mj. suburbanizace.

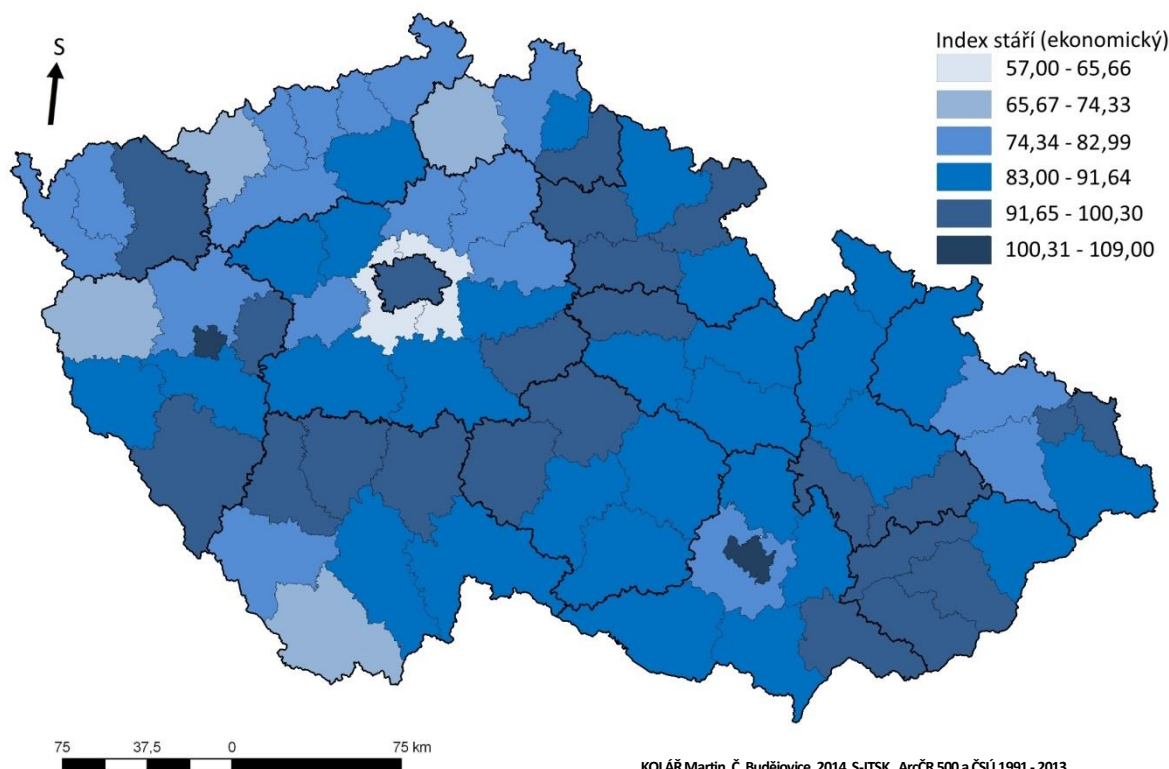
Absolutní minimum v roce 2013 již nenáleží okresům Česká Lípa, Sokolov, Tachov, Chomutov ani Český Krumlov, ale okresům v zázemí hlavního města, jejichž složení obyvatelstva nejvíce ze všech okresů přetvořila silná vlna suburbanizace do nich směřující (Ouředníček, 2006). Praha-východ má extrémně nízký index stáří 57,66, stejně tak Praha-západ (57,85). Nicméně okresy Český Krumlov (71,44), Česká Lípa (73,12), Tachov (73,44) a Chomutov (73,47) lze pořád označit za okresy s velmi nízkým indexem stáří, neboť jim náleží jeho 3. až 6. nejnížší hodnota v republice, leč oproti Praze-východ a západ jsou jejich indexy stáří již mnohem vyšší.

Nejvyšší hodnoty jsou opět zaznamenány v okresech městského charakteru, tentokrát již ale Praze-městu nepatří maximum, ale až třetí nejvyšší hodnota, konkrétně 102,24, druhý nejvyšší index stáří je v okrese Brno-město (107,67) a nejvyšší v okrese Plzeň-město (108,33). Index stáří nadále narůstá i v demograficky specifické Ostravě-město, kde je aktuálně jeho hodnota dvacátá nejvyšší v ČR (92,99). I zde se projevují výše popsané faktory o stárnutí městských populací (Petrová Kafková a Galčanová, 2012).

Obecně lze říci, že téměř všechny okresy se, díky velmi výraznému, a opět doposud nevídanému, nárůstu podílu občanů poproduktivní ekonomické generace, posunuly do vyššího intervalu reprezentující hodnotu indexu stáří. Jednu z největších změn srovnatelnou s okresem Praha-východ, ovšem opačným směrem, zaznamenal okres Bruntál, jehož index stáří v roce 2002 spadl do prvního intervalu, nyní jej ale zastupuje interval čtyři. Domníváme se, že právě zde by to mohl být důsledek výrazné perifernosti tohoto okresu spojeného s nízkou životní úrovní a vysokou nezaměstnaností, který se zde konečně výrazně projevil, kdy již od roku 1994 tento okres zaznamenává výrazný migrační odliv v řádu stovek lidí ročně, jenž se navíc neustále stupňuje, a je dokonce velmi vysoký i v rámci porovnání s ostatními okresy Moravskoslezského kraje (Ivan, 2007).

Obrázek 10: Index stáří v okresech ČR v roce 2013

INDEX STÁŘÍ V OKRESECH ČR V ROCE 2013

A poněvadž bylo již výše vysvětleno, jakých skupin obyvatelstva se migrační pohyb nejvíc dotýká (Mikšíček, 2004), dochází zde ke kumulaci starších obyvatel, což se částečně projevuje i na zastoupení jednotlivých generací v tomto okrese, které se blíží např. okresu městského charakteru Ostrava-město.

Opět narostla polarizace mezi nejnižší a nejvyšší zaznamenanou hodnotou oproti předchozímu období, a to na 50,67.

Možnou příčinu výskytu kladného přirozeného přírůstku v okresech s nízkým indexem stáří Český Krumlov a Chomutov můžeme rovněž spatřovat ve faktu, že disponují jedněmi z nejsilnějších romských komunit v ČR (Inovace jsou in.cz, 2015 a Jihočeský kraj, 2013), jejíž demografické chování se velmi liší od většinové společnosti. Úhrnná plodnost romských žen v České republice totiž dosahuje hodnoty až 2,5 a v minulosti byla ještě mnohem vyšší (Mendelova univerzita, 2015).

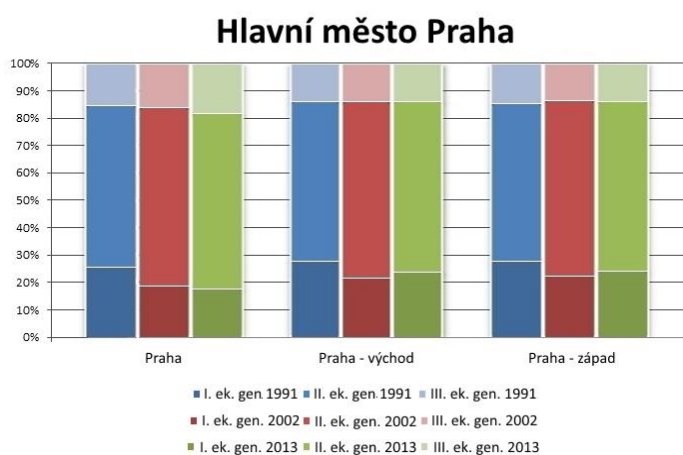
II.2.5 demografická analýza regionů ČR

Následující odstavce konkrétněji představí demografická specifika na krajské a okresní úrovni.

Hlavní město Praha

V okrese Praha-město je patrný velmi silný pokles zastoupení I. ek. generace mezi léty 1991 a 2002, který se posléze stabilizoval, leč ve všech sledovaných obdobích byl velmi podprůměrný, a proto je zde nejnižší index zeleného zatížení v ČR. Nadprůměrně je zastoupena III. ek. generace, což má za důsledek velmi vysoké hodnoty šedého zatížení a index stáří, jež rovněž patří mezi nejméně příznivé v ČR. Do budoucna to bude představovat pro pražskou místní samosprávu a poskytovatele sociálních služeb orientované na seniory závažný problém.

Graf 7: Hlavní město Praha

Pramen: ČSÚ 1991 - 2013

Hodnoty zastoupení jednotlivých ekonomických generací odpovídající průměru ČR se od roku 1991 velmi změnil v Okresech Praha-východ a západ. Tyto dva okresy jsou jedinými, které v ČR demograficky mládnou, a to díky výraznému růstu počtu členů I. ek. gen. Důvody byly zmíněny výše. V roce 2013 bylo v těchto

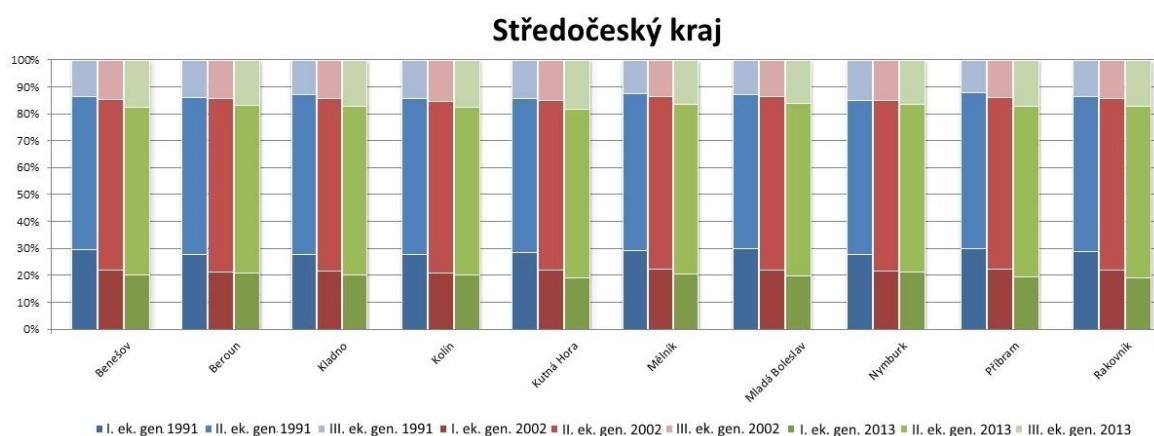
okresech zaznamenáno naprosto nejvyšší zelené zatížení a nejmenší šedé zatížení v ČR. I index stáří zde za sledované období prošel velkými změnami, ještě v roce 1991 patřil k velmi vysokým hodnotám (68., resp. 73. nejvyšší) o dvaadvacet let později je s velkým odstupem nejnižší v republice. Místní samosprávy zde musí řešit opačný problém, tedy obzvláště zajištění potřeb mladé generace, asimilace nových obyvatel a dopravní obslužnost nových suburbáních oblastí, jež je zpravidla žalostná, poněvadž chaotickou výstavbu typu „urban sprawl“ ani nelze efektivně pomocí MHD obsloužit. Nezbytností je tudíž individuální automobilová doprava, která neúměrně přetěžuje místní komunikace, jež na ni v době své výstavby nebyly koncipovány (Ouředníček, 2006).

Středočeský kraj

Žádný z okresů nevybočuje z demografického trendu sledovaných let a stavy v nich odpovídají republikovým průměrům. Nepatrně vyšší počet předproduktivní složky je aktuálně jen v okresech Beroun a Nymburk. Nadprůměrně je zastoupena III. ek. gen. v okrese Kutná Hora. V okresech Beroun, Kolín a Nymburk došlo mezi roky 2002 a 2013 jen k nepatrnému poklesu v zastoupení I. ek. gen. Zelené zatížení v kraji ve sledovaných letech nabývalo povětšinou středně nízkých hodnot, šedé zatížení se z vysokých hodnot

v roce 1991 dostalo až na čísla středně nízká. Index stáří rovněž poklesl z vysokých hodnot směrem k republikovému průměru.

Graf 8: Středočeský kraj

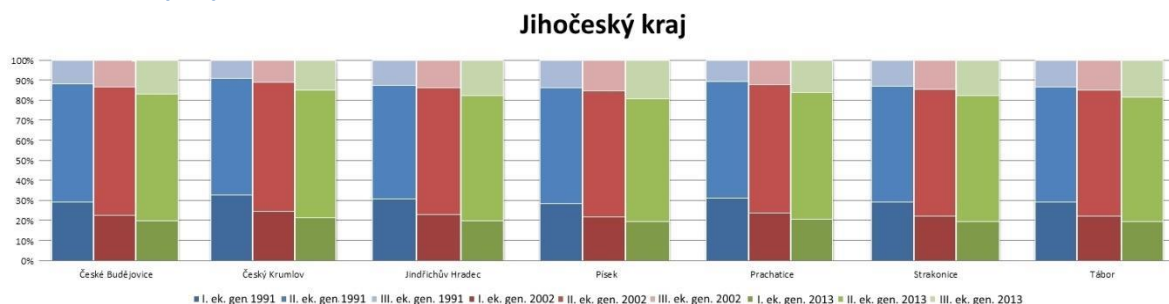

Pramen: ČSÚ 1991 - 2013

Jihočeský kraj

Jihočeský kraj byl po všechna období charakteristický průměrným až nadprůměrným podílem předproduktivní ek. generace, jež byla nejvíce zastoupena v okrese Český Krumlov, k čemuž jistě dopomohla místní početná romská komunita (Jihočeský kraj, 2013), a i díky nižší naději na dožití (ČSÚ, 2015d) má Krumlov i nejnižší podíl zastoupení III. ekonomické generace v kraji.

Graf 9: Jihočeský kraj

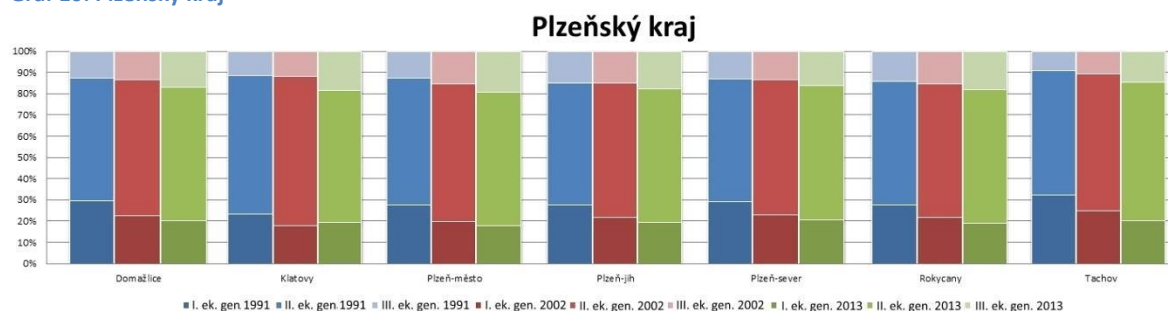
Pramen: ČSÚ 1991 - 2013

Ta je naopak velmi nadprůměrně zastoupena v okresech Písek a Tábor (okolo 20 %), kde je naopak jedna z nejvyšších nadějí na dožití v rámci celé republiky (ČSÚ, 2015d). Zelené zatížení kraje ve sledovaných rocích osciluje okolo středních hodnot. Šedé zatížení ve stejném období směrem na jih postupně klesá z vysokých hodnot v severních okresech kraje. V okrese Písek je 3. a v okrese Tábor 8. největší v ČR. Geograficky stejně jako šedé zatížení je ve všech sledovaných letech rozložen i index stáří.

Plzeňský kraj

Okresy tohoto kraje jsou co do poměru složení jednotlivých ek. generací velmi rozdílné. Domažlice a Plzeň-sever se v předchozích obdobích nevymykaly průměru. I. ekonomická generace byla podprůměrně zastoupena ve všech zbylých okresech a v okrese Klatovy dokonce nejméně v ČR, právě zde byl jen s okresy Praha-východ a západ růst počtu obyvatel I. ek. generace, jež ovšem nekorresponduje i s nadprůměrným podílem obyvatel poproduktivní složky.

Graf 10: Plzeňský kraj

Pramen: ČSÚ 1991 - 2013

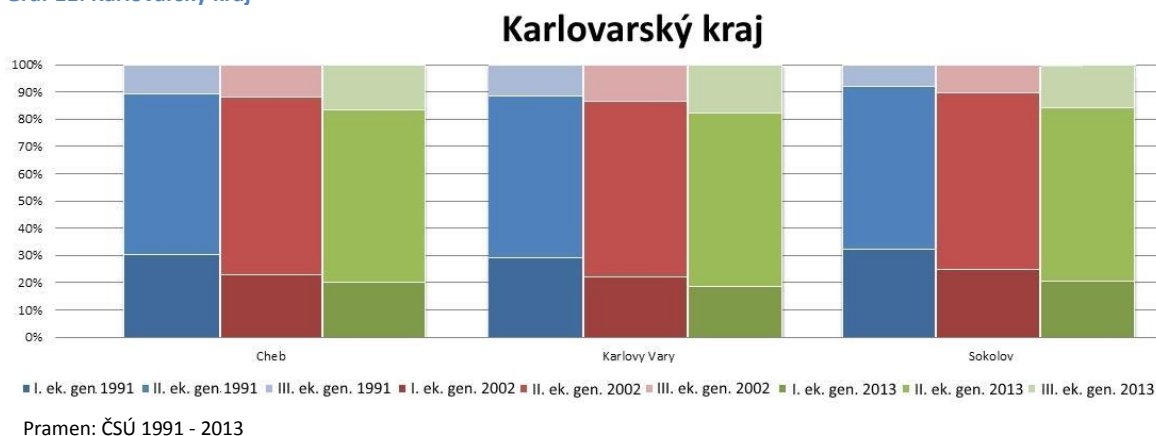
Dnes je zastoupení všech ekonomických generací, až na vysoký podíl poproduktivního obyvatelstva v okresech Klatovy a Plzeň-město, víceméně průměrné. Nejméně je zastoupena I. ek. generace v okrese Plzeň-město. Zelné zatížení v kraji dosahuje středních a vyšších hodnot, ovšem s výjimkou okresů Klatovy a Plzeň-město, kde patří dlouhodobě k nejnižším v ČR. Šedé zatížení, s výjimkou okresu Tachov, kde je jedno z nejnižších v republice, patří k těm vyšším. V roce 2013 bylo v Plzni-městě páté nejvyšší v ČR. V okrese Klatovy se z velmi nízké hodnoty v roce 1991 dostalo do roku 2013 na opačný pól spektra. Index stárí se opět, až na okres Tachov, kde žije nejmenší podíl osob poproduktivního věku, v kraji řadí k nadprůměrným hodnotám. V roce 2013 v Plzni-městě dosáhl dokonce republikového maxima 108,33.

Karlovarský kraj

Nejmenší kraj ČR byl specifický svým mladým věkovým složením, neboť ve většině sledovaných období bylo zastoupení I. ek. gen. nadprůměrné a III. naopak velmi podprůměrné, a to obzvláště v okrese Sokolov, kde se díky jedné z nejnižších nadějí na dožití (ČSÚ, 2015d) v roce 1991 poproduktivní složka podílela na obyvatelstvu jen osmi procenty. Do roku 2002 se sice výrazně snížil podíl předproduktivní generace, leč podíl III. ek. gen. zůstal, i přes jistý pokles, stále značně podprůměrný. Směrem k roku 2013 se ovšem veškeré podíly stále více a více přibližují republikovému průměru. Aktuálně je nejméně zastoupena I. ek. generace v okrese Karlovy Vary. Zelené zatížení bylo ve

sledovaných letech, až na Karlovy Vary, vysoké, šedé zatížení je jeho zrcadlovým obrazem. Index stáří je kromě Varů nízký.

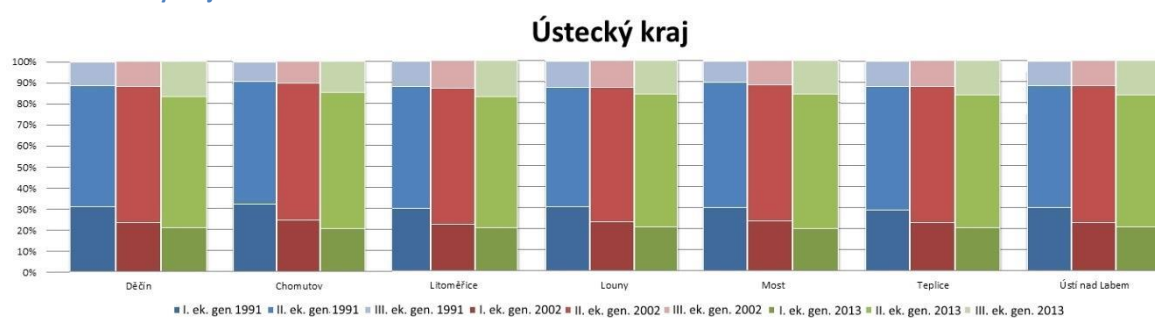
Graf 11: Karlovarský kraj

Ústecký kraj

Populace kraje s dlouhodobě nejnižší nadějí na dožití (ČSÚ, 2015d), způsobenou poškozeným životním prostředím, je tímto faktorem značně ovlivněna, protože III. ek. generace je zastoupena podprůměrně a až v roce 2013 se začíná republikovému průměru znatelněji přibližovat. V předcházejících obdobích bylo větší zastoupení III. ekonomické generace jen v okresech zemědělského charakteru Louny a Litoměřice. Zajímavé je, že v roce 2013 je ve všech okresech předproduktivní složka obyvatelstva zastoupena průměrně na 20 %, ovšem v minulých obdobích byla obzvláště v okrese Chomutov zastoupena dosti nadprůměrně, a to patrně díky silné romské komunitě (Inovace jsou in.cz, 2015). Zelené zatížení je tudíž v Chomutově velmi vysoké, ve zbytku kraje je nižší. Šedé zatížení bylo ve sledovaných obdobích nejnižší v Chomutově a severovýchodním směrem narůstalo, čemuž přesně odpovídá i geografická distribuce indexu stáří.

Graf 12: Ústecký kraj

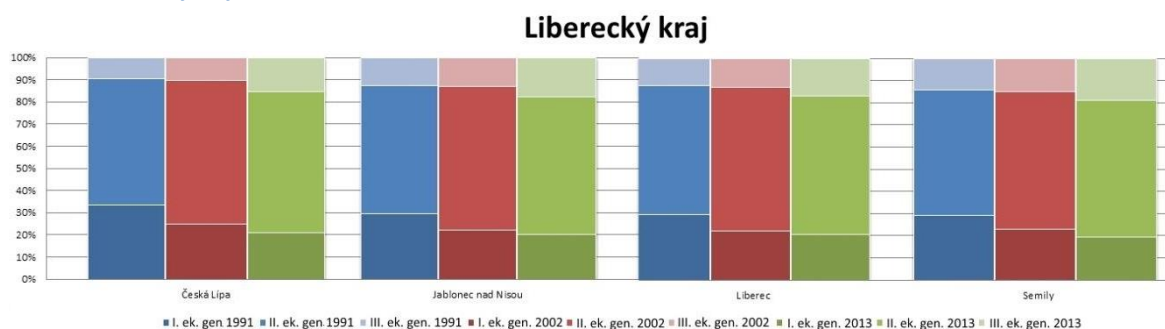

Liberecký kraj

Složení populací všech okresů Libereckého kraje odpovídá, až na okres Česká Lípa, celorepublikovému průměru. V České Lípě byl ve všech sledovaných rocích zaznamenán vysoký podíl předproduktivní složky a podprůměrný podíl složky poproduktivní, jenž byl v obdobích 1991 a 2002 extrémně nízký jen okolo deseti procent. Zelené zatížení zde ve zmíněných letech dosahovalo maximálních hodnot, ve zbytku kraje bylo nižší, ale v roce 2013 je již v celém kraji na středně nízkých hodnotách. Index stáří, stejně jako šedé zatížení, stoupá ve všech sledovaných obdobích směrem od západu na východ kraje.

Graf 13: Liberecký kraj

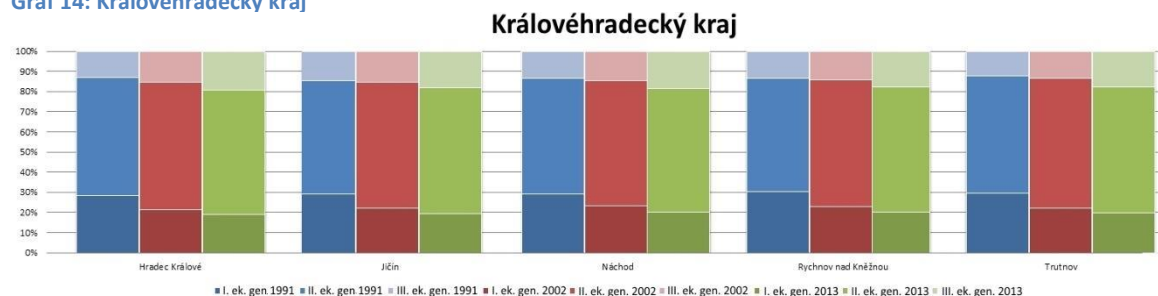

Pramen: ČSÚ 1991 - 2013

Královéhradecký kraj

Proporční složení jednotlivých ekonomických generací v tomto kraji ve většině případů odpovídá státnímu průměru, pouze s výjimkou vyššího podílu III. ek. gen. v okresech Náchod a Jičín v roce 2002 a Hradec Králové v posledním sledovaném roce. Zelené zatížení v okresech výrazně osciluje okolo průměru. Aktuálně je nejnižší v Hradci Králové. Šedé zatížení v kraji ve sledovaných letech nabývalo vysokých hodnot, a to právě kvůli výše zmíněnému nadprůměrnému zastoupení poproduktivní generace, čemuž odpovídá i vysoký index stáří, který je v roce 2013 v okrese Hradec Králové s hodnotou 101,43 čtvrtý nejvyšší v republice.

Graf 14: Královéhradecký kraj

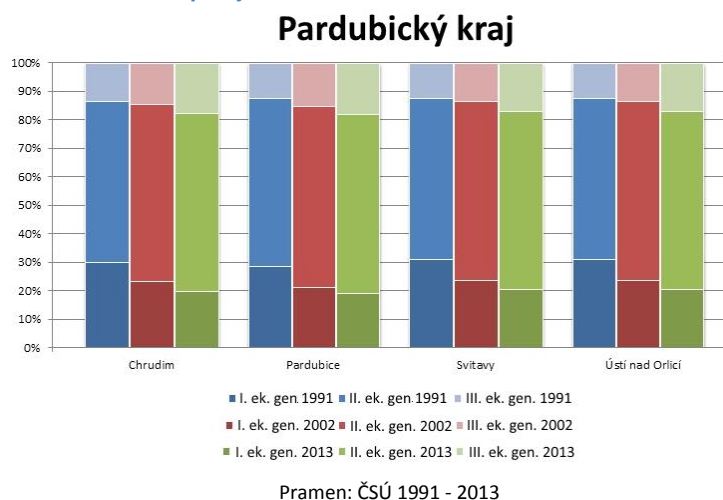
Pramen: ČSÚ 1991 - 2013

Pardubický kraj

Okresy Svitavy a Ústí nad Orlicí mají ve všech sledovaných rocích vysoké zastoupení I. ek. gen., zbylé dva okresy naopak mají nadprůměrně zastoupenou III. ek. generaci. Zelené zatížení se proto, s výjimkou okresu Pardubice, povětšinou řadí k vyšším. Šedé zatížení bylo

do roku 2002 vyšší ve dvou západních okresech, ale v roce 2013 je již v celém kraji ustálilo na vyšších hodnotách. Index stáří v průběhu sledovaného období v kraji velmi narostl v rámci srovnání s ostatními okresy ČR z nižších na středně vysoké hodnoty, přičemž nejvyšších hodnot bylo stabilně dosahováno v okrese Pardubice.

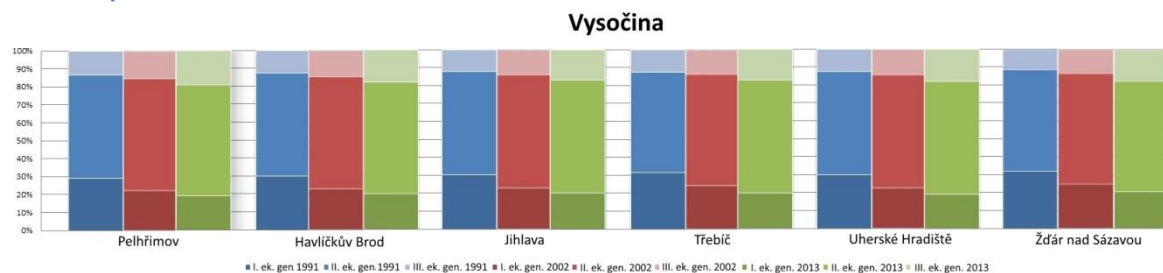
Graf 15: Pardubický kraj

Vysočina

Podíl předproduktivní ek. generace ve všech okresech Vysočiny ve sledovaných obdobích přibližně odpovídá republikovému průměru, ovšem poproduktivní složka je v posledním roce zastoupena nadprůměrně, a v okresech Pelhřimov a Havlíčkův Brod, kde atakuje dvacetiprocentní podíl, dokonce velice nadprůměrně. Zelené zatížení v obdobích 1991 a 2002 rostlo východním směrem od nízkých po velmi vysoké hodnoty, v posledním sledovaném roce je ve většině kraje střední, v okresech Pelhřimov a Třebíč nízké. Šedé zatížení ve všech sledovaných obdobích klesá tímž směrem s velmi vysokých hodnot, stejně tak index stáří, který ukazuje, že v porovnání se zbytkem republiky do posledního období populace Vysočiny nadprůměrně zestárla, na což upozorňujeme již v úvodu odstavce a z grafu 17 je to značně patrné.

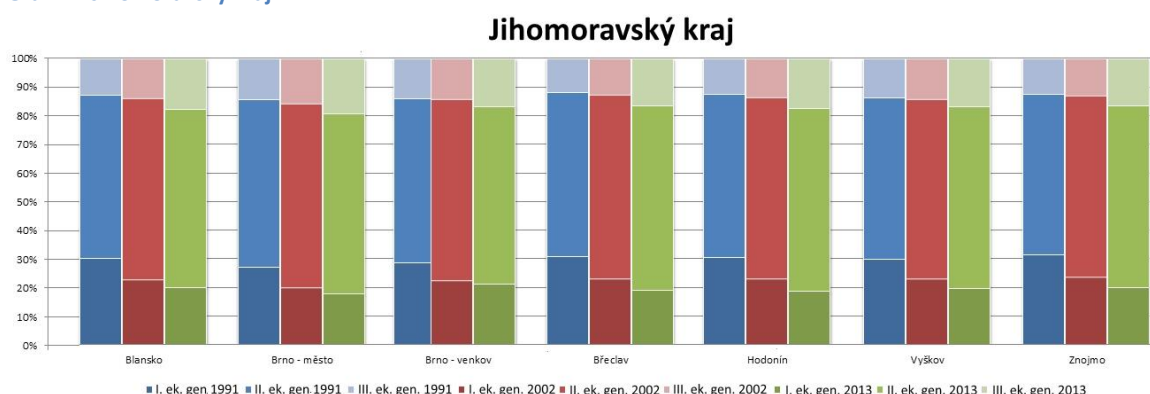
Graf 16: Vysočina

Jihomoravský kraj

V městském okrese Brno-město se výrazně projevuje jev vysokého stáří městských populací, s podprůměrným podílem zastoupení I. ek. generace a velmi nadprůměrným zastoupením III. ek. gen. dosahující až 20% podílu. Zelené zatížení je zde dlouhodobě jedno z nejnižších a šedé z nejvyšších v ČR, stejně tak i index stáří. Projevující se vliv suburbanizace je na datech z roku 2013 patrný v okrese Brno-venkov, kde je v kraji nejvíce, a i republikově nadprůměrně, zastoupena předproduktivní ekonomická složka obyvatelstva, díky čemuž zde najdeme vysoké hodnoty zeleného zatížení. Suburbanizace se zde projevuje rovněž i ve výrazném poklesu hodnot šedého zatížení i indexu stáří z vysokých na hodnoty v rámci republiky nízké. Ostatní okresy se republikově příliš nevymykají z průměru. Zelené zatížení v nich v minulých obdobích patřilo k lehce vyšším, nejvyšší poté bylo v okrese Znojmo. Šedé zatížení v průběhu sledovaných let v porovnání s průměrem ČR pokleslo na nižší hodnoty. Index stáří nabývá rovněž lehce nadprůměrných hodnot, nejvyšší, mimo Brno-město, je v okrese Hodonín.

Graf 17: Jihomoravský kraj

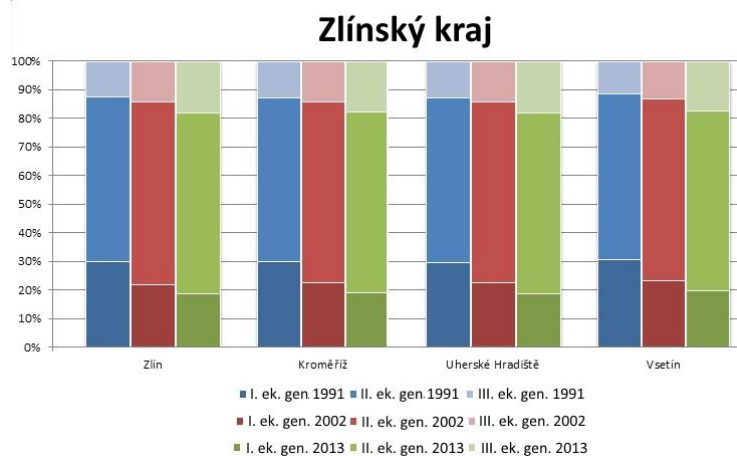
Pramen: ČSÚ 1991 - 2013

Zlínský kraj

Demografická

situace ve všech okresech Zlínského kraje je obdobná a odpovídající průměru ČR. V minulých obdobích zde byla lehce nadprůměrně zastoupena I. ek. gen., v roce 2013 zaznamenáváme, obzvláště v okresech Zlín a Uherské Hradiště,

Graf 18: Zlínský kraj

Pramen: ČSÚ 1991 - 2013

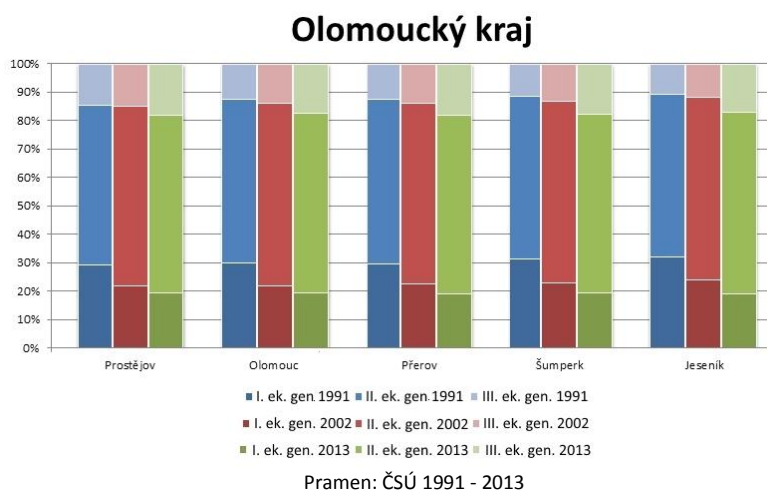
nadprůměrný podíl III. ek. gen. Výsledkem v obdobích 1991 a 2002 byla nadprůměrné zelené zatížení, které se do roku 2013 v rámci srovnání se zbytkem republiky dostalo do nízkých hodnot, nepatrně vyšší je jen v okrese Vsetín. Ve všech sledovaných obdobích v kraji převažovaly vyšší hodnoty šedého zatížení. Index stáří byl a je vyšší v západních okresech kraje.

Olomoucký kraj

Kraj byl v minulých obdobích význačný velmi nízkým podílem poproduktivní ek. složky, která se v okresech Šumperk a Jeseník pohybovala jen okolo hodnoty 11 %, leč okres Prostějov obzvláště v roce 1991 byl okresem s jedním z nejvyšších podílů této skupiny obyvatel. Do roku 2013 se zde sice podíl poproduktivních obyvatel navýšil, ovšem nejméně z celého kraje. Ostatní okresy jsou aktuálně v této charakteristice republikově průměrné až

Graf 19: Olomoucký kraj

nadprůměrné. Průměrný je nyní i podíl předproduktivní složky obyvatelstva, ovšem za zmínku stojí její vysoce nadprůměrná hodnota v okresech Jeseník (32 %) a Šumperk (31 %) v prvním sledovaném roce. Zelené zatížení

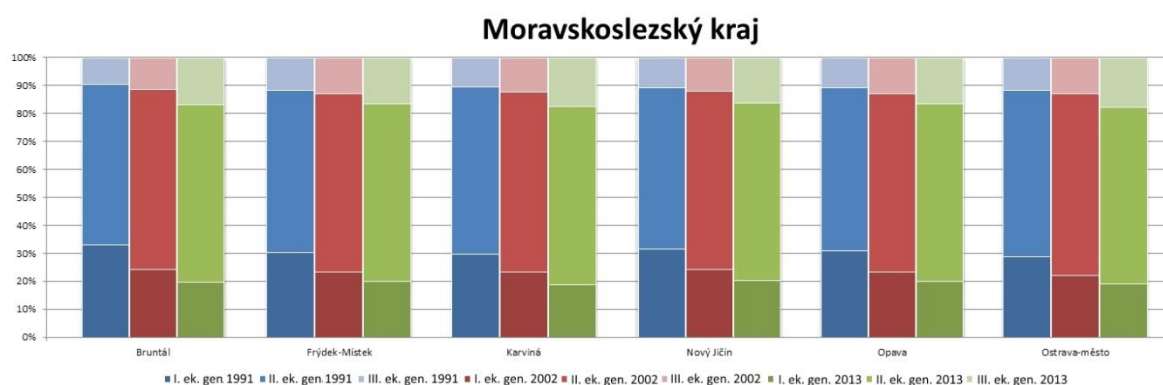
v kraji se během let v porovnání s republikou snížilo, vyšších hodnot bylo soustavně dosahováno v severních okresech Jeseník a Šumperk. Šedé zatížení i index stáří obecně klesají severním směrem z velmi vysokých hodnot v okrese Olomouc, přes nadprůměrné hodnoty až po nižší v severních okresech.

Moravskoslezský kraj

Stejně jako Olomoucký byl i kraj Moravskoslezský typický podprůměrným podílem III. ek. složky obyvatelstva, a to nejvíce v roce 1991 v okrese Bruntál (pod 10 %). V okrese Bruntál byla v témže roce naopak vysoce zastoupena předproduktivní složka (33 %). Obdobná situace byla zaznamenána i v okresech Nový Jičín a Opava. Podobný charakter v kraji přetrvával i ve druhém zkoumaném období. Větší změny se projevují až v posledním období, kdy podíly všech ek. generací v celém kraji již víceméně odpovídají průměrům za ČR. Městský okres Ostrava-město má, vzhledem ke svému velkoměstskému charakteru, výrazně mladší populaci než ostatní jemu podobná města v republice. Důvody byly popsány výše (Petrová Kafková a Galčanová, 2012).

Zelené zatížení obecně, mimo okresy Ostrava-město a Karviná, pařilo v rámci republiky k vyšším, nejvyšší bylo v okrese Bruntál, jenže v posledním sledovaném období zde, kvůli vysoké emigraci způsobené neblahými ekonomickými podmínkami (Ivan, 2007), pokleslo na republikově minimální hodnoty. Důvody jsou konkrétněji rozebrány výše v textu. Šedé zatížení za všechna sledovaná období v celém kraji patří k nejnižším v republice, vyšší hodnoty byly zaznamenány v průběhu let jen v průmyslových JV okresech Frýdek-Místek (1991 a 2002), Ostrava-město a Karviná (obě 2013). Index stáří v kraji ve sledovaných letech 1991 a 2002 patřil k nejnižším zaznamenaným na našem území, v posledním období se již citelněji projevuje městský charakter Ostravy-města. Vysoký nárůst byl zaznamenán i v okresech Karviná a díky výše zmíněným specifickým problémům i v, do značné míry periferním, okrese Bruntál.

Graf 22: Moravskoslezský kraj

Pramen: ČSÚ 1991 - 2013

III. Shluková analýza Grouping Analysis

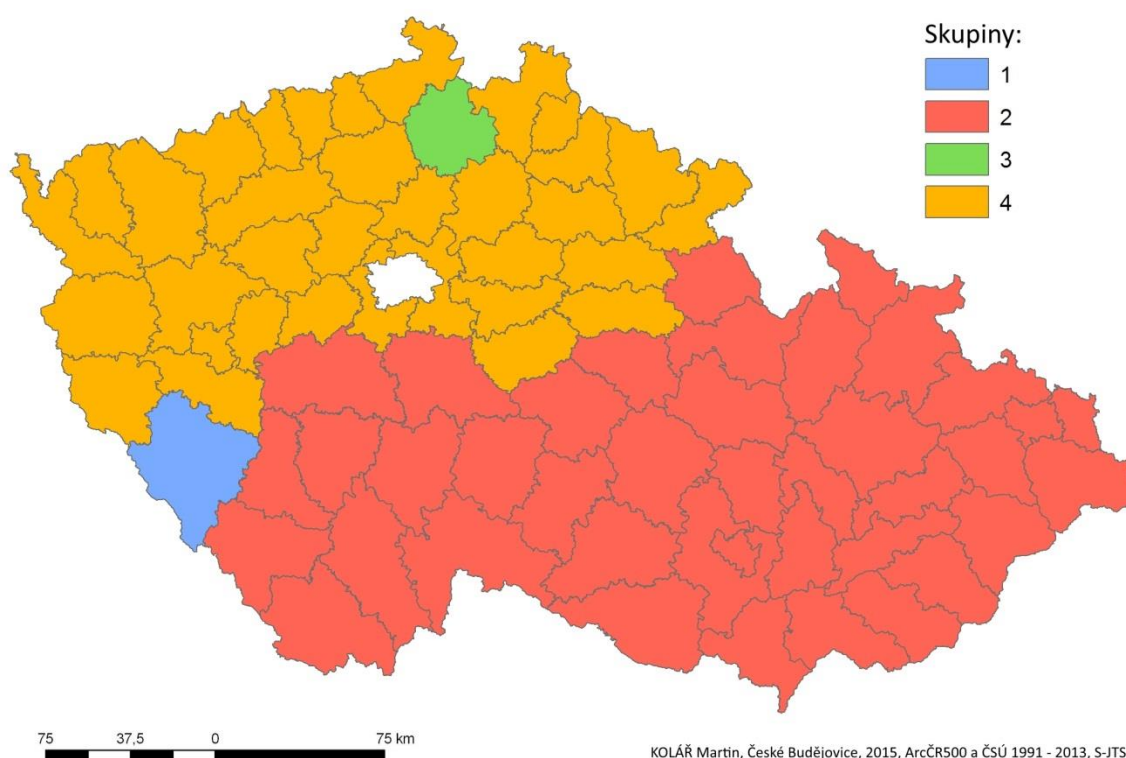
Aplikace tohoto typu shlukové analýzy programu ArcGIS na databázi ČSÚ 1991 – 2013 dala vzniknout následujícím kartografickým výstupům.

III.1 Zelené zatížení

Shluková analýza přisoudila vlastní skupinu okresu s nejvyšší hodnotou zeleného zatížení 58,05 (Česká Lípa; skupina 3), stejně tak i okresu Klatovy s jeho mimořádně nízkou hodnotou 35,79 (skupina 1). Vysokých hodnot zeleného zatížení v roce 1991 (skupina 2) bylo dosaženo primárně v okresech na Moravě a ve Slezsku (okolo 55,00), ke kterým analýza přisoudila i severní okresy Jihočeského kraje, kde je ale zelené zatížení nižší (pod 50,00). Poslední skupinu 4 tvoří severozápadní a severovýchodní okresy Čech, kde je průměrná hodnota zeleného zatížení přibližně na úrovni výše zmíněných okresů Strakonice, Písek a Tábor.

Obrázek 11: Grouping Analysis zelené zatížení 1991

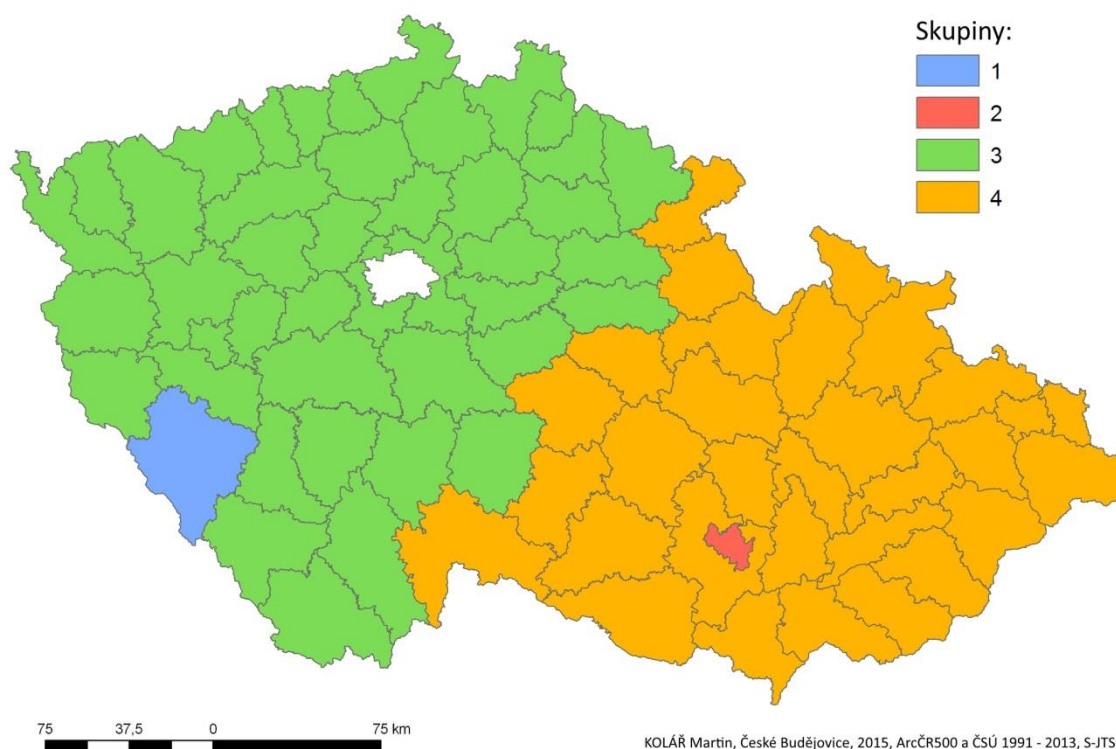
GROUPING ANALYSIS ZELENÉ ZATÍŽENÍ 1991

V roce 2002 (obr. 12) analýza opětovně identifikuje extrémní hodnoty (opět Klatovy jako absolutně minimální hodnota zeleného zatížení 24,97 a Brno-město město rovněž s velice nízkým zeleným zatížením 31,08), jinak ale ČR takřka dokonale dělí na Čechy a Moravu se Slezskem. V české skupině 3 dosahuje zelené zatížení v průměru 34,99. Průměr skupiny 4 Morava a Slezsko je 35,88. Shluk nižších hodnot se mezi roky 1991 a 2002 rozšířil východním směrem.

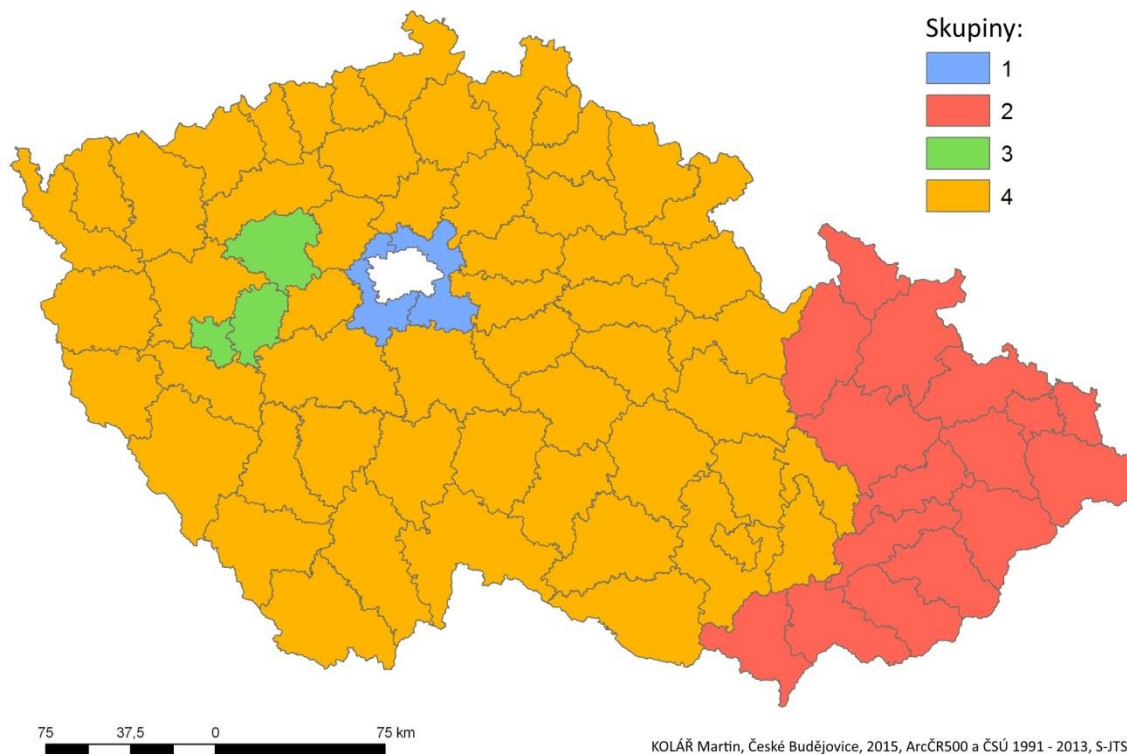
Obrázek 12: Grouping Analysis zelené zatížení 2002

GROUPING ANALYSIS ZELENÉ ZATÍŽENÍ 2002

V roce 2013 shluková analýza, jejíž kartografický výstup naleznete na následující straně, rozlišuje skupinu 1 pražských suburbánních oblastí s republikově nejvyššími hodnotami o průměru 38,40. Druhou skupinu s hodnotami o nízkém průměru 29,90 tvoří okresy Plzeň-město (28,41), Rakovník (30,12) a Rokycany (30,32), leč poslední dva jmenované mají oproti jiným sousedním okresům (např. Klatovy) zelené zatížení nižší jen v řádech desetin, přesto je analýza přisoudila do skupiny 4, která zabírá naprostou většinu ČR, jejíž průměrná hodnota zeleného zatížení je 31,78. Poslední skupinou 2, která je lokalizována na východě republiky, charakterizuje nižší průměrné zelené zatížení 30,62. Ačkoliv se skupina „hlavního proudu“ sice nadále rozšířila směrem na východ, nyní ovšem ale dosáhla lepších demografických hodnot, než východ republiky. Na druhou stranu ovšem musíme připustit, že tato skupina již zahrnuje i jižní Moravu. Okresy východního cípu ČR na pomezí Moravskoslezského a Zlínského kraje ovšem dosahují vyšších hodnot o průměru 31,61.

GROUPING ANALYSIS ZELENÉ ZATÍŽENÍ 2013

Z výše prezentovaných kartogramů je patrné jisté šíření nižších hodnot zeleného zatížení východním směrem, které se ovšem v posledním sledovaném roce 2013 začíná postupně vyrovnávat.

III.2 Šedé zatížení

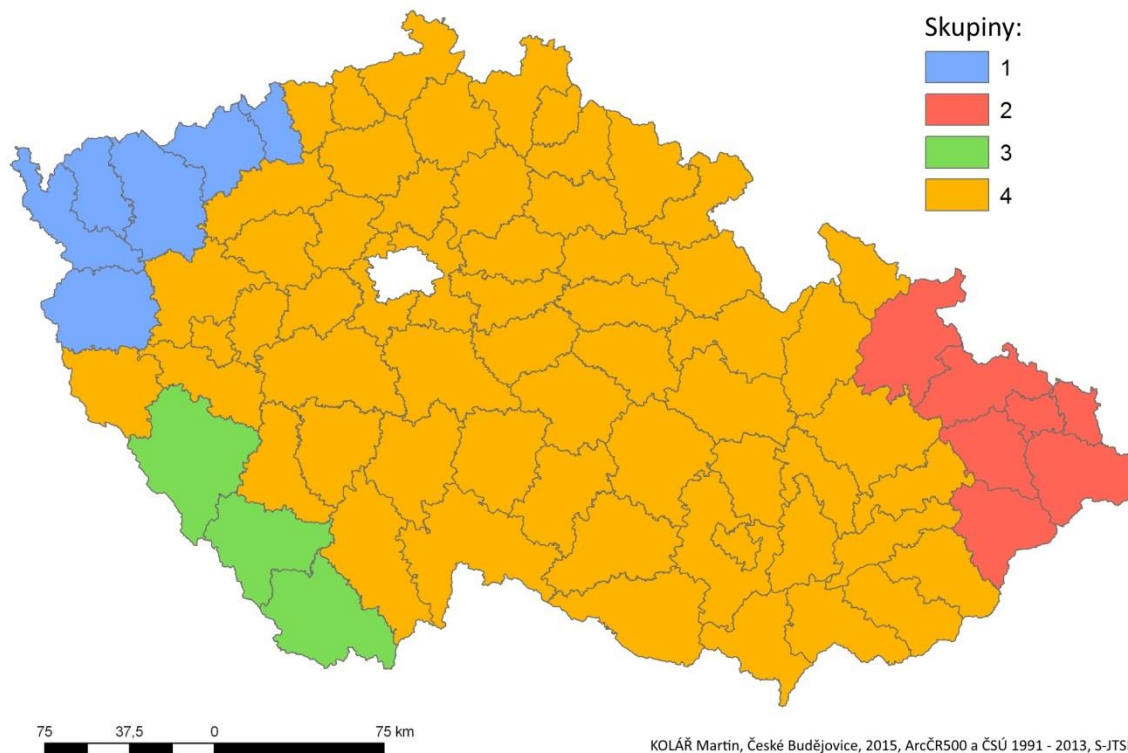
V prvním porovnávaném období 1991 (obrázek 14 na další straně) analýza vyčleňuje velice rozsáhlou skupinu 4, která zahrnuje přibližně 80 % všech okresů ČR s vysokým šedým zatížením v rozmezí 20,00 – 27,00. Výjimkou zde jsou jen okresy Česká Lípa a Žďár nad Sázavou, kde je výrazně nižší. Zbylé tři skupiny dosahují výrazně nižších hodnot šedého zatížení, první z nich je „Podkrušnohorská“ skupina 1 s průměrem šedého zatížení 16,15. Skupinu 3 s průměrem 17,24 tvoří duo okresů Prachatice a Český Krumlov. Poslední vyčleněnou skupinu Moravskoslezského kraje pospolu s okresem Vsetín zastupuje číslo 2, jejíž průměrné šedé zatížení je 18,58.

V roce 2002 (obrázek 15 na další straně) analýza opět identifikuje Podkrušnohorskou oblast označenou číslem 1 s průměrem přibližně 19,00. Oblast tři, zahrnující většinu Čech, dosahuje nejvyšších hodnot indexu stárí s průměrnou hodnotou pod 23,00. Další velice rozsáhlou oblastí je skupina 2 zahrnující Slezsko, část Moravy a jihozápad Čech, kde je průměrné šedé zatížení okolo 21,50.

Obrázek 14: Grouping Analysis šedé zatížení 1991

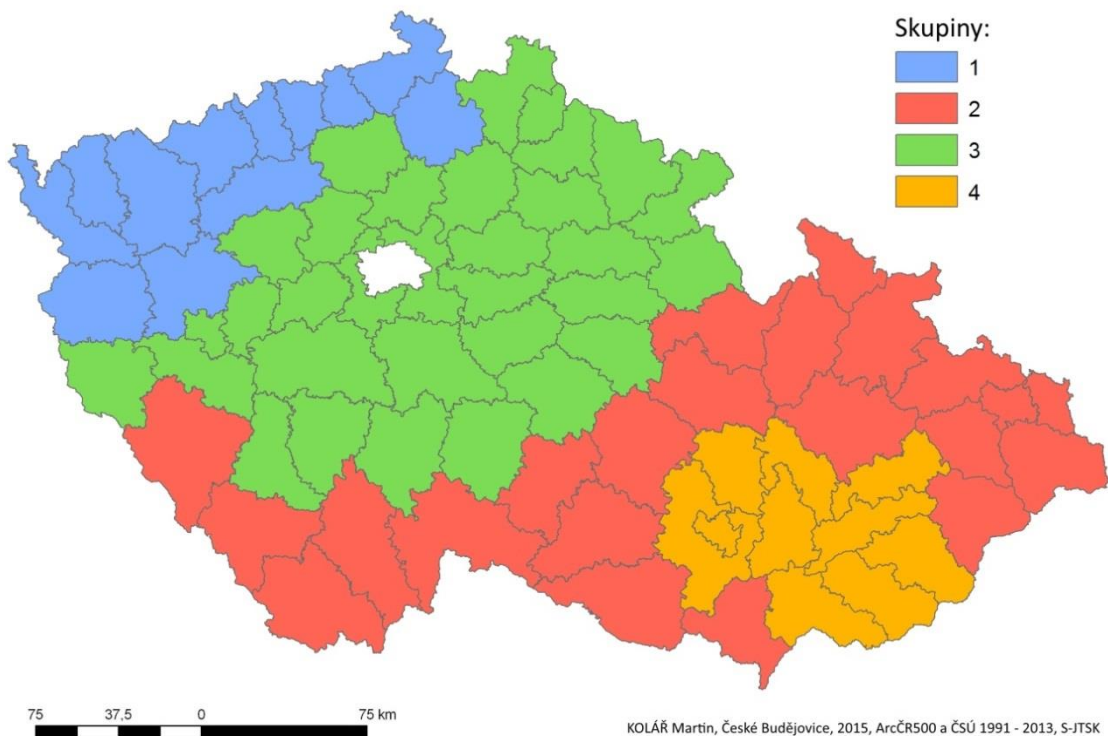
GROUPING ANALYSIS ŠEDÉ ZATÍŽENÍ 1991

Poslední skupinou v roce 2002 je oranžově zbarvená skupina 4 rozprostírající se v oblasti jihovýchodní Moravy. Průměrné šedé zatížení zde je vyšší, a to přibližně 22,50.

Obrázek 15: Grouping Analysis šedé zatížení 2002

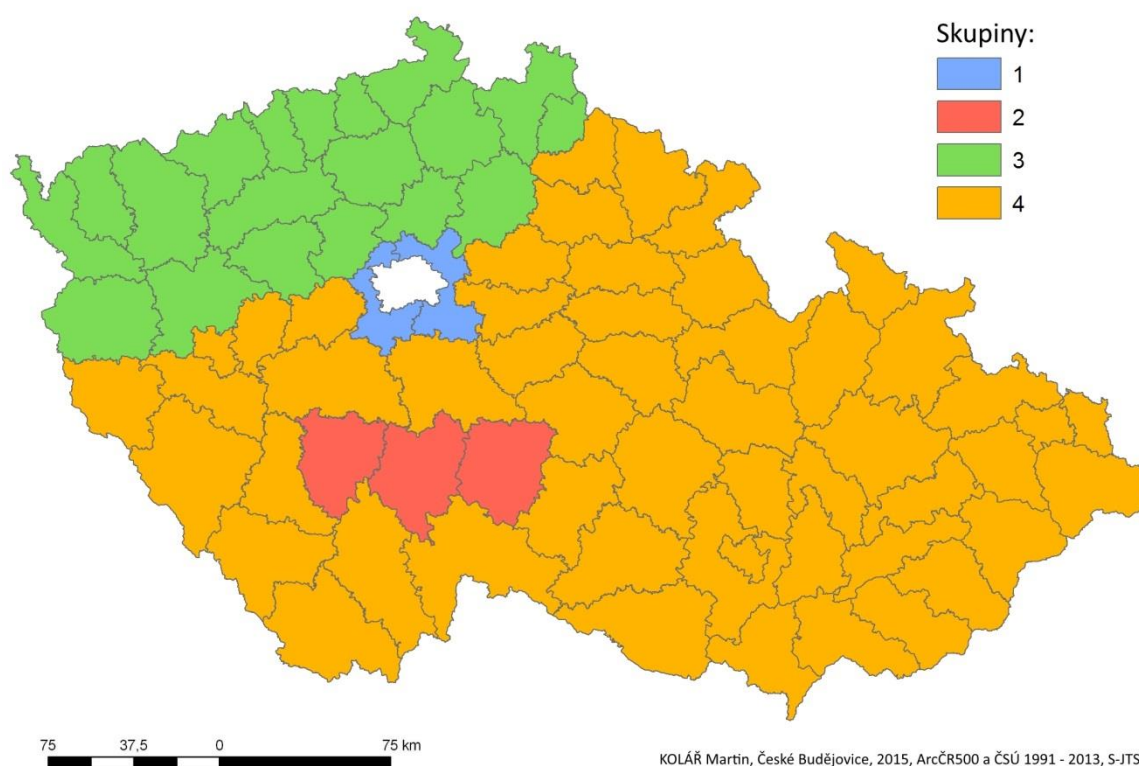
GROUPING ANALYSIS ŠEDÉ ZATÍŽENÍ 2002

V posledním porovnávaném roce 2013 shluková analýza opět identifikuje skupinu (1) okresů Praha-západ a východ, které dosahují republikově nejnižších hodnot šedého zatížení o vzájemném průměru 22,22. Další rozpoznanou skupinou lokálního charakteru je skupina (2) okresů Písek, Tábor, Pelhřimov, kde byly zaznamenány mimořádně vysoké hodnoty o přibližném průměru 30,80. V minulých obdobích definovaná tzv. Podkrušnohorská oblast (3) nyní ještě zvýšila svou rozlohu. Průměrná hodnota šedého zatížení zde dosahuje přibližně 26,00. Tato skupina je nicméně poněkud různorodá. Poslední skupina, vedená pod číslem 4, je nejrozsáhlejší s průměrem asi 28,00.

Obrázek 16: Grouping Analysis šedé zatížení 2013

GROUPING ANALYSIS ŠEDÉ ZATÍŽENÍ 2013

I na případě šedého zatížení jistou západo-východní stratifikaci, a to obzvláště v prvních dvou obdobích, můžeme vysledovat. Projevuje se i šíření prostřednictvím geografické difúze, kdy si nové trendy nejprve osvojují velká města, zde konkrétně Brno a jeho okolí. Shluková analýza za rok 2013 je dále ovlivněna lokálními extrémy, o něž se obzvláště zapříčinil fenomén rezidenční suburbanizace.

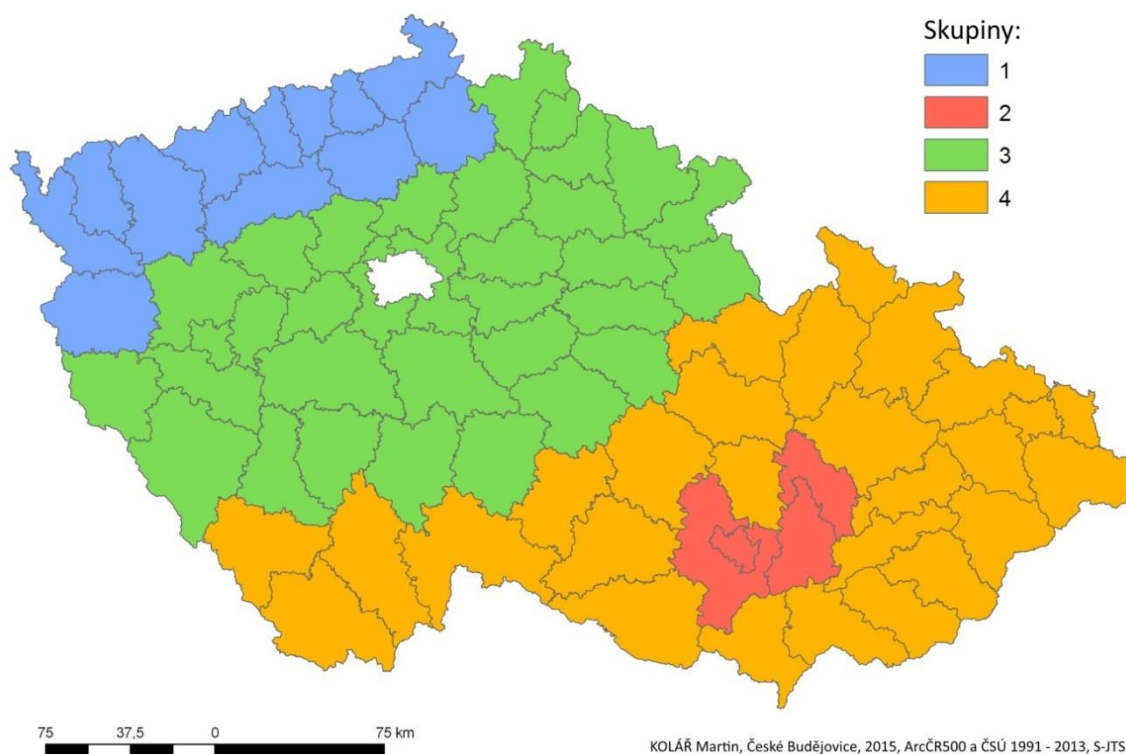
III.3 Index stáří

Analýza indexu stáří pro rok 1991 (obrázek 17 na další straně) definuje tři geograficky rozsáhlé segmenty. Podkrušnohorská sk. 1 je díky svému specifickému

demografickému vývoji charakteristická nižšími hodnotami indexu stáří přibližně v rozmezí 24,00 až 36,00. Skupina 2 je významně ovlivněna Brněnskou aglomerací, a tudíž se značně odlišuje od svého okolí (skupiny 4), a vystupuje z něj díky efektu vyššího stáří měst (Petrová Kafková a Galčanová, 2012) a nabývá hodnot okolo 50,00. Oranžová skupina 4 představuje rozsáhlý jihovýchodní shluk nižších hodnot indexu stáří s přibližným těžištěm 35,00. Skupina 3, shluk vysokých hodnot oscilujících okolo 50,00, se liniovitě táhne severovýchodním směrem z bavorské hranice, přes střední Čechy až k polským hranicím.

Obrázek 17: Grouping Analysis index stáří 1991

GROUPING ANALYSIS INDEX STÁŘÍ 1991

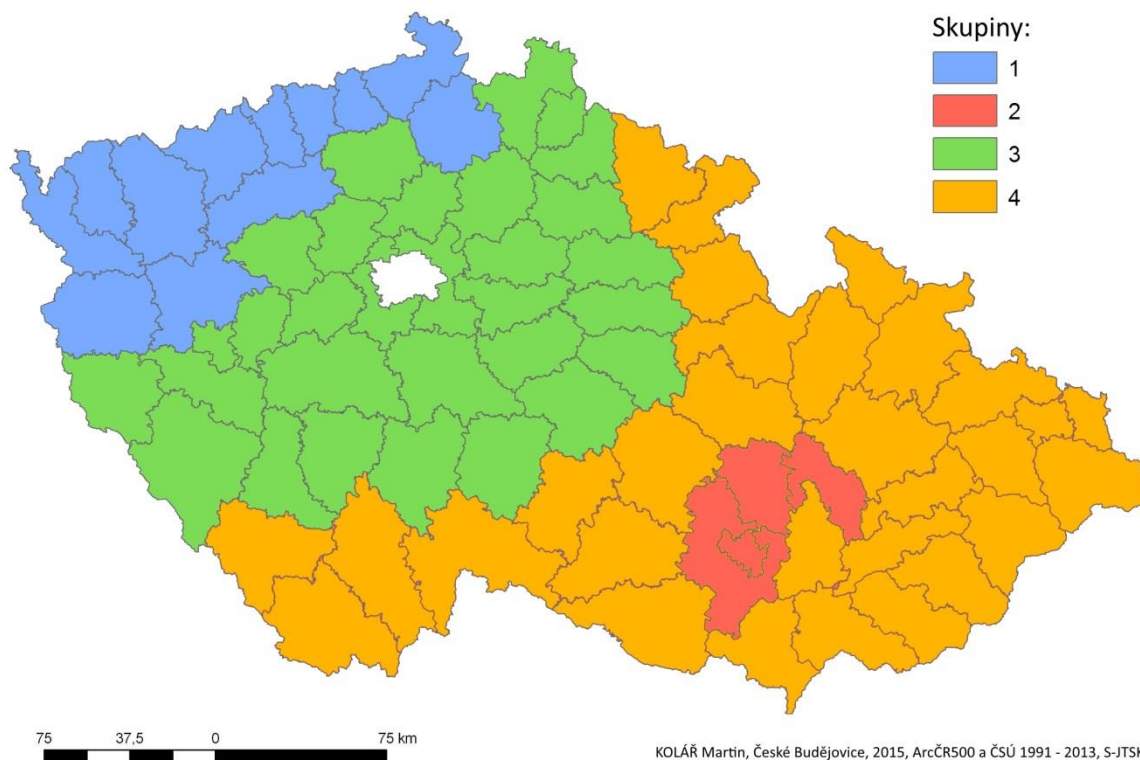

Analýza indexu stáří pro rok 2002 (obrázek 18 na další straně) nevykazuje přílišných rozdílů od předchozího období. Jen shluk s nejvyššími hodnotami indexu stáří okolo 65,00 (skupina 3) se zmenšil na úkor skupiny 4, poněvadž ztratil území v polském příhraničí v Pardubickém a Královéhradeckém kraji. Shluk číslo 1 v Podkrušnohoří zůstává geograficky takřka beze změn a jeho průměrná přibližná hodnota indexu stáří se pohybuje okolo 50,00. Skupina 2 zahrnující oblast moravské metropole si jen se skupinou 4 vyměnila okresy Blansko a Vyškov. Přibližný index stáří této skupiny se pohybuje okolo 70,00. Nejrozsáhlejším shlukem je opět skupina 4, zahrnující mimo

oblasti Brna celou Moravu a Slezsko, příhraniční oblasti na jihu a severovýchodě Čech. Průměrný index stáří zde můžeme odhadnout na 60,00.

Obrázek 18: Grouping Analysis index stáří 2002

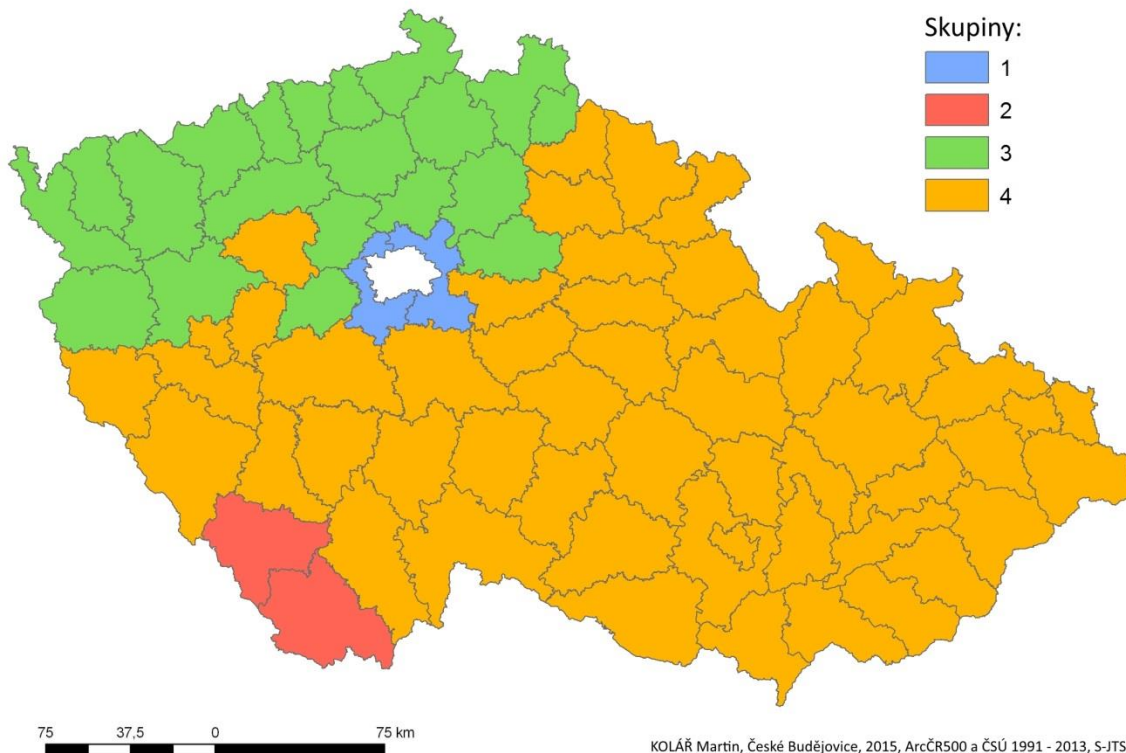
GROUPING ANALYSIS INDEX STÁŘÍ 2002

Ovšem totožná analýza pro rok 2013 (obrázek 19 na další straně) přináší naprosto odlišné výsledky než v letech 1991 a 2002. Skupina 1 je shlukem pražských suburbii s extrémně nízkou hodnotou indexu stáří 57,7. Skupinu 2 tvoří opět jen dva okresy, s mimořádně nízkým indexem stáří, a to Český Krumlov a Prachatice s průměrnou hodnotou indexu stáří 75,3. Shluk třetí skupiny se sice stejně jako v předchozích obdobích rozprostírá na severozápadě Čech, ovšem nyní zahrnuje i severní okresy Středočeského kraje. Průměrný index stáří zde můžeme stanovit na necelých 80,00 a jedná se tak opět o poněkud mladší shluk. Nejstarším a nejrozsáhlejším shlukem je skupina 4 čítající celou Moravu (nyní i s Brněnskem), Slezsko a přibližně polovinu Čech. Index stáří zde je asi 90,00. V roce 2013 je index stáří rozprostřen po okresech ČR mnohem různoroději, než v letech předcházejících, a proto za stejného počtu intervalů a vymezení extrémních hodnot (skupina 1 a 2), došlo k vytvoření mimořádně rozsáhlého a do značné míry i různorodého shluku 4, jehož rozdíl mezi nejnižší a nejvyšší hodnotou indexu stáří je výrazných 27,57.

Obrázek 18: Grouping Analysis index stáří 2013

GROUPING ANALYSIS INDEX STÁŘÍ 2013

Závěry analýzy Grouping Analysis mohou případně posloužit jako vodítko ke konkrétnímu zacílení nabídky produktů a služeb orientovaných na věkem diferencované zákaznické segmenty. Analýza zeleného zatížení nejvíce potvrdila hypotézu o postupném šíření důsledků demografického stárnutí směrem ze západu na východ republiky. Stratifikaci ve směru severozápad-jihovýchod v prvních dvou sledovaných obdobích ukázala i shluková analýza šedého zatížení a indexu stáří. Podkrušnohorská oblast sice přímo nekorresponduje s předpokladem o postupném šíření změn vyvolaných demografickým stárnutím na východ, poněvadž tato severozápadní část naší republiky dosahuje stabilně velmi nízkých hodnot indexu stáří i šedého zatížení. To je však výrazně ovlivněno místními specifiky dosidlovacích akcí z minulosti a neutěšeným stavem životního prostředí negativně působícího na zdraví a naději na dožití místních obyvatel. Analýzy z roku 2013 výrazně ovlivnila rezidenční suburbanizace, která se těšila největšímu rozkvětu právě až po roce 2002 (Ouředníček, 2006; Klufová, 2013; ČSÚ 2015a).

IV. Vývoj věkové skladby obyvatelstva ČR

Důkaz o demografickém stárnutí české populace podává i vývoj její věkové skladby, který si přiblížíme prostřednictvím obrázku 20 na následující straně, jenž zachycuje její vývoj prostřednictvím šestice věkových pyramid, a to konkrétně z let 1980, 1991, 2002, 2011 a její predikovaný stav Českým statistickým úřadem na roky 2040 a 2066 (ČSÚ, 2015b,c).

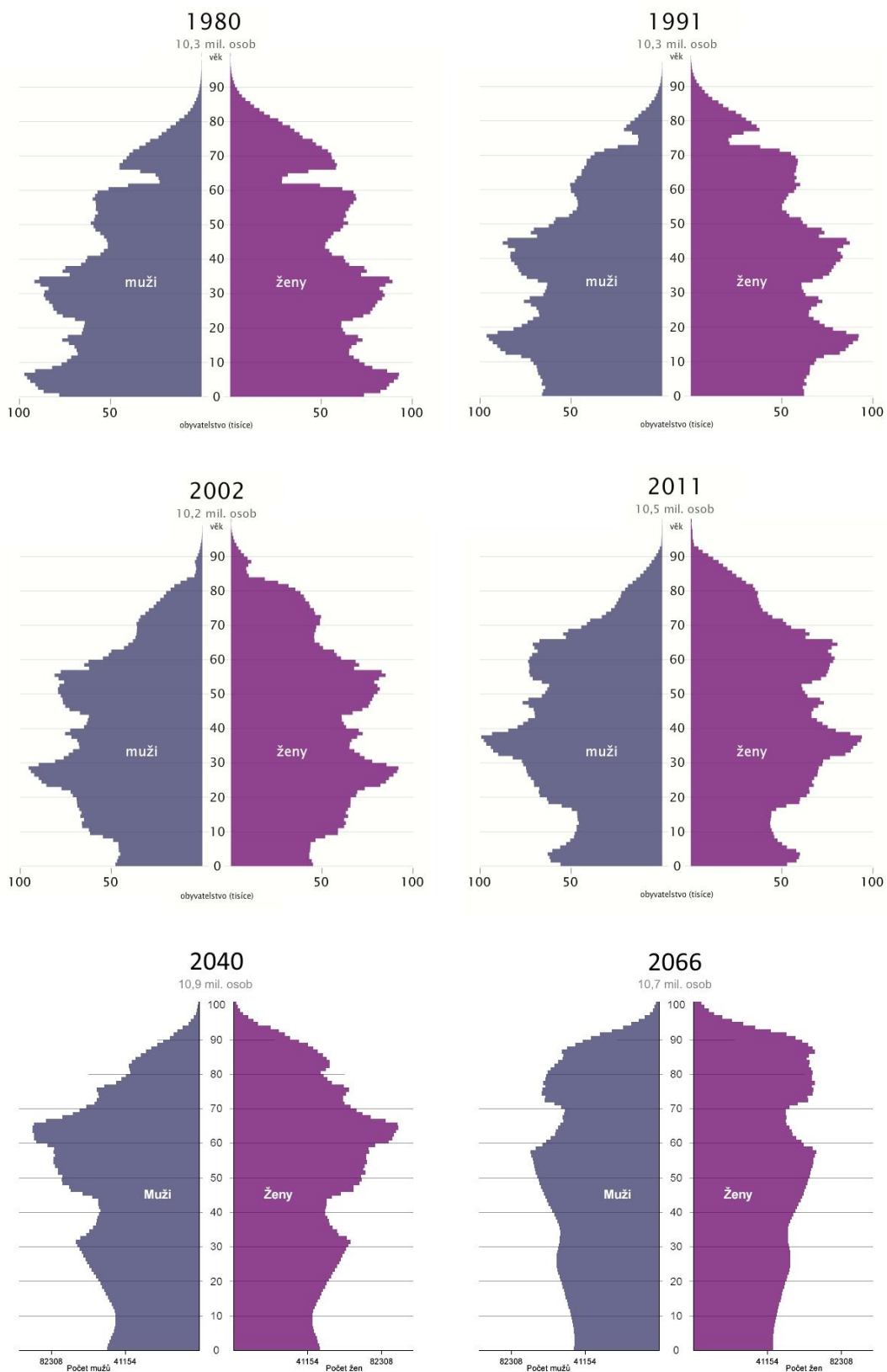
V průběhu necelého století se sice nijak zásadně nemění celkový počet obyvatel (za předpokladu použití vysoké varianty projekce), ale základní tvar věkové pyramidy postupně stále znatelněji reprezentuje regresivní typ populace. V roce 1980, kdy základnu pyramidy tvoří extrémně silné populační ročníky „Husákových dětí“ a pyramida celkově nabývá, i když se značnými zářezy, přibližně tvaru trojúhelníku a jedná se tak o nejvíce stacionární typ věkové pyramidy v celém sledovaném období. Tehdejší pronatalitní politika, ve spojení s vlnou sekundárně zvýšené porodnosti, kdy se do věku rodičů dostaly silné ročníky narozené po druhé světové válce (Klufová, 2013), se setkala s velkým úspěchem. Úhrnná plodnost ve svém maximu atakovala hodnotu 2,5 a jejím prostřednictvím byl mezi léty 1970 a 1980 snížen biologický index stáří z 86,4 na 72,3. Ten se ale ovšem do roku 1991 opět vrátil na výchozí hodnotu (Vančura, 2010), neboť v 80. letech již porodnost významně klesá a po vzniku samostatné České republiky ještě více, čemuž pro tyto roky odpovídá zúžená část pyramid.

Na obrázcích vidíme rovněž střídání generací, kdy jedna generace zahrnuje interval zhruba kolem 28 let. Silné generace posléze rovněž generují vysoký počet potomků. Porodnost se právě proto výrazně zvýšila ve druhé polovině minulého desetiletí, kdy právě „Husákovy děti“ měly vlastní děti. Ovšem kvůli změně životního stylu, spojeném s druhým demografickým přechodem, nyní nenastal vrchol plodnosti okolo zmiňovaných osmadvaceti let, ale až o několik let déle. Problémem nicméně zůstává, že nárůst porodnosti po roce 2000 sice nastal, ale měl být ještě mnohem větší. Základna pyramidy z roku 2002 měla reprezentovat podobný počet narozených jako má první pyramida na obr. 20, ale to se nestalo. Právě nízká vede ke stárnutí populace a oné zmiňované demografické krizi (Vančura, 2010). Stejná situace je opakovaně zachycena i na predikované pyramidě pro rok 2040, kdy opět dojde ke zvýšení porodnosti díky vrcholící plodnosti potomků „Husákových dětí“ narozených po přelomu tisíciletí, ovšem k jejich plnému nahrazení opět nedojde.

Tvar věkové pyramidy ČR ovlivňuje nejen stále snižující se porodnost, která se na konci projektovaného období sníží pod 85 000 narozených dětí ročně, ale i neustálý

Obrázek 19: Věková skladba obyvatelstva České republiky

Věková skladba obyvatelstva České republiky

Převzato z: ČSÚ 2015b,c (vlastní úprava)

posun silných ročníků do vyššího a vyššího věku. Tvar pyramidy se směrem do budoucna stává čím dál tím více regresivní a nelze zastírat fakt, že bez zahrnutí faktoru zahraniční imigrace, bude česká společnost postupně vymírat, což bude problém celé západní civilizace (Lidovky.cz, 2008).

Alarmující je obzvláště mimořádně vysoké zastoupení občanů III. ekonomické generace na celkovém počtu obyvatel, a to již v roce 2040, kdy tohoto životního milníku dosáhne právě silná generace ze sedmdesátých let.

Poslední prezentovaná věková pyramida, výhled pro rok 2066, je specifická extrémním, a doposud nevídaným, zastoupením opravdu velmi starých lidí, pro něž bude nutné vybudovat odpovídající kapacity sociálních a paliativních služeb a zařízení, které jsou nedostatečné již i pro dnešní potřeby (viz dále) (MF DNES, 2015a).

Věkové pyramidy z obr. 20 sice další stavy nezachycují, ale v následujících letech po roce 2066, pokud nezahrneme faktor mimořádně silné mezinárodní imigrace, česká populace bude postupně přicházet právě o tyto početně velmi silné populační kohorty, které ale nebudou adekvátně nahrazeny a počet obyvatel ČR se výrazně sníží. Na druhou stranu to ale při zachování, i když relativně nízké, ale dlouhodobě přibližně stabilní úrovni porodnosti, může znamenat jakési demografické ozdravení společnosti.

V. Činnost orgánů veřejné správy

V.1 Činnost orgánů VS s celorepublikovou působností

Vláda řeší demografické stárnutí pomocí strategických dokumentů již od roku 2003, ovšem ve světě se problematice stáří věnují mnohem déle (MPSV, 2008).

V březnu 2006 vznikl poradní a iniciativní orgán Rada vlády pro seniory a stárnutí populace, která mezi své priority klade podporu podnikání všech osob, podporu tvorby strategií zaměstnavatelů vůči starším zaměstnancům a zvýšení jejich zaměstnanosti, podporu rodiny, zlepšování funkčního zdraví seniorů, zabránění diskriminaci na základě věku, ochranu seniorů v rizikových situacích (ochrana proti zneužívání a násilí), zvyšování povědomí lidí o stárnutí a stáří (vytvoření vhodných informačních a komunikačních nástrojů k tomuto účelu) a rozvoj spolupráce mezi státní správou, regionální a místní samosprávou, neziskovými organizacemi a sociálními partnery (MPSV, 2008).

Neméně důležitým cílem Rady při přípravě společnosti na stárnutí a vytváření věkově inkluzivní společnosti je zabránění diskriminaci na základě věku a ageismu ve společnosti. Chce proto poukázat na potenciál, přínos a roli starších lidí v rodině, ekonomice a celé společnosti a dále je rozvíjet a podporovat (MPSV, 2008). Rada má aktuálně (2015) 26 stálých členů, ministryně práce a sociálních věcí Mgr. Michaela Marksová je její předsedkyní, stálým hostem rady je ombudsman (MPSV, 2015b).

Dlužno podotknout, že činnost Rady za její téměř desetiletou existenci rozhodně nemůžeme označit za úspěšnou. Důkazy o tom ve společnosti zmítané ageismem, kde ÚP eviduje přes šedesát tisíc dlouhodobě nezaměstnaných osob nad padesát let, což potvrzuje věkovou diskriminaci zaměstnavatelů (ČT24, 2014) a v pečovatelských domech pro seniory chybí 60 000 míst (MF DNES, 2015a) a podle průzkumu European Social Survey Round 4 padesát čtyři procent obyvatel starších 15 let zažilo věkovou diskriminaci, která tak je v naší společnosti mnohem větším problémem než diskriminace etnik nebo pohlaví² (novinky.cz, 2011), nemusíme hledat těžko. Dokonce i první empirický výzkum zabývající se ageismem, který byl u nás proveden v roce 2003, jasně ukázal, že problém věkové diskriminace je v české společnosti zřetelně přítomen, a to obzvláště na pracovním trhu (ageismus.cz, 2014).

Na druhou stranu stát nyní nabízí každému zaměstnavateli příspěvek za přijetí člověka staršího 55 let až 24 000 Kč měsíčně (ČT24, 2014).

---

² Citovaný server novinky.cz vedle zmiňovaného článku vypsal anketu, v níž téměř 84 % z 9 477 hlasujících čtenářů odpovědělo, že se nějakým způsobem s věkovou diskriminací setkalo.

Faktem ale zůstává, že rozvoj použití technologií a automatizace snižuje poptávku po starší pracovní síle, neboť její dovednosti relativně rychle zastarávají. Také některé hodnoty, na které je v moderních společnostech přikládán velký důraz, jako je výkon a individualistická seberealizace, jsou s vyšším věkem méně slučitelné (Vidovičová, 2005). Přínosy, jež převyšují nevýhody s těmito lidmi spojené, jako je množství zkušeností a předávání těchto zkušeností mladším kolegům, loajalita a přirozená autorita, jsou přehlíženy (Mocová, 2009) a jsou v ostrém kontrastu se závěry studie prováděné na případě zemí OECD, která ukázala, že největší přínos pro růst HDP nesou právě pracovníci ve věku 50 – 64 let (Prskawetz, 2007). Toto i ostatní výhody starších pracovníků si ale uvědomují ve vyspělých ekonomikách (např. v USA), kde jsou tito lidé právě pro své zkušenosti ceněni a před mladými konkurenty na trhu práce preferováni (Klufová, 2013).

Závěrem samozřejmě nemusíme zmiňovat, že jakákoli diskriminace na základě věku je s právními systémy ČR i EU naprosto neslučitelná.³

V.1.1 Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017

Na celostátní úrovni změny vyvolané demografickým stárnutím české populace řeší strategický dokument Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017, jenž byl přijat Usnesením vlády České republiky č. 108 ze dne 13. února 2013. Národní akční plán navázal na Národní program přípravy na stárnutí od roku 2003 do roku 2012 a je v souladu s Regionální implementační strategií Madridského mezinárodního akčního plánu pro problematiku stárnutí OSN z roku 2002. Jeho záměrem je komplexní přístup k řešení problematiky stárnutí populace, koordinace a propojování jednotlivých strategií v rámci vícero rezortů v oblasti přístupu ke stárnutí a vytvoření společných priorit. Národní akční plán se rovněž dotýká zajištění dodržování a ochrany lidských práv seniorů, celoživotního učení, zaměstnávání starších pracovníků a seniorů, dobrovolnictví a mezigenerační spolupráce, kvalitního prostředí pro život seniorů, zdravého stárnutí a péče o nejkřehčí seniory s omezenou soběstačností (MPSV, 2015a).

V.2.2 Politika přípravy na stárnutí

Politika strategického dokumentu Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 přijatá vládním Usnesením č. 8 v roce 2008 vidí v rostoucím počtu

---

³ Směrnice č. 2000/78/ES poskytuje obecný rámec k potlačení diskriminačního chování na pracovišti, které potenciálně vyplývá z oblastí rozdílného náboženského vyznání či víry, zdravotního postižení, věku nebo sexuální orientace. V ČR je její obdobou Antidiskriminační zákon č. 198/2009 Sb.

starších lidí v důsledku zvyšujícího se vzdělání a zlepšujícího se zdraví populace potenciál pro sociální a ekonomický rozvoj. Jejimi cíli jsou integrace starších osob do ekonomického a sociálního rozvoje a vytvoření věkově inkluzivní společnosti. Důležité je přizpůsobit politiku zaměstnanosti, důchodovou politiku a další politiky a služby probíhajícím sociálním a demografickým změnám. Jejimi prioritami jsou aktivní stárnutí, prostředí a komunita vstřícná ke stáří, zlepšení zdraví a zdravotní péče ve stáří, podpora rodiny a pečovatелů, podpora participace na životě společnosti a ochrana lidských práv (MPSV, 2008).

Podobným výzvám čelí i ostatní vyspělé evropské země, a tudíž byla v roce 2005 vytvořena Síť evropských regionů pro stříbrnou ekonomiku. Stříbrná ekonomika je příležitost pro rozvoj služeb a produktů pro starší osoby v oblasti zdravotní, finančnictví, cestovního ruchu aj. (MPSV, 2007).

V.2 Činnost krajských samospráv

Tato práce sleduje demografické stárnutí obyvatelstva na regionální úrovni okresů (LAU I), ovšem na této úrovni od 1. 1. 2003 neexistuje žádný samosprávný orgán, a proto se tedy v této subkapitole zaměříme na úroveň krajskou, respektive činnost krajských zastupitelstev a úřadů (NUTS III).

Demografické stárnutí zaznamenávají rovněž krajská zastupitelstva. Na jejich bedrech ovšem leží konkrétnější problémy, než jakým je prvořadě finanční zajištění výplaty penzijních dávek jako v případě státu. Kraje mapují, dozorují a plánují zajištění potřebných kapacit těchto služeb do budoucna a přerozdělují státní finanční subvence mezi konkrétní poskytovatele sociálních služeb. Prim mezi touto technickou infrastrukturou hrají sociální služby pro seniory. Každý kraj musí podle zákona č. 108/2006 Sb., *O sociálních službách* tvořit vlastní SPRSS (Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb), který obsahuje podrobný soupis všech poskytovatelů sociálních služeb v kraji a sociální služby rozděluje do pracovních skupin (pro seniory, děti, ZTP, drogově závislé apod.). Kraj takto podle výše uvedeného zákona musí na svém území pro osoby se sníženou soběstačností z důvodu věku, případně zdravotního stavu zajistit výkon následujících služeb: pečovatelské, odlehčovací a sociální poskytované ve zdravotnických zařízeních lůžkové péče, tísňovou péči, denní stacionáře, domovy pro seniory a domovy se zvláštním režimem. Další dodatečné služby může kraj přímo definovat. Jejich financování je zajištěno prostřednictvím účelových dotací ze státního rozpočtu, z příjmů od uživatelů, od zdravotních pojišťoven a ostatních (obecní a krajské rozpočty a dary). Pro představu jen v Jihočeském kraji sociální služby pro seniory na rok stojí více než miliardu korun (SPRSS JČK, 2014).

VI. Ekonomické důsledky demografického stárnutí

Tento segment práce se pokusí identifikovat některé možné ekonomické důsledky, které vyvolává proces demografického stárnutí anebo v budoucnosti vyvolat může.

Podíl obyvatel postproduktivní ek. generace roste v celé západní společnosti velmi rychle, což je pro ekonomiku špatná zpráva. Podle studie Moody's Investor Service bude již v roce 2020 13 zemí světa „přestárlých,“ když podíl osob věkové skupiny 65+ bude ve společnosti přes 20 %. V roce 2030 takovýchto zemí bude již 34. V roce 2014 této hodnoty dosáhly jen tři země (Německo, Japonsko a Itálie), ČR je na samé hranici (20 %). Podle autorů zmíněné studie E. Duggarové a M. Bokhila tento bezprecedentně rychlý proces stárnutí významně ovlivní ekonomiku ve všech dotčených zemích v příštích 20 letech, a to v důsledku nižšího podílu osob v ekonomicky aktivním věku, který negativně ovlivní výši HDP, a vzrůstajícímu počtu osob, jimž se budou vyplácet důchodové dávky. Autoři studie rovněž říkají, že tento demografický trend povede k poklesu úspor domácností, což sníží globální investice (Duggarová a Bokhila in CNN Money, 2014).

Výše popsany, pro ekonomiku vysoce negativní, stav představuje koncept Demografické paniky (Mullan, 2002; Bytheway, 1995 a Walker, 1990 in Vidovičová, 2005), čili souhrn obav z budoucího vývoje vyspělých společností citelně zasažených následky demografického stárnutí. Podle tohoto konceptu se prosperita a blahobyt národa přímo odráží na jeho věkovém složení (Bytheway, 1995; Walker, 1990 in Vidovičová, 2005), jejíž stárnutí vede mj. k panice z hrozící penzijní krize, či k vyhocení konfliktu mezi generacemi, který je živnou půdou pro nepřátelství k osobám ve vyšším věku. Celý tento koncept je ale označován za ageistický (Vidovičová, 2005).

VI.1 Možné důsledky demografického stárnutí v makro-ekonomickém prostředí

Na regionální úrovni se demografické stárnutí týká především nutnosti změn v místní infrastruktuře a vybavenosti a investic do ní. V celostátním měřítku poté značných vlivů, které bude znamenat pro státní rozpočet.

Málo ekonomicky aktivních obyvatel pro státní rozpočet logicky, za předpokladu nezměněné výše daňového zatížení, znamená menší sumu odvedenou na daních (Duggarová a Bokhila in CNN Money, 2014) prostřednictvím Všeobecné pokladní správy, která čítá běžné příjmy státního rozpočtu, které jej tvoří asi z 99 %, tedy

zejména příjmy daňové, především výnosné sdílené daně (Mendl, 2012). Nejenže se díky poklesu podílu ek. aktivního obyvatelstva citelně sníží výnos daní z příjmu PO i FO, které tvoří přibližně třetinu celkového daňového výnosu. Podle závěrů demografické projekce ČSÚ 2013 lze rovněž směrem do budoucna očekávat výrazný pokles příjmů z DPH a daně z přidané hodnoty, které v současnosti tvoří asi 63 % veškerých daňových příjmů, a to v důsledku snižujícího se podílu osob II. ek. generace na celkové populaci z dnešních zhruba 63 % až na 50 % ke konci tohoto století. Díky odlišnému spotřebnímu chování osob různých ek. generací, kdy spotřeba jedné osoby z I. i III. ekonomické generace dosahuje asi 70 % spotřeby jednoho ek. aktivního člena II. ek. generace (Klufová, 2013; Finance.cz, 2011). Menší počet osob spadajících do II. ek. generace bude mít za následek i nižší výnos z pojistného na sociální zabezpečení i z příspěvků na státní politiku zaměstnanosti, která ale bude muset vyplácet dávky většímu počtu osob v poproduktivním věku (Duggarová a Bokhila in CNN Money, 2014; Fiala a Langhamrová, 2013). Téměř polovina veškerých výdajů státního rozpočtu připadá právě na kapitolu Ministerstva práce a sociálních věcí, které tyto prostředky obyvatelstvu vyplácí (Mendl, 2012). Pro stát to bude bez zvýšení sazeb výše zmíněných příjmů znamenat problémy se sestavením státního rozpočtu s dostatečným krytím výdajů bez rizika vysokého deficitu a dalších půjček, či vydávání nových státních dluhopisů. Navíc snížené množství prostředků plynoucích do státního rozpočtu přinese problémy se splácením státního dluhu, který již v roce 2013 činil 1,7 bilionu Kč, což bylo 43 % HDP (Smetanková, 2014).

Výhodou, kterou přináší snižující se počet obyvatel v ekonomicky aktivním věku je redukce masové nezaměstnanosti vedoucí až ke stavu plné zaměstnanosti (Keller, 2009).

Podle odborníků se kvůli demografickému stárnutí populací i rostoucí vitalitě v pokročilém věku výrazně změní i doposud zažitý trend pracovního života jedince. Ze zažitého řetězce vzdělávání následovaného budováním kariéry, následovanou terminální fází pracovního procesu (např. zaučování mladých kolegů) a důchodem se přetvoří ve vzdělávání následovaného první kariérou, poté po dalším vzdělávání druhou a po dalším vzdělání třetí. Pracovní proces jedince poté vyvrcholí např. prací na částečný úvazek, či školící činností mladých lidí, kterým předá své zkušenosti, popřípadě prací pro komunitu (The Consumer Goods Forum, 2012).

Demografické stárnutí může zcela zvrátit dosavadní paradigma o nutnosti dosažení neustálého hospodářského růstu (Cudlínová, 2014). Neboť veškeré prvky výdajovou metodou počítaného HDP budou jeho následky ovlivněny. V důsledku hrozí,

že další růst HDP nebude vůbec možný. Snižující se počet obyvatel a obzvláště podíl ekonomicky aktivních obyvatel, kteří jsou pro ekonomiku klíčoví, sníží jak celkové spotřební výdaje (C). Důsledkem redukce této složky obyvatelstva a její spotřeby statků a služeb bude nižší daňový výnos, který sníží příjmy státu, a tudíž i jeho výdaje (G). Tento demografický trend zapříčiní i pokles úspor domácností, což sníží globální investice (I) (Duggarová a Bokhila in CNN Money, 2014). Výše zmíněný pokles prostředků domácností se odrazí i ve snížení dovozů (M), na něž rovněž nebudou dostatečné prostředky.

Neoklasický ekonomický model počítá se stavem, kdy již ekonomika není schopna dalšího růstu HDP na obyvatele. Skutečnost existence neustálého dlouhodobého ekonomického růstu ve vyspělých zemích neoklasický model vysvětluje působením technologického pokroku, který se tak stává zcela klíčovým a překonává omezení zákona klesajících mezních výnosů (Jurečka, 2010). Ačkoliv můžeme očekávat, že tempo technologického pokroku se do budoucna ještě zrychlí (Morris, 2013), rovněž můžeme i pochybovat, zda dokáže výše popsany očekávaný silný pokles spotřeby domácností, investic, státních výdajů i dovozu vykompenzovat.

VI.1.1 Systém důchodového zabezpečení České republiky

Státní náklady na důchody se kvůli neustále stárnoucí populaci citelně zvyšují. V roce 2013 celkem činily 373,4 mld. Kč, a tvořily tak téměř 60 % mandatorních výdajů státního rozpočtu. Tato suma se oproti její výši z roku 2007 zvýšila o značných 90,5 miliardy korun. Pro srovnání ještě uvedme, že v roce 1999 byla oproti současnému stavu poloviční. Největším problémem, který se tohoto výdaje týká, je ovšem fakt, že stát na tyto výdaje v roce 2013 musel doplatit oproti částce vybrané prostřednictvím povinného důchodového pojištění takřka padesát miliard, což je téměř dvojnásobek oproti stavu z roku 2010 (Důchodová reforma, 2014 a Smetanková, 2014). Průměrná výše starobního důchodu k 30. červnu 2014 činila 11 050 Kč (Finanční noviny.cz, 2014).

Z výše uvedeného je jasné, že důchodová politika je značně diskutovaným tématem dnešní doby. Celopolitický konsensus se ovšem v tomto tématu důchodové reformy hledá jen stěží. Ovšem tento problém se osobně dotýká každého z nás, a tak by ho měl i každý osobně uvážlivě řešit, protože současný stav se štedrým sociálním systémem, který se bezmezně postará o finanční zabezpečení každého občana, se v konfrontaci s demografickými změnami, jimiž nyní vyspělé země západního světa procházejí, a Česká republika není výjimkou, zdá být do budoucna neudržitelným (Finance.idnes.cz, 2013). Individuální spoření finančních prostředků během celé délky

pracovního života na vylepšení si vlastního důchodu se zdá být nezbytným opatřením, ovšem snižuje tak během něj kupní sílu (Keller, 2009).

VI.1.1.1 Financování důchodového systému

Náklady na penzijní systém neustále rostou. V roce 2000 při výběru přibližně 160 mld. Kč na něj stát doplácel přes 16 miliard. Obdobná situace přetrvávala do roku 2003, kdy při výběru asi 200 mld. státu chybělo 17,3 mld. Od roku 2004 až do nástupu hospodářské krize byl státní penzijní účet, byť nepatrně, kladný. V posledním neschodkovém roce (2008) přebytek činil 5 miliard při celkovém výběru lehce přes 300 mld. Kč. V následujícím roce už ale penzijnímu systému chybělo značných 30,5 mld., a to kvůli silnému poklesu vybraných částek důchodového pojištění při obdobném růstu penzijních výdajů. A tyto „nůžky“ se neustále více a více rozevírají, takže v roce 2013 se při celkovém výběru 330,9 mld. a výdajích 381 mld. korun dostal schodek penzijního systému až na doposud nejvyšších 50,1 miliardy korun. Do budoucna se má nadále zvyšovat (MF DNES, 2014). Podle absolutně čerstvých údajů se ale tento schodek v roce 2014 podařilo snížit na 34,4 mld. Kč (Radiožurnál, 2015). Vzhledem k výše uvedeným faktům se v budoucnosti dá očekávat snižování výše státních důchodů (Česká spořitelna, 2015).

VI.1.1.2 Historie důchodového systému v ČSR a ČR

První moderní zákonné opatření týkající se systému důchodového zabezpečení (zákon č. 99/1948 Sb.) bylo přijato roku 1948, které přineslo povinnost platit důchodové pojištění ve výši 10 % výdělku. Zákon č. 55/1956 Sb. prvně definoval důchodové připojištění. Zákon č. 101/1964 Sb. zavedl odlišnou věkovou hranici odchodu do penze pro obě pohlaví. Zákon č. 121/1975 Sb. navzdory zákonu z roku 1964 prohloubil princip zásluhovosti. Poslední změna v předlistopadovém období proběhla v roce 1988 (Rudolfová, 2014).

V období federálního soustátí problematiku řešila zákonem č. 210/1990 Sb. nově vzniklá Česká správa sociálního zabezpečení podřízená MPSV. Celý důchodový systém byl ostříhán o řadu opatření vzniklých za minulého režimu a v roce 1991 byla zavedena pravidelná valorizace důchodů (Rudolfová, 2014).

Po vzniku České republiky v roce 1993 započala účinnost zákona č. 589/1992 Sb. *O pojistném na sociální zabezpečení a státní politiku zaměstnanosti*. Povinné poplatky se platí mimo daňový systém a již nemají charakter zabezpečení, nýbrž pojištění. Penzijní připojištění umožnil zákon č. 42/1994 v témže roce. Zákon č. 155/1995 Sb. je mimořádně důležitý, neboť zavádí dvě složky financování: základní a

procentní určenou podle výše výdělku. V roce 1996 se na sociálním pojištění odvádělo 26 % výdělku. V roce 1997 byl systém upraven dle potřeb nepříznivé ekonomické situace (Rudolfová, 2014).

V roce 1999 byla posílena bezpečnost důchodového systému a jeho dlouhodobého charakteru. Roku 2003 byly zavedeny parametrické úpravy spočívající v nárůstu doby odchodu do důchodu. Zákonem č. 306/2008 byly položeny základní kameny první etapy penzijní reformy parametrického typu. Systém byl zpřísněn a věk odchodu do důchodu stanoven na 65 let. Tyto změny evokovaly snahy snížit náklady na penzijní systém (Rudolfová, 2014).

VI.1.1.3 Důchodové reformy v ČR

„Malá důchodová reforma“

Její prostřednictvím se v roce 2012 zvýšila věková hranice odchodu do penze (pro osoby narozené po roce 1977 na 67 let bez rozdílu pohlaví a počtu narozených dětí) a nový každoroční výpočet důchodů, což jsou největší změny, které přináší (Důchodová reforma, 2014).

„Velká důchodová reforma“

S sebou v roce 2013 za Nečasovy vlády přináší významné systémové změny. Nejmarkantnější z nich je zavedení systému třípilířového penzijního systému. Jednotlivé pilíře charakterizujeme níže (Důchodová reforma, 2014). Věková hranice odchodu do penze se aktuálně pohybuje okolo dvaasedesáti let (Ringier, 2014).

I. pilíř penzijního systému – státní důchod

Účast v tomto pilíři je pro všechny povinná, a to konkrétně povinnými odvody 28 % z hrubé mzdy (25 % pro osoby vstoupivší do druhého pilíře). Jedná se o průběžný systém financování důchodů. Získané peníze se obratem používají na vyplácení státního důchodu ostatním občanům, jež na něj mají ze zákona nárok. Nejedná se o žádné individuální spoření si vložených částek pro svou osobní budoucí potřebu (Finance.idnes.cz, 2013).

II. pilíř – důchodové spoření

Je volitelnou možností penzijního systému, jak si ve stáří zajistit vyšší životní úroveň, ovšem vystoupení z něj není možné. Spočívá v pravidelném zasílání 5 % z hrubé měsíční mzdy do speciálního fondu (3 % hradí zaměstnavatel + 2 % přímo pojištěnec) (Finance.idnes.cz, 2013).

O účast ve II. pilíři projevilo do prvního čtvrtletí roku 2014 zájem 83 000 občanů, což je mnohem méně než odborníci očekávali. Největší negativa tohoto pilíře jsou z pohledu občanů neexistence dohody napříč politickým spektrem, nutnost vkládání vlastních finančních prostředků a nemožnost vystoupení (Důchodová reforma, 2014). Tento pilíř je navíc demonizován mýty, že se vyplatí jen nejbohatším lidem nebo, že při předčasném úmrtí, před dosažením důchodového věku, prostředky propadají. Spoření se sice vyplatí každému, obecně ale platí, že čím déle má daná osoba do důchodu, tím se II. pilíř vyplatí více. Prostředky naspořené ve druhém pilíři jsou předmětem dědického řízení a nepropadají soukromým společnostem (Allianz, 2014). Aktuální politická reprezentace nyní počítá se zrušením tohoto pilíře (viz dále), které ale kvůli náročnosti legislativního procesu nastane nejdříve v lednu 2016 (Důchodová reforma, 2014).

Pro stát je výhodou, že jeho účastníkům po dovršení důchodového věku zkrátí výši penze, a tím v dlouhodobém horizontu 15 až 20 let stát ušetří (MF DNES, 2014).

III. pilíř – doplňkové penzijní spoření

Doplňkové penzijní spoření nyní využívá přes 5 milionů obyvatel. Lze jej kdykoliv zahájit i ukončit (se sankcemi). Občan může spořit libovolně vysokou částku, ke které dostane od státu příspěvek. Existovalo již v minulosti pod názvem penzijní připojištění (Finance.idnes.cz 2013). Stát jej podporuje 11,5 miliardami korun ročně. (MF DNES 2014).

Zrušení penzijní reformy z roku 2013

Výše zmíněný druhý pilíř důchodového systému ruší Sobotkova vláda k 1. lednu 2016. Bude se jednat o složitý administrativní proces, a tudíž všichni jeho účastníci by měli být vypořádáni až na konci tohoto roku. Mohou zvolit jednu z následujících tří možností, a to buď naspořené prostředky vybrat, nebo je převést do třetího pilíře, anebo peníze převést zpět do státního systému (MF DNES, 2014).

Důvodem pro zrušení je podle ministryně práce Michaely Marksové jeho značná finanční náročnost, která činí 850 milionů korun ročně, a to si deficitem zmítaný rozpočet důchodové politiky nemůže dovolit. Již výše jsme uvedli, že jeho deficit za rok 2013 činí 50 mld. Kč a do budoucna bude nadále růst (MF DNES, 2014).

Náklady státu na zavedení a zrušení II. pilíře se počítají v řádu desítek milionů korun. Penzijní společnosti proinvestovaly 400 mil. Kč a bez jejich dohody se státem na dalším vývoji důchodové politiky České republiky hrozí arbitráže za zmařený investiční záměr (MF DNES, 2014).

Neustálé změny přinášejí do penzijního systému chaos a z dnešního pohledu se nedá odhadovat ani to, jak se bude za desítky let důchod vůbec počítat a v jakém věku se do něj bude odcházet (MF DNES, 2014).

Penzijní spoření potřebuje změnu, trh s ním klesá, protože příliv klientů do doplňkového penzijního spoření nestačí kompenzovat přirozený úbytek z penzijního připojištění. II. pilíř se ruší a komplikace zaznamenaly i některé účastnické fondy třetího pilíře. Podle Vladimíra Bezděka, generálního ředitele Penzijní společnosti České pojišťovny, je nezbytné zatraktivnit doplňkové spoření snížením vstupního věku do systému, zavedením možnosti částečných výběrů v průběhu spoření, více zapojit zaměstnavatele a valorizovat státní příspěvek. Dále je podle něj především nutné, aby stát vytvořil dlouhodobě stabilní podmínky, které budou pro klienty důvěryhodné a pro penzijní společnosti čitelné (Banka roku, 2014).

VI.1.1.4 Jak si občané ČR spoří na důchod

Z anketního šetření společnosti STEM/MARK vypracovaného pro Asociaci penzijních společností a uveřejněného v září 2014 vyplynulo, že na důchod si nějakým způsobem spoří přes dvě třetiny (67,1 %) dotázaných. 84 % vysokoškolsky vzdělaných lidí si šetří na penzi, což je největší podíl ve společnosti. Naopak nejméně si na penzi šetří občané se základním vzděláním, kde je to jen každý druhý (Metro, 2014).

Z respondentů se 53 procent spoléhá na III. pilíř, 35 % na účty a termínované vklady a 9,8 % se spoléhá na to, že je ve stáří zabezpečí jejich potomci, a tudíž investují do jejich vzdělání (Metro, 2014).

Asi třetina dotázaných si na důchod nikterak nespoří. Nejčastěji uváděným důvodem (44 %) je špatná finanční situace (Metro, 2014). Můžeme se domnívat, že toto právě stojí za nejnižším podílem lidí šetřících si na penzi, který je dosažen mezi občany se základním vzděláním a nejvyšším podílem, jenž je u vysokoškolsky vzdělaných. Spíše než vyšší uvědomělostí lidé se základním vzděláním nedisponují dostatečnými finančními prostředky.

Z celkového počtu respondentů 28,5 % nijak nespoří, protože se obává ztráty naspořených prostředků. Dvacet šest procent dotázaných tuto problematiku, stejně jako svou budoucnost, neřeší (Metro, 2014).

Dalším zásadním výsledkem výzkumu je, že pro občany je současný systém penzijních fondů zbytečně složitý a málo pochopitelný, neboť polovina respondentů (49 %) nerozumí rozdílu mezi účastnickými a transformovanými fondy (Metro, 2014).

VI.1.1.5 Návrh nové penzijní reformy

Sobotkova vláda na konci roku 2014, po zrušení třípilířového penzijního systému, představila svou vlastní vizi penzijní reformy vzešlé od Odborné důchodové komise, podle které by měl každý občan získat právo prožít v penzi čtvrtinu života. Hranice odchodu do důchodu by se počítala z hodnoty průměrné naděje na dožití pro obě pohlaví (dnes 78 let). Ačkoliv naděje na dožití je u českých žen (81,1 let) asi o 6 let vyšší než u mužů (pro rok 2014), musely by podle tohoto návrhu odcházet do důchodu později než muži, jenže toto legislativa EU vylučuje. Změna by se týkala osob narozených od roku 1966. Komise vidí přínos tohoto systému v možnosti úspory v dřívějším vyplácení starobní penze místo podpory v nezaměstnanosti (Ringier, 2014).

Tabulka 2: Věk odchodu do penze

rok narození	soudobá hranice odchodu do penze		navrhovaná
	muž	žena s 2 dětmi	muži i ženy
1966	65 + 2	65 + 2	60 + 9
1970	65 + 10	65 + 10	60 + 9
1980	67 + 6	67 + 6	62 + 2
1990	69 + 2	69 + 2	63 + 9
2000	70 + 10	70 + 10	65 + 3

Zdroj: Ringier 2014

údaje v letech + měsících

Podle aktuálních údajů o naději na dožití by osoby narozené v roce 1966 mohly do důchodu odejít již po šedesátce, ovšem naděje na dožití pro muže narozené v roce 1966 je přibližně 67 a pro ženy 74 let (Ringier, 2014 a Vančura, 2010).

VI.1.1.6 Analýza navrhované změny

Výsledkem tohoto návrhu by byl extrémní nárůst podílu občanů v poproduktivním věku. Pokud jej zkonfrontujeme s odbornými predikcemi nutnosti vývoje hranice odchodu do důchodu (viz Přehled literatury), je s nimi tento návrh v ostrém kontrastu. Pokud tento návrh zanalyzujeme optikou závěrů práce autorů T. Fialy a J. Langhamerové (2013), tak by v roce 2065 v České republice podíl osob v produktivním věku citelně klesl na 50,5 % (nyní je téměř 58 %) a při zachování stávající legislativy by byl 55,5 %. Podíl osob v poproduktivním věku by byl 33 % (dnes necelých 23 %) a při neměnné legislativě přibližně 27,5 %. Tyto údaje jsou alarmující, ovšem nejdůležitějším údajem pro budoucí možnost vyplácení penzí je ukazatel udávající kolik lidí v poproduktivním věku připadá na 100 zaměstnaných osob. Dnes je tento údaj přibližně 50, ale zamýšlená změna by znamenala, že v roce 2065 by to bylo extrémních 84 osob (za současné legislativy asi 65 osob).

Z ekonomického pohledu a vzhledem k přihlédnutí k faktu, že již za dnešního, vcelku ještě příznivého, demografického stavu je přetížený penzijní rozpočet silně deficitní, tak navrhovaná změna je naprosto nerealizovatelná a velmi naivní. Bizarní je výpočet hranice odchodu do důchodu určovaný jako poslední čtvrtina ze soudobé naděje na dožití. Jenže ta se týká jen a pouze novorozenců. Podle platné naděje na dožití pro první ročník, jehož se změna týká (1966), by musel být relevantní odchod do důchodu podle tohoto klíče pro obě pohlaví již v necelých 53 letech. Třiapadesátiletému člověku ovšem údaj zbývající délka života přisuzuje ještě přibližně další čtvrtstoletí (Vančura, 2010). Tento návrh je nedomyšlený a výsledné náklady, které by znamenal pro sociální systém, by byly extrémní.

VI.2 Možné důsledky demografického stárnutí v mikro-ekonomickém prostředí

Na změny v podílech zastoupení jednotlivých věkových složek obyvatelstva je nucen reagovat kromě institucí veřejné správy i trh, který mu přizpůsobuje svou nabídku zboží a služeb. Dnes trh běžně nabízí na seniory přímo zacílené zboží i služby, nebo alespoň produkty zohledňující jejich specifické potřeby a nároky, jež ještě před několika lety neexistovaly. Tato taktika je logickým počinem, neboť cílový trh těchto produktů se v celé západní společnosti neustále rozšiřuje a do budoucna ještě více naroste. Tento segment práce se pokusí poukázat na některé konkrétní případy změn, které demografické stárnutí do této oblasti přináší, nebo v ne příliš vzdálené budoucnosti přinese.

Konkrétních věcí bychom mohli nalézt nepřeberné množství, proto jsou následující příklady jen stručným nástinem, jakým se průmyslové podniky a poskytovatelé služeb ubírají. Dnešní penzisté se snaží žít převážně aktivním životním stylem (SZÚ, 2008), a jsou proto důležitou cílovou skupinou obchodníků (noviny.cz, 2011). Díky snaze o zdravý životní styl dnes mohou lidé plnohodnotně žít až do více než 80 let, a to jde ruku v ruce se značnými výdaji za zboží a služby (např. cestování). Tato role se v následujících letech s růstem jejich podílu ve společnosti nadále rozšíří, neboť ve zbytku tohoto století se lidé ve věku nad 60 let stanou nejrychleji rostoucím zákaznickým segmentem na světě. V roce 2000 žilo na celém světě 600 mil. šedesátiletých a starších, v roce 2010 to bylo již 800 milionů. V roce 2050 to budou podle předpokladu OSN 2 miliardy a již o tři roky dříve se celosvětový poměr šedesátiletých a starších vyrovná počtu mladých lidí do 15 let. S věkem se nakupování a

spotřeba lidí mění, pro seniory ale nákup není jen nezbytnou nutností, ale i možností k sociální interakci (The Consumer Goods Forum, 2012).

Nadnárodní koncerny jako Royal Ahold, Nestlé, tuto problematiku adaptace na starší zákaznické segmenty již dnes intenzivně řeší a vidí v ní příležitost, jak prostřednictvím svých výrobků uspokojit potřeby a očekávání těchto lidí (The Consumer Goods Forum, 2012).

První příklad si uvedme v odvětví elektroniky. Dnešní mainstream smartphonů s dotykovou obrazovkou je vyvážen speciálně pro seniory navrženými mobilní telefony s velkými dobře čitelnými tlačítky zajišťující pohodlnou obsluhu telefonu, jež zpravidla nabízí jen nejzákladnější funkce, neboť cílová skupina nežádá dodatečné vlastnosti (mobil.idnes.cz, 2011). Vzrůstající průměrný věk kupců si uvědomují i výrobci automobilů. Pro konkrétní příklad si ukažme společnost Ford Motor, jejíž vývojáři z jejího vlastního výzkumného centra v německých Cáchách při návrhu a tvorbě nových produktů využívají speciálního obleku skládajícího se z nákrčníku, řady ortéz na loktech, kolenou i kotnících a korzetu spojeného s ramenním popruhem, který citelně omezuje pohyblivost a umožňuje vyzkoušet každodenní používání, obsluhu i řízení vozu z perspektivy přibližně sedmdesátiletého člověka. Sníženou schopnost smyslových vjemů poskytují brýle s mléčným sklem simulující zelený zákal, sníženou citlivost poskytují rukavice a ucpávky v uších přinášejí nedoslýchavost. Oblek sice nedokáže nasimulovat ztrátu síly ve stáří, nicméně mladým inženýrům může ukázat, zda-li je vůz vhodný i pro seniory (Olma, 2013). Význam této skupiny obyvatel roste i pro služby cestovního ruchu, a to zejména v segmentu osob tzv. opuštěného hnízda, tedy manželských párů s dospělými dětmi a nově nabytým volným časem a relativně volnými finančními zdroji a také v tzv. segmentu stříbrných důchodců, kteří disponují značnými finančními prostředky a volným časem a touhou po jeho zajímavém vyplnění (Č. Budějovice, 2008). Evropská unie dotuje vybrané turistické aktivity občanů EU starších již 55 let a zároveň tím přispívá k podpoře cestovního ruchu vybraných členských zemí, poněvadž se povětšinou jedná o zájezdy mimo hlavní turistickou sezónu, nicméně senioři mohou získat až 50% zvýhodnění z ceny zájezdu. Cenové zvýhodnění platí i pro jejich doprovod (1 osoba), a to bez ohledu na její věk (Galileo, 2015). Vzhledem k zeměpisné charakteristice České republiky s veskrze homogenními klimatickými podmínkami i finančními životními náklady se nedá očekávat žádný výrazný mechanický pohyb obyvatelstva v důchodovém věku do jistých specifických oblastí (s výjimkou velkých měst, kde mohou využít koncentrace specifických zdravotně-sociálních služeb; Petrová Kafková a Galčanová, 2012), jaký je zaznamenáván v některých zahraničních zemích typu Floridy v USA, což je spolu s Arizonou, Severní a Jižní Karolínou a

Texasem nejvýznamnější migrační cíl osob penzijního věku ve Spojených státech. Jen Florida každoročně takto získá na 55 tisíc nových obyvatel věkové kategorie 55+, což se výrazně projevuje na jejích demografických charakteristikách (5. nejvyšší průměrný věk a největší podíl osob ve věku 65+ v USA). Penzistům se ve zmíněných státech zamlouvá příznivé klima a až o 80 % nižší životní náklady (USA TODAY, 2014; Státy USA, 2010). V rámci Starého kontinentu je zaznamenáván obdobný trend v přesunu obyvatel důchodového věku ze západní a severní Evropy do Španělska (Klufová, 2013). Beztak byl ale ne nepodobný obchodní záměr v duchu „floridské seniorské rekreace po celý rok“ realizován i pro české seniory, a to konkrétně na Pálavě v obci Brod nad Dyjí poblíž Mikulova, kde vznikla v roce 2011 první „seniorská“ vesnička v ČR s bezbariérovými nízkoenergetickými domky. Nejedná o zdravotní zařízení pro přestárlé osoby. Obyvateli jsou zejména senioři z Brna, kteří tam prodali svůj byt a za získané prostředky si zakoupili domky zde. Areál obyvatelům nabízí řadu služeb vč. dopravních a gastronomických, park, společenský sál a v okolí navíc vodní plochu vhodnou pro rybaření, vinice a kulturní vyžití (Idnes.cz, 2011b). Závěrem jen jako další specifické na seniory orientované produkty zmiňme nejrůznější specializované doplňky stravy, zdravotní pomůcky či volnočasové aktivity.

Nejde ale jen o úpravu produktů samotných, ale i o způsoby jejich propagace, či balení. Důležitá např. bude možnost pohodlně si přečíst informace na obalu (přibližně 60 % dotázaných seniorů je nedokáže pořádně přečíst ani s brýlemi, či kontaktními čočkami), snadné otevření obalu, snadná orientace v supermarketu, redukce pro seniory kvůli omezené tělesné hybnosti těžko dosažitelných výrobků v regálech, jež jsou pro ně příliš nízko, či příliš vysoko, a s tím související ochotně pomoc nabízející personál. Senioři by uvítali i možnost se v supermarketu na chvíli posadit a odpočinout si (The Consumer Goods Forum, 2012).

Je jisté, že producenti průmyslových výrobků i poskytovatelé služeb budou do budoucna čelit výraznému poklesu poptávky nejen v důsledku poklesu celkového stavu obyvatelstva, o do budoucích období uložených finančních prostředků (individuální důchodové spoření) snižujících kupní sílu II. ekonomické generace (Keller, 2009), ale i díky výraznému přesunu obyvatelstva směrem do vyšších věkových kategorií (Fiala, Langhamrová, 2013), což úroveň spotřeby ještě více sníží (Klufová, 2013), čemuž budou muset přizpůsobit charakteristiky svých produktů, budou-li se chtít na trhu nadále udržet. Jistou věkovou stratifikaci zákazníků, která je předobrazem pro nastavení základních jízdních vlastností vozů, již dnes u některých svých automobilů aplikuje značka Mercedes-Benz. Jízdní vlastnosti a odpružení na mladé zákazníky zaměřeného Mercedesu třídy A, u kterého je věkový průměr jeho kupců 43 let, jsou ve standardu

nastaveny na sportovní notu, čemuž odpovídá tvrdší nastavení tlumičů. Výsledná agilita se ale odráží v omezeném komfortu odpružení, což ale mladší klientele nevadí, neboť upřednostňuje sportovnější svezení. Hlavní skupinou zákazníků modelů segmentu střední a vyšší střední třídy Mercedes-Benz třídy C a E je ovšem klientela ve věku výrazně nad padesát let, která má zcela jiné nároky, mezi kterými hraje prim bezpečnost a hlavně komfort, a tudíž je v základu odpružení těchto vozů mimořádně pohodlné (Gulde, 2012 a Auto TIP, 2014).

Ovšem každá mince má dvě strany a tou odvrácenou stranou takto zacílené podnikatelské činnosti byla a stále je řada nekalých a až podvodných obchodních praktik, jež mají za cíl zneužít důvěřivosti obzvláště právě dříve narozených a přinutit je, a to někdy i za cenu šikany a zastrašování, k velmi nevýhodné koupi výrobků a služeb, či je jinak podvést nebo přímo okrást. Tzv. „šmejdi“ hrubě zneužívají základních potřeb starých lidí, mezi něž patří i touha po společnosti, které se řadě seniorů nedostává v uspokojivé míře (Trutnovinky, 2013). ČOI se s nimi ale daří úspěšně bojovat a momentálně jsou v ČR na ústupu (lidovky.cz, 2015).

Podobným případem je i podomní prodej, který nově v řadě měst (vč. Českých Budějovic) a obcí místní vyhlášky právě proto zakazují, nicméně se takovéto pokoutné praktiky stále nedaří zcela vymýtit (Události, 2015; Deník, 2015).

Vyšší podíl starších lidí ve společnosti rovněž přinese vyšší finanční nároky na zdravotní péči. Pro věkovou skupinu 40 – 44 let, kam spadá aktuální průměrný věk obyvatel ČR, činí na jednu osobu v průměru za obě pohlaví 13 642 Kč ročně. Podle projekce ČSÚ v roce 2065 bude průměrný věk obyvatel naší země 50 let, což odpovídá dnešnímu ekvivalentu zdravotním nákladů na osobu ve výši 19 813 Kč (ČSÚ, 2013b a Karásková, 2014).

Nicméně nejen většinová společnost ale i mnozí z demografů se domnívají, že s rostoucím věkem neustále rostou průměrné náklady zdravotní péče na osobu, leč není tomu tak. Důkazem je výzkum VZP, který ukazuje, že od 85. roku věku klesají. Větších nákladů je obecně vynakládáno na muže než na ženy. Průměr pro věkovou skupinu 65-69 činí 39 046 Kč ročně, maximum je pro skupinu 80-84 let s průměrem za obě pohlaví 52 626 Kč. Po 85. roku věku u mužů začíná pozvolna klesat. Pro starší sta let náklady zdravotní péče klesají až na 38 029 Kč, což je úroveň zdravotních nákladů lidí odcházejících do postproduktivního věku. Důvodem toho, podle docentky Ivy Holmerové, ředitelky pražského Gerontologického centra, může být, že takto staří již často žijí v domovech důchodců, kde pro ně může být lékařská péče hůře dostupná (Karásková, 2014).

Dalším nejen morálním problémem jsou desítky nově se objevujících soukromých a mnohdy nelicencovaných pečovatelských zařízení pro seniory, nežádka kdy s naprosto katastrofální úrovní služeb, vzniklých jen díky honbě za vidinou snadno dosaženého zisku, jež se v poslední době vyrojily díky obrovské disproporci mezi nabídkou a poptávkou po takovýchto službách, a které nutí klienty žít v nelidských podmínkách, protože stáří se stalo lukrativním byznysem a i členové rodin jsou mnohdy vděční, že mohou své staré nemohoucí rodiče s potřebou nepřetržité péče alespoň takto odložit, protože postarat se o ně je pro ně v dnešním na výkon orientovaném světě buď naprosto nemyslitelné a nad jejich síly i možnosti, nebo o to ani nemají zájem (MF DNES, 2015a).

Na čekacích listinách na umístění v domovech pro seniory je již nyní neúnosných 60 000 osob, byť jsou některé žádosti duplicitní. Péči o seniory ročně stát dotuje 7,5 mld. korun. Odborníci se, obzvláště s vyhlídkou do budoucna, jež opravdu není nadějná, neostýchají tento stav označit za časovanou bombu naší společnosti (MF DNES, 2015a). A to obzvláště po vstupu silných generačních ročníků z let 1970 – 75, tzv. „Husákových dětí“ do poproduktivního věku okolo roku 2040, a z toho plynoucí další změny negativního charakteru.

S rostoucím počtem osob v nejvyšším věku roste i počet nevléčitelně nemocných, což dnes na paliativní péči klade doposud nevídané nároky. Počet hospiců ale není nedostatečný jen v ČR, ale prakticky všude na světě, a to včetně nejvyspělejších zemí. Na milion obyvatel by podle OSN mělo ideálně připadat 50 hospicových lůžek, což ČR v roce 2010 splňovala asi ze 75 procent. Lůžkových hospiců bylo ke konci tohoto roku v ČR 15 (Leška, 2010). Vznikají i nové služby jakou je i mobilní hospic, jehož denní nákladnost je přibližně 1 900 Kč, což je asi polovina nákladů na den na nemocniční lůžko v LDN. V programu mobilního hospice působí zdravotní sestry a sociální pracovníci v terénu přímo doma u umírajícího pacienta, o kterého se ale hlavně stará jeho rodina, a to v průměru po dobu 30 dnů. Část nákladů hradí VZP. Pacientovi je takto poskytnut komfort skonať v prostředí domova (Uhlíř, 2015).

Dalším ekonomickým problémem který můžeme identifikovat je potenciální krize v oddělení výzkumu a vývoje, a to konkrétně v rentabilitě takto vzešlých produktů na trhu. Aktuální trendy zpravidla vyznávají osoby mladšího věku, které prahnou po nejnovějších technologiích, důkazem budiž po léta neutuchající davové šílenství při uvedení téměř každé novinky firmy Apple (Živě, 2014), a tudíž pokud je taková skupina ve společnosti dostatečně početně zastoupena, může často vysoce finančně náročný výzkum a vývoj firmám následně zaplatit. Ovšem poklesne-li významně podíl těchto

potenciálních spotřebitelů na úkor vzrůstajícího podílu osob III. ek. generace, jejíž averze k novým technologiím v důsledku neochoty učit se novým věcem je známá (Šebová Šafaříková, 2012) a prokázaná studií vyhotovenou pro The Consumer Goods Forum, 2012, že s rostoucím věkem klesá podíl seniorů využívající moderních technologií jako internet, či mobilní telefon (The Consumer Goods Forum, 2012). V celku to může vést k omezení výzkumu a vývoje, neboť firmy jej nebudou schopny ufinancovat a k následné celospolečenské ztrátě v důsledku zpomalení technologického pokroku lidstva.

VI.3 Možnosti zvrácení důsledků demografického stárnutí

Existuje řada způsobů k eliminaci výše zmíněných ekonomických důsledků demografického stárnutí. Některé z nich se pokusí přiblížit tato kapitola.

Imigrace

Odborníci sice jako jedno z možných řešení navrhují pozitivní imigrační politiku (Duggarová a Bokhila in CNN Money, 2014), ovšem aby sice příchod vesměs mladších a vitálnějších lidí (Mikšíček, 2004) demografickému stárnutí společnosti cílových zemí výrazně napomohl, musel by dosáhnout mimořádně vysokých čísel (Kalibová, Pavlík a Vodáková, 2009), která jsou např. pro zachování velikosti německé populace na současných hodnotách stanovena na 500 000 imigrantů ročně (Deufel a Wolf, 2003 in Keller, 2009). Cílovými zeměmi by byly ekonomicky nejvyspělejší státy, což jsou zároveň státy s nejstarším obyvatelstvem, tedy v podstatě veškeré státy Západního světa (CNN Money, 2014), obzvláště pak Západní Evropy, které přitahují migranty díky politické stabilitě, vysoké ekonomické prosperitě a kvalitě života, svobodě, možnosti seberealizace (např. v preferovaném oboru) apod. (jedná se o tzv. pull faktory). Naopak k emigraci tlačí tzv. push faktory, jako je např. ekonomická nestabilita, nízký životní standard, nezaměstnatelnost, rychlý populační růst a přelidnění, válečné, náboženské a národnostní konflikty, alienace⁴ od komunity a nemožnost seberealizace, popřípadě dále kvůli epidemickým nemocem, živelným pohromám, či klimatickým změnám (Davis, 1995, Klufová, 2013).

Takovéto politické rozhodnutí demografickým stárnutím stížených zemí by vedlo k nebývale silné vlně imigrace a vzhledem k faktu, že by se jednalo obzvláště o imigranty ze zemí neuznávající západní hodnoty (novinky.cz, 2014), kteří se nezdá, kdy nedokáží asimilovat a proti stylu života cílové země dokonce i aktivně brojí, tedy

---

⁴ Alienace = odcizení, bezmocnost, izolovanost (Fantyš, 2012)

obzvláště o přistěhovalce z islámských zemí (Nešporová, 2007), jež by zasáhli Evropu mimořádnou silou, tak s přihlédnutím k aktuální geopolitické situaci, je obava z vyvolání bezprecedentní krize v západní společnosti způsobené neustálým střetáváním se rozličných kultur, náboženství (hrozba islamizace Evropy) a stylů života, víc než reálná. Nejen ve Francii tito lidé povětšinou zaujímají postavení na samotné hranici společnosti, ale nejen z odporu k ní, ale i z finančních důvodů obsazují etnická ghetta, kde pozvolna roste jejich radikalizace a odpor k zatím ještě většinové společnosti, z čehož plyne potenciálně vysoce závažná bezpečnostní hrozba terorismu a jiné trestné činnosti (Nešporová, 2007). A právě proto sociolog J. Keller stanovuje jako nutnou podmínku, bez níž se myšlenka řešení neblahé demografické situace prostřednictvím imigrace stává jen pouhou iluzí to, že příchozí obyvatelstvo musí být integrováno na bázi vzdělanostní společnosti, díky čemuž bude schopno vykonávat vysoce specializované druhy práce, což jde mimochodem ruku v ruce s dalším potenciálním řešením ekonomických dopadů demografického stárnutí (viz dále). Pokud se tak nestane, bude to znamenat další sociální problém, který silami a prostředky slábnoucího státu nebude možno řešit. Následkem by byl společenský chaos s nepředvídatelnými důsledky (Keller, 2009). Ovšem úroveň vzdělání většiny uprchlíků směřujících do EU je nízká (Žáková, 2015).

Imigrace ve většině zemí, EU nevyjímaje, vede ke vzniku do sebe uzavřených a sociální exkluzi podléhajících etnických, nebo náboženských enkláv, což zvyšuje napětí a odpor ve společnosti (Nešporová, 2007). Imigrace je velkým problémem obzvláště západních zemí EU. Její negativní projevy si ukažme na příkladu země Galského kohouta, kde se v lednu 2015 vyeskalovaly do maxima brutálním teroristickým útokem na redakci časopisu Charlie Hebdo.

Ve Francii jsou imigranti tlačeni k rychlé asimilaci, což se zprvu po druhé světové válce dařilo vcelku dobře, ale postupem času s růstem jejich počtu se problémy s jejich asimilací i úplným zapojením do sociálních a ekonomických struktur společnosti stále stupňovaly. Přistěhovalci se začali kumulovat v ghettech na okrajích velkých měst, což se stát snažil marně řešit vlastní asimilační politikou většího zapojení imigrantů do společnosti (Castles, Miller, 1998 in Nešporová, 2007). Existence takovýchto minorit vyvolává jejich další sociální exkluzi. Lidé z nich hledají východisko právě ve vlastní kultuře, jazyku, nebo původní vlasti. Hlavní roli zdroje identity a odporu proti vyloučení z většinové společnosti a diskriminaci ale stále častěji hraje náboženství, jakým je, jak již bylo zmíněno, povětšinou islám, který ve Francii výrazně posílil svou pozici v 80. letech. Mnohem výraznější socio-ekonomický problém ale přinesla druhá generace imigrantů, která nebyla schopna pracovního uplatnění a žila v chudobě v ghettech. Tato generace

stále vzešlá z původní kultury vštípené svými rodiči nebyla schopna se identifikovat s kulturou francouzskou, kterou tvrdě odmítala a postupně se prostřednictvím islámu radikalizovala (Kepel, 1996 in Nešporová, 2007). Asimilační model ve Francii selhal a jen v zemi vyhotil náboženské napětí (Nešporová, 2007).

Reakcí obyvatel EU, včetně ČR, na rostoucí počty imigrantů a problémy s nimi spojené, které vnímají jako hrozbu, je vzrůstající averze k těmto osobám, což se již projevilo nejen posílením pozic nacionalistických a až krajně pravicových politických stran, které tvrdě vystupují proti jakékoli imigraci, a to konkrétně ve Francii, Velké Británii, Dánsku a již i k emigraci mimořádně vlídnému Švédsku a Finsku. Tyto strany výrazně posílily své pozice v posledních volbách do Evropského parlamentu (Nešporová, 2007, novinky.cz, 2014 a MF DNES, 2015b). Výsledkem tohoto procesu je velice nízká pravděpodobnost pozitivní politiky imigrace na celoevropské úrovni, která by redukovala negativní důsledky demografického stárnutí.

Ať už to bude, či nebude, výsledek politického záměru, již dnes se EU potýká s rekordními hodnotami imigrace z výše zmíněných rizikových zemí ze Severní Afriky a Blízkého Východu. Úřad EU pro pohraniční službu Frontex zaznamenal v období jen mezi lednem a dubnem 2014 41 140 běženců, kteří se dostali na území EU (za celý rok 2013 překročilo hranici Unie dohromady 12 430 běženců), 25 650 z nich připlulo ze zemí Severní Afriky, což je téměř 23x více, než za stejné období roku 2013. Podle odhadů se k emigraci jen z Libye do EU chystá dalších 300 000 lidí. Tato mimořádně silná vlna migrace je prioritně způsobena ozbrojenými konflikty v destabilizovaných zemích převážně arabského světa. Imigranti ze Sýrie tvoří třetinu všech běženců, významně jsou zastoupeni i Libyjci, Afghánci a uprchlíci z Eritrey, Pákistánu a Íránu (novinky.cz, 2014). Upozorněme, že na jaře 2015 Ministerstvo zahraničí ČR důrazně varovalo před cestami do všech zmíněných zemí, nebo jejich určitých oblastí (MZV, 2015).

Závěrem musíme zmínit, že podle studie OSN bude mezi 30 zeměmi světa, které mezi léty 1999 až 2050 zaznamenají největší úbytek obyvatelstva, 23 států EU, které dohromady ztratí asi 65 milionů obyvatel. Na druhou stranu mimořádný nárůst populace v tomto období zažijí muslimské země třetího světa. Například jen, v předchozím odstavci zmíněném pro imigraci do EU rizikovém, Afghánistánu naroste počet obyvatel díky úhrnné plodnosti 6,8 mezi léty 1999 až 2050 2,8 násobně, tedy o 40 mil. (Vančura, 2010). Navíc podle další studie provedené americkým institutem Pew Research Center, která abstrahuje od násilného šíření islámské víry, se počet lidí vyznávajících Islám v Evropě do roku 2050 oproti stavu z roku 2010 téměř zdvojnásobí na 10,2 % a již v roce 2070 se Islám stane globálně nejrozšířenějším náboženstvím, a to díky faktu, že

Muslimové dosahují nejvyšší hodnoty úhrnné plodnosti (3,1) ze všech světových náboženství (Hackett, 2015).

Technologický pokrok

Asi nejschůdnější a nejúčinnější způsob eliminace negativních ekonomických důsledků demografického stárnutí můžeme spatřovat v cestě investic do moderních technologií, které zvýší efektivitu produkce nižšího počtu ekonomicky aktivních obyvatel (Duggarová a Bokhila in CNN Money, 2014). Role technologického pokroku je již dnes pro růst HDP klíčová a dle neoklasické ekonomické teorie je jediným způsobem k jeho dalšímu zvýšení po dosažení stálého stavu, kdy již není možná další kapitálová akumulace (Jurečka, 2010).

V tomto směru můžeme jistě spatřovat velmi vysoký potenciál, protože technologický vývoj se neustále zrychluje (Morris 2013) a podle studie Asian Development Bank si rostoucí trend zachová minimálně do poloviny století (PPI-Turki, 2015). Ovšem nesmíme popírat obavu o potenciální krizi oddělení výzkumu a vývoje uvedenou v předchozí kapitole.

Posun hranice odchodu do důchodu

Dalším autory Duggarovou a Bokhilem (CNN Money, 2014) navrhovaným, a ve výsledku mimořádně efektivním, ekonomickým opatřením je posun hranice odchodu do penze, protože je nezpochybnitelné, že výrazný růst podílu osob s nárokem na důchodové dávky bude znamenat doposud nevídanou výzvu pro systémy sociálního zajištění dotčených zemí. Nezbytným opatřením je proto posun věkové hranice pro odchod do důchodu.

V ČR by v roce 2030 měla dosáhnout pro obě pohlaví s 2 dětmi 65 let, v roce 2044 67 let bez rozdílu počtu narozených dětí a v roce 2100 dokonce až 75 let. Toto zvyšování bude mít pozitivní vliv, nutno ale podotknout, že v umělém navýšení podílu osob ekonomicky aktivního věku (Fiala, Langhamrová, 2013).

V případě hranice odchodu do důchodu v 70 letech by se v roce 2050 dle Demografické projekce ČSÚ 2013 snížil počet ekonomicky aktivních na 54 %, které by se ale nadále lehce navyšovaly. Při dalším růstu hranice až na 72 let by v roce 2100 podíl ekonomicky aktivních dosáhl na 62 % (Fiala, Langhamrová, 2013), což odpovídá stavu z roku 2013 (ČSÚ 1991 – 2013). Kdyby ovšem hranice odchodu do penze zůstala na dnešních pětadesáti letech, tak by na konci století podíl ekonomicky aktivních byl asi jen 50 % (Fiala, Langhamrová, 2013).

Na druhou stranu by v roce 2100 při hranici odchodu do penze v 75 letech byl podíl poproduktivní složky na obyvatelstvu 21 % (v roce 2013 byl 17 %), ovšem při zachování současné hranice by podíl penzistů dosáhl značných 32,5 procenta (Fiala, Langhamrová, 2013).

Jak bylo nastíněno výše, z ekonomického hlediska penzijního systému je klíčový poměr mezi počtem ekonomicky aktivních osob (přesněji zaměstnaných) a počtem osob z poproduktivní složky obyvatelstva. Dnes připadá na 100 zaměstnanců odvádějící státní příspěvky přibližně 50 starobních důchodců. Tento poměr se v průběhu tohoto století dramaticky přiblíží, a to i v případě zavedení těch nejvyšších zmiňovaných hranic odchodu do důchodu. Při zachování současné hranice (65 let) by na konci padesátých let 21. stol. na 100 pracovníků připadalo téměř 90 důchodců, leč v dalších letech by se toto číslo pozvolna zmenšovalo, ovšem do konce století by nepokleslo pod 80. Při zavedení odchodu do důchodu v 70 letech by v témže období připadalo na 100 pracujících 69 důchodců a do konce století by jejich počet klesl na 61. Pokud by se zavedla hranice odchodu 75 let, v roce 2100 by na 100 pracujících připadalo necelých 45 důchodců, tedy o pět méně než dnes⁵ (Fiala, Langhamrová, 2013).

Návrat žen v domácnosti do pracovního procesu

Naopak další návrh Duggarové a Bokhila (CNN Money, 2014), kterým je podpora návratu žen v domácnosti do pracovního procesu, se nemůže jevit jako příliš účinný, a to z následujícího důvodu. Přibližně do roku 1950 bylo manželství vnímáno, jako svazek mezi ekonomicky aktivním mužem, ekonomicky neaktivní ženou a jejich dětmi (Beck-Gernsheim in Mareš, 2008), čemuž odpovídala v 19. stol. započatá představa ideálu nukleární rodiny, kde místo ženy je doma. Ovšem již za druhé světové války bylo toto tabu prolomeno řadou v továrnách pracujících žen z důvodu nedostatku mužů, kteří byli odvedeni na frontu, a proto se po válce pohled společnosti na pracující ženy radikálně změnil, a to jak na Západě, tak i za „železnou oponou“ (Šebeš, 2011). V dobové západní společnosti se změnil následkem změny životního stylu spojeného s nárůstem konzumerismu ve společnosti a vyšší mírou emancipace. Na uspokojení vzrůstajících spotřebních nároků rodin začínal být pouze manželův plat málo, a tudíž byla nucena se do pracovního procesu zapojit i manželka, a tak vznikl nový typ postmoderní rodiny, jenž přetrvával do dnešních dní (Mareš, 2008). Ve východním bloku naopak režim vyžadoval plnou zaměstnanost (Šebeš, 2011). Takovýchto žen je proto v moderní společnosti minimum a nedá se očekávat, že by stát ty, které si ekonomicky mohou dovolit být

---

⁵ pozn.: celý výzkum T. Fialy a J. Langhamrové (2013) vychází ze zachování specifických měř zaměstnanosti roku 2012 částečně ovlivněných ekonomickou krizí

„manželkou v domácnosti,“ mohl finanční cestou motivovat do aktivního zapojení se do pracovního procesu. Jedinou motivací může být touha po sebeuplatnění, protože ženy dnes v domácnosti být nechtějí (Mareš, 2008).

Pronatalitní opatření

Snaha o pronatalitní opatření se v konfrontaci se soudobým stylem života a neochotou k jeho změně rovněž ukazuje být zcela lichou, neboť ekonomické výhody bezdětnosti jsou pro řadu lidí velmi lákavé, což vede k dalšímu poklesu porodnosti, neboť pořízení si dítěte výrazně snižuje životní úroveň partnerů z nižších i středních příjmových skupin. V Německu proto takto zůstává trvale bezdětný každý třetí člověk narozený po roce 1960 a v celé západní společnosti generace narozené po roce 1990 již nevstupují do stálějšího partnerství s cílem plodit děti (Keller, 2009 a Mareš, 2008). A tudíž racionálně uvažujícího moderně založeného konzumního jedince, jehož hlavní prioritou a cílem není rodičovství ani založení vlastní nukleární rodiny, či nízkopříjmové páry, zákonitě vyšší sociální benefity a daňová zvýhodnění v řádu desetitisíců korun⁶ nemohou motivovat k výdajům daleko vyšších řádů, protože výchova dítěte do maturity v ČR přijde až na 2,7 mil. Kč (TN.cz, 2013). A navíc porodného dosáhnou jen rodiny s příjmem, který nepřekročí 2,7 násobek životního minima (finance.cz, 2014) a u přídatku na dítě nesmí příjem rodiny přesáhnout 2,4 násobek životního minima (kurzy.cz, 2014). Rodičkám náleží peněžitá podpora v mateřství známá jako mateřská dovolená trvajíc u jednoho dítěte 28 týdnů (u více dětí 37 týdnů), kterou může následovat rodičovská dovolená (rodičovský příspěvek), který náleží každému, kdo se po dobu jednoho celého kalendářního měsíce osobně stará o dítě. Rodičovská dovolená trvá podle individuální volby mezi 19 až 43 měsíci, během nichž bude vždy vyplaceno 220 000 Kč, ale to jen s podmínkou minimální výše měsíční mzdy 16 500 Kč, jinak dochází k její finanční redukci. Tyto dva příspěvky jsou ovšem vypláceny ze zdravotního pojištění a chápány jako (neplnohodnotná) náhrada ušlé mzdy v mateřství (Žena.cz, 2015, I dnes.cz, 2015), takže můžeme ve výsledku zkonstatovat, že nepracující ženy (v případě rodičovské dovolené i muži) zaznamenávají, díky rozdílu mezi výšemi těchto dávek a vyšší své původní ušlé mzdy po narození potomka, citelnou ekonomickou ztrátu⁷.

Musíme přijmout fakt, že v dnešní společnosti plození dětí již není spontánní záležitostí, ale produktem časové a finanční kalkulace. Pro partnery s běžným příjmem,

---

⁶ Porodné na jedno dítě v roce 2014 činí 13 000 Kč, pro dvojčata 23 000 Kč (finance.cz, 2014); přídatky na dítě do maturitního věku 19 let dohromady činí asi 135 000 Kč (kurzy.cz, 2014).

⁷ Zaměstnankyně s měsíční mzdou 20 000 Kč má nárok na podporu v mateřství ve výši 13 860 Kč; obecně platí, že čím má žena vyšší plat, tím více tratí (Žena.cz, 2015).

kteří si chtějí zachovat soudobý životní styl, jsou z finančních důvodů maximem dva potomci (Mareš, 2008).

Motivace k rodičovství jsou následující: dítě jako zdroj a předmět (převážně pozitivních) emocí, dítě jako přirozená součást, opora, naplnění života a investice⁸, dítě jako výraz kontinuity života, dítě jako potvrzení vztahů v rodině a dítě jako zábava a předmět seberealizace (Mareš, 2008).

Hodnota dítěte ve společnosti zůstává nadále vysoká, ale není již tak absolutní jako v minulosti, což je příčinou poklesu porodnosti. V české společnosti platí paradox, že lidé chápou dítě jako největší hodnotu svého života, ale nemají jej, z čehož plyne postupný přirozený úbytek obyvatel, který je příhodný pro celou Evropu (Mareš, 2008). Patrný je další paradox, a to ten, že ženy s vysokoškolským vzděláním, a tudíž i vyššími příjmy, pro které by finanční výdaje mateřství neměly představovat závažnější problém, prahnou po mateřství nejméně a nejvíce souhlasí s názorem, že mít dítě je životní přítěží. Zato 80 % žen se základním vzděláním souhlasí s názorem, že největším posláním manželství je mít děti (s tímto tvrzením se ztotožňuje ale jen 40 % vysokoškolaček) (Mareš, 2008), leč narážejí na ekonomické překážky, které jim plány na mateřství mohou překazit.

Úspěch pronatalitní politiky 70. let můžeme spatřovat ve faktu, že za éry socialismu v založení vlastní nukleární rodiny lidé viděli takřka jedinou dostupnou seberealizaci jako projev osobní rezignace plynoucí z probíhající normalizace (Šebeš, 2011) a seberealizace je podle Maslowa vrcholnou potřebou člověka (Šebová Šafaříková, 2012).

Negativem úspěšnými pronatalitními opatřeními vyvolaných dočasných baby-boomů jsou problémy s kapacitou školek, škol, množstvím pracovních příležitostí, ale i kapacitou domovů pro seniory, jež je zprvu nedostatečnou a později zůstává často nevyužitou (Šebeš, 2011). Za příklad si vezměme aktuální situaci v roce 2015 s nedostatkem míst v základních školách v Českých Budějovicích způsobenou rozšířenou porodností v důsledku rodičovství tzv. „Husákových dětí“ (viz obrázek 20), kterou řeší Magistrát ve spolupráci s Krajským úřadem JČK tvorbou nových odloučených pracovišť zavedených základních škol, jejichž kapacita je maximálně naplněna, mj. dokonce i v areálu nemocnice ČB (MF DNES, 2015c). Ovšem za pár let, po opadu vlny nových silných ročníků, zůstanou tyto prostory nevyužitými.

---

⁸ Dítě je obecně investicí do budoucna, ale ne ekonomickou. Je totiž pojistkou proti samotě rodičů ve stáří (Mareš, 2008).

VII. Závěr

Je víc než jasné, že instituce veřejné správy, a to obzvláště ty na centrální úrovni, nebyly schopny adekvátně reagovat na neustále probíhající demografické změny, které byly, jak i tato práce ukazuje, v předešlých dvou desetiletích v české populaci obzvláště dramatické. Rapidně se zhoršující indexy zeleného i šedého zatížení a neustále rostoucí index stáří i průměrný věk české společnosti, které rok co rok nabývají nových rekordních hodnot, a které již není možno přehlížet, naléhavě žádají a budou žádat po změnách v občanské vybavenosti měst i obcí, ale i řadu daňových či penzijních reforem. Ačkoliv je situace s demografickým stárnutím aktuálně nejzávažnější v celé své historii, do budoucna se ještě více zhorší.

Práce poskytla jednoznačnou odpověď na první výzkumnou otázku o nutnosti růstu věku odchodu do penze, který je z ekonomického hlediska naprosto nezbytný a v příštích desetiletích bude pro zachování přibližně soudobého podílu ekonomicky aktivního obyvatelstva, poměru penzistů připadajícího na jednoho pracujícího, příjmů státního rozpočtu i tvorby HDP, zcela klíčový. Do vínku mu hraje i prodlužující se naděje na dožití jdoucí ruku v ruce s neustále se posouvající dobou aktivního stylu života jedince. Sociální výhoda z odsouvání hranice důchodového věku do vyšších ročníků může být i eliminace ageismu, či alespoň jeho přesunutí do vyšších věkových kategorií (Fiala, Langhamerová, 2013; Klufová, 2013; SZÚ, 2008; Vidovičová, 2005).

Nový styl života, který po listopadových změnách začal pronikat do naší společnosti, s sebou přinesl i opětovný fenomén sídelní suburbanizace, která dosáhla mimořádné intenzity obzvláště po přechodu tisíciletí v zázemí velkoměst a je jedním z nejvýznamnějších procesů proměňující jejich současnou strukturu i strukturu celých městských systémů, a to i z demografického hlediska, jak ostatně tato práce potvrdila, prostřednictvím mimořádně silných změn geografických distribucí zeleného a šedého zatížení, stejně tak i indexu stáří, které se obzvláště markantním způsobem objevily v okresech Praha-západ a východ, kde se ještě na začátku sledovaného období řadily v rámci republiky k nejvyšším hodnotám (šedé zatížení a index stáří), ovšem v průběhu necelého čtvrtstoletí fenomén rezidenční suburbanizace jejich demografické charakteristiky tak radikálním způsobem přetvořil, že v roce 2013 byly s velkým odstupem nejnižší v ČR, což, v opačném gardu, platí i pro zelené zatížení (Kraft, 2011; Ouředníček, 2006; Klufová, 2013; Keller, 2009).

V příštích letech a desetiletích lze očekávat opětovnou výraznou změnu geografické distribuce ekonomických generací, a z toho plynoucí přesuny zeleného i šedého zatížení a indexu stáří, a to v důsledku vyššího urbanizačního procesu následujícího po suburbanizaci,

kterým je reurbanizace (gentrifikace), jinými slovy návrat lidí do měst a jejich center, jenž se týká právě nejvíce lidí vyrostlých v suburbii, kteří již jasně identifikují nevýhody (dojíždka, minimum služeb, odloučení od společnosti) těchto sídelních oblastí (Ouředníček, 2000).

Hypotéza číslo tři o postupném pronikání západního životního stylu, který s sebou přináší celospolečenské a demografické změny, a o jeho pozvolném šíření východním směrem v rámci ČR, byla, s přihlédnutím k regionálním specifikům, potvrzena výsledky shlukové analýzy Grouping Analysis, která sice vždy definovala pro západní shluk (označován jako Podkrušnohoří) demograficky příznivější hodnoty sledovaných indexů a ani v průběhu let neidentifikovala jejich výraznější změny. Ovšem musíme přihlédnout k faktu, že tato část republiky historicky prošla bouřlivými demografickými změnami spojenými s dosidlováním z ostatních částí ČSR a její ekologické zátěže negativně ovlivňují naději na dožití místních obyvatel dodnes (ČSÚ, 2015d). V případě zeleného zatížení se šíření nižších hodnot východním směrem projevilo nejvíce. Navíc, jak shluková analýza rovněž potvrdila na případě Brněnské aglomerace a jí přilehlých okresů (obr. 12, 15, 18), přejímání západní stylu života se šíří geografickou difúzí, tj. nejprve zasáhne velká města a teprve postupně proniká do menších (Klufová, 2013). Takto bylo zaznamenáno šíření šedého zatížení. V případě indexu stáří bylo rovněž zaznamenáno rozdělení severozápad – jihovýchod (opět se specifika Podkrušnohoří a procesu geografické difúze), leč změny mezi roky 1991 a 2002 byly naprosto minimální. Markantem, který v posledním sledovaném roce shlukovou analýzu všech šetřených ukazatelů ekonomické demografie významně ovlivnil, se ukázala být rezidenční suburbanizace.

Leč lze z hlediska studované úrovně okresů polemizovat o geografických dopadech demografického stárnutí na vnější a obzvláště pak na vnitřní periferie, jež povětšinou mohou dosahovat jen lokálního významu, tak přesto zde byly určité změny zaznamenány, což nás vede k verifikaci poslední hypotézy. Z hlediska vnějších periferií zaznamenal mimořádné zhoršení demografických parametrů obzvláště okres Bruntál, ale i okresy venkovského charakteru jižní Moravy a regiony s nadprůměrnou nezaměstnaností Slezska. V případě vnitřních periferií se na kartogramu šedého zatížení v roce 2002 (obrázek 6) zajímavě vyprofilovala osa vnitřní periferie Česka (Kubeš a Kraft, 2011; Švec, 2014; DVS, 2015).

S přihlédnutím ke všem sociálním, ekonomickým, filozofickým, biologickým, bezpečnostním, ale i klimatickým rizikům, před kterými západní společnost stojí, jsou obavy z její budoucnosti zcela na místě, a musíme připustit, že Západní civilizace se ocitla v socio-ekonomickém začarovaném kruhu, z něhož, jak se zdá, již není úniku. Spásou by pro ni byl rozsáhlý babyboom následovaný dlouhodobým navýšením úhrnné plodnosti a jejím ustálením nad kritickou mezí 2,1, ovšem toto se v konfrontaci s aktuálními společenskými

hodnotami v čele s individualismem, širokými možnostmi seberealizace a ekonomickou náročností, kterou s sebou přivedení dítěte na svět přináší, jeví jako čistá utopie. Budoucí neustálý přirozený úbytek obyvatelstva spojený s demografickým stárnutím a přesun těžiště populace do stále vyšších a vyšších věků je tudíž nevyhnutelný a s mimořádným významem zasáhne i ekonomiku zmíněných zemí, a to z důvodu snižujícího se počtu ekonomicky aktivních obyvatel i celkové poptávky, navzdory rostoucím sociálním a zdravotním výdajům. Mimořádně silná vlna imigrace by, za jistých okolností, problémy řešila, leč za aktuální situace můžeme prohlásit, že by nejen ekonomické problémy zemí západního světa ještě více vystupňovala a i přinesla nové, v této části světa doposud nevídané. A to právě vzhledem k faktu, odkud by se rekrutovala většina přistěhovalců, se nedá předpokládat, že by byla vůbec schopna integrace na vzdělanostní bázi, a tudíž by se z ní nestali platní členové společnosti, ale spíše jen další ekonomický, sociální, kulturní, ale i bezpečnostní problém (Nešporová, 2007). Snad posledním světlem na konci tunelu je technologický pokrok, ovšem musíme zdůraznit, že v celé práci popsané demografické změny a jejich ekonomické důsledky jsou tak rozsáhlého charakteru, že se obáváme, zda je vůbec bude moci uspokojivě kompenzovat. A pokud i on selže, stanou se bohužel pesimistická slova např. P. Buchanana⁹, S. Huntingтона nebo O. Spenglera, prvního člověka, který s nimi již přibližně před sto lety přišel (Lidovky.cz, 2008), předpovídající západní civilizaci zánik, realitou.

Nerad tuto práci končím takto pesimisticky, leč nelze jinak. Na prvopočátku současného stavu, v němž se západní civilizace ocitá, byla krize víry, která následně vyvolala krizi hodnotovou, jejímž důsledkem je nynější krize demografická, na níž v budoucnosti naváže krize ekonomická, kterou vyvolá kritický nedostatek ekonomicky aktivních obyvatel (Skřípský, 2004). Již výše bylo poznamenáno, že aktuální životní styl individualismu, který nadřazuje potřeby jedince zájmům celé společnosti, je neslučitelný s její jedinou opravdovou možnou záchranou, kterou je významný a dlouhodobý nárůst porodnosti. Je jasné, že za tohoto socio-ekonomického stavu tuto radikální změnu

---

⁹ **Patrick Buchanan**, americký paleokonzervativní republikánský politik, prezidentský poradce a publicista, autor vysoce oceňované knihy *Smrt Západu*, kde konstatuje, že celá euroatlantická civilizace se od počátku devadesátých let ocitá ve stavu úpadku. Za jeho příčiny, které vykořenily již v letech šedesátých vznikem nových ideálů, jejichž filozofii autor označuje jako: „*destruktivní kritiku všech hlavních prvků západní kultury, včetně křesťanství, kapitalismu, autority, hierarchického uspořádání, morálky, tradice, sexuálních zábran, loajality, vlastenectví, národního uvědomění, dědictví, etnocentrismu, konvencí a konzervatismu,*“ a jejich důsledky jsou vymírání domácího obyvatelstva, masová imigraci přistěhovalců s odlišnou kulturou i hodnotami a zejména odkulturování a odnárodňování jednotlivých národních států, které může vést až k jejich naprostému zániku. Hluboce odsuzuje multikulturalismus i evropskou integraci, která ničí jedinečnou identitu členských států. Leč přese všechno Buchanan ale nakonec věří v záchranu Západu (Skřípský, 2004; Loužek, 2009), a to prostřednictvím protestantské křesťanské víry a křesťanských hodnot vzešlých z Kristova evangelia, jež jako jediné mohou opět motivovat masy k šíření misijního poslání (Malý, 2009) pravděpodobně prostřednictvím známého hesla: „Milujte se a množte se.“

celospolečenského smýšlení není možno vykonat prostřednictvím ekonomie, ale prostřednictvím něčeho vyššího. P. Buchanan tuto záchranu spatřuje v křesťanském náboženství. Ovšem ale na druhou stranu neustálý pokrok vědy a techniky, který bude pro záchranu Západního světa a jeho hodnot rovněž mimořádně důležitým, již dávno paradigma¹⁰ náboženství vystřídal paradigmatem vědy (Křešnička, 2010), které Boha neustále více a více ničí a zatracuje. Osobně jsem velmi skeptický k myšlence, že by bylo možno dnešní neustále více a více ateistickou společnost, o české ani nemluvě, hromadně obrátit na protestanskou křesťanskou víru¹¹, i navzdory zájmu jejího přežití.

Ekonomické důsledky, které Západnímu světu demografické stárnutí přinese, budou mimořádně negativní, leč jeho následky sociální budou závažnější ještě mnohem více, neboť přímo ohrozí jeho vlastní existenci, či, v nejlepším případě, alespoň jeho staletými formovanou tvář světového kulturního a ekonomického lídra. V minulosti již mnoho na svou dobu vysoce vyspělých civilizací zaniklo, a i když opravdové důvody ne vždy známe, tak ani ty demografické nemůžeme zcela opomíjet (NASA in Navrátil, 2014). A právě proto je, podle mého názoru, který jsem si během psaní této diplomové práce vytvořil, konec Západní civilizace nezvratný. Pro zachování rodu nutnou podmínkou, kterou je růst úhrnné plodnosti nad kritickou mez 2,1, v této situaci, kdy podstatné procento společnosti dokonce zůstává dobrovolně trvale bezdětným, neboť potomky nechce omezovat své osobní ani pracovní uplatnění, svobodu i s konzumerismem spojenou osobní finanční situaci, po jeho členech racionálně nemůžeme vyžadovat, aby, v zájmu zachování naší společnosti budoucím generacím, svůj vlastní život ve výše zmíněných aspektech prožili méně kvalitním způsobem, než jaký by mohl, či může být. To pouze snad jen důrazným apelem na mateřské city, podle nichž snad každý rodič chce, aby jeho ratolesti dostaly šanci prožít lepší život, než měl on sám, což za tohoto stavu bude vyloučené. Ovšem právě motivace se rodičem stát je v naší soudobé sobecky individualistické společnosti oním kamenem úrazu.

Tato problematika musí být řešena na komunitární úrovni, veřejně diskutována a prostřednictvím médií se musí dostat do širokého povědomí všech občanů, a ne jako doposud přehlížena.

Toto je vyhlídka na možnou záchranu, leč bez vyvolání potřebné reakce na straně veřejnosti, které bude za výše nastíněné situace, s pravděpodobností hraničící s jistotou, mimořádně komplikované, zůstane jen stavem na půli cesty.

---

¹⁰ Paradigma = způsob, jakým „člověk“ nazírá na svět. Prvním paradigmatem byl mýtus, který vytlačilo paradigma filosofie, po ní vzešlo v platnost paradigma náboženství, které následně vytlačilo paradigma vědy, ovšem i to se dnes již zdá být překonaným (Křešnička, 2010).

¹¹ Často se uvádí, že na porodnost má vliv katolické náboženství, ale není tomu tak. Vyšší porodnost je zaznamenávána jen u protestantů (Vančura, 2010).

Seznam použité literatury

- CASSELI, G. et al. (2006). Demography: Analysis and Synthesis. A Treatise in Population Studies. Vol. 3, London: Elsevier. Dostupné z:
http://www.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=7HgawSGNJ9AC&oi=fnd&pg=PP2&dq=Demography:+Analysis+and+Synthesis.+A+Treatise+in+Population+Studies.&ots=hr0BpB2Mxo&sig=DhhpXzulp6VJwmN86Usgx3yG_cM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=true
- DAVIS, H. C. (1995). Demographic Projection Techniques for Regions and Smaller Areas: A Primer. Vancouver UBS Press, str. 117. Dostupné z
<http://books.google.cz/books?id=6lgbAE4vzsC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>
- FIALA, T., LANGHAMROVÁ, J., (2013). Vývoj ekonomického zatížení důchodového systému ČR při různých variantách zvyšování důchodového věku. Dostupné z WWW:
<http://kdem.vse.cz/resources/relik13/sbornik/cz/insection/55.html>
- FIALOVÁ, L., HAMPLOVÁ, D., KUČEROVÁ, M. a VYMĚTALOVÁ, S., (2000). Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Vydalo Sociologické nakladatelství (SLON) Praha, 166 s.
- IVAN, I., (2007). Statistika migrantů pro regiony v Moravskoslezském kraji a pro kraj v období 1992 – 2005. VŠB Ostrava. Dostupné z http://homel.vsb.cz/~lit40/STA1/Sem_prace/Migrace.pdf
- JANČÍK, J., ZÁVODNÁ, E., NOVOTNÁ, M., (2006). Fyziologie tělesné zátěže – vybrané kapitoly. Masarykova univerzita Brno. Dostupné z
<http://is.muni.cz/elportal/estud/fspjs/js07/fyziology/texty/ch08s03.html>
- JUREČKA, V., (2010). Makroekonomie. Vydala Grada, Praha, str. 336
- KALIBOVÁ, K., PAVLÍK, Z. a VODÁKOVÁ, A., (2009). Demografie (nejen) pro demografy. Vydalo Sociologické nakladatelství (SLON) Praha, 244 s.
- KELLER, J., (2009). Soumrak sociálního státu. Vydavatelství Slon, Praha, 2. vydání.
- KLUFOVÁ, R., (2008). Základy demografie. Vydala Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta, 228 s.
- KUBEŠ, J., KRAFT, S., (2011). Periferní oblasti jižních Čech a jejich sociálně populační stabilita. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 47(4):805-829.
- MACH, M., (1995). Makroekonomie pro magisterské (inženýrské) studium II. díl. Vydala VŠE v Praze
- MAREŠ, P. (2008). Hodnota dítěte v životě českých rodin. str. 97–117 in. T. Sirovátka, O. Hora (eds.): Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti. Brno: FSS MU.
- MAREŠ, P., SIROVÁTKA, T., a VYHLÍDAL, J., (2003). Dlouhodobě nezaměstnaní – životní situace a strategie. Sociologický časopis. 2003, Vol. 39, No. 1. Dostupné z
http://sreview.soc.cas.cz/uploads/2bdb95f1030b78af59b9cf69f52c3571b37b0167_182_14mare20.pdf
- MIKŠÍČEK, P., (2004). Etapy osídlování pohraniční krajiny po roce 1945. Dostupné z WWW:
<http://www.dokrajin.cz/clanek/28-etapy-osidlovani-pohranicni-krajiny-po-roce-1945/>
- MISKOLCZI, M., LANGHAMROVÁ, J., (2011). Dependency Ratios, Ageing and the Demographic Window in the Czech Republic. In: Demografie 4 (2011), vydal ČSÚ Praha, s. 333 – 343
- MOCOVÁ, N., (2009). Poznání a využití potenciálu zaměstnanců nad 50 let in Sborník VI. Mezinárodní konference problematika generace 50 plus. Vydala Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 13 -14 s.
- NEŠPOROVÁ, O., (2007). Rodiny přistěhovalců I. VÚPSV, v.v.i. Praha. Dostupné z
http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_224.pdf
- OUŘEDNÍČEK, M. (2000): Teorie stádií vývoje měst a diferenciální urbanizace. Geografie - Sborník ČGS, 105, č. 4, s. 361-369.

- OUŘEDNÍČEK, M. (ed.) (2006): Sociální geografie pražského městského regionu. Univerzita Karlova v Praze, PpF, KSGRR, Praha, 159 s.
- PETROVÁ KAFKOVÁ, M., a GALČANOVÁ, L., (2012). Stárnutí městských populací a senioři. Demografie, 2012, 54(2). Dostupné z WWW: <http://www.ups.fss.muni.cz/file/petrova-kafkova-galcanova-2012-starnuti-mestskych-populaci-d-120717.pdf>
- PRSKAWETZ, A., a kol. (2007). The Relationship Between Demographic Change and Economic Growth in the EU. Research Report 32. Institut für Demographie Österreichische Akademie der Wissenschaften. Dostupné z WWW: <http://www.oeaw.ac.at/vid>
- RUDOLFOVÁ, V. a kol., (2014). Historie vývoje důchodového systému v ČR. 16 s, formát PDF (poskytla vedoucí práce)
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J. (2011). Demografické faktory stárnutí. In: Demografie 2 (2011), vydal ČSÚ Praha, s. 97 – 108
- STOJANOV, R. a DUŽÍ, B., (2012). Změna klimatu a migrace - Adaptační dilema obyvatel Bangladéše. Vesmír, ročník 91, říjen 2012, s. 570 – 573
- TOUŠEK, V., KUNC, J., VYSTOUPIL, J., a kol., (2008). Ekonomická a sociální geografie: Geografie obyvatelstva, vydalo Vykladatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., Plzeň
- VALLIN., J. (2006). From the Globalization of the Transition to the Return of Uncertainty (1940 – 2000). In: Demography: Analysis and Synthesis. A Treatise in Population Studies. Vol. 3, London: Elsevier. s. 67-87. Dostupné z: http://www.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=7HgawSGNJ9AC&oi=fnd&pg=PP2&dq=Demography:+Analysis+and+Synthesis.+A+Treatise+in+Population+Studies.&ots=hr0BpB2Mxo&sig=DhhpXzunp6VJwmN86Usgx3yG_cM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=true
- VIDOVIČOVÁ, L. (2005). Věková diskriminace - ageismus: úvod do teorie a výskyt diskriminačních přístupů ve vybraných oblastech s důrazem na pracovní trh. Praha: VÚPSV.

Zdroje

- ageismus.cz (2014). Ageismus. Dostupné z <http://www.ageismus.cz/?m=2&lang=cz>
- Allianz. (2014). 7 mýtů o druhém pilíři. Dostupné z WWW: <http://www.modrapenze.cz/myty/1-mytus>
- Auto TIP. (2014). Další výkladní skříň. Auto TIP, číslo 12, červen 2014, str. 24 - 29
- Banka roku. (2014). Penzijní spoření potřebuje změnu. Banka roku - mimořádná příloha MF DNES a Lidových novin, str. 8, 14. 11. 2014
- CNN Money. (2014). World getting 'super-aged' at scary speed. Dostupné z <http://money.cnn.com/2014/08/21/news/economy/aging-countries-moodys/>
- CUDLÍNOVÁ, E., (2014). Přednáška KSR/ENE – Environmentální ekonomie, EF JU České Budějovice, podzim 2014
- CZSO. (2013). Projekce obyvatelstva v krajích ČR do roku 2050 (Projekce krajů 2013). Dostupné z WWW: http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/publ/130052-14-n_2014
- CZSO. (2014). Naděje na dožití a průměrný věk – metodika. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/nadeje_dozeni_a_prumerny_vek
- Č. Budějovice. (2008). Strategie rozvoje cestovního ruchu města České Budějovice. Dostupné z WWW: <http://www.c-budejovice.cz/cz/rozvoj-mesta/Documents/Strategie%20rozvoje%20cestovni%20ruchu%20m%20C4%9Bsta%20C4%8Cesk%C3%A9%20Bud%C4%9Bjovice.pdf>

- Česká spořitelna. (2015). Svěřte své peníze na penzi tomu správnému partnerovi – obchodní sdělení České spořitelny, Praha, 11. 2. 2015
- ČSÚ. (1991 – 2013). Databáze demografických údajů za okresy ČR za období 1991 – 2013. Kokštejn, J. a Kolář, M. Data dostupná z: <http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/p/130056-14>
- ČSÚ. (2004). Demografická příručka 2004. Dostupné z <http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/publ/4032-05-2004>
- ČSÚ. (2010). Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje Ústeckého kraje v roce 2010, s. 52.
- ČSÚ. (2013a). Očekávané indexy ekonomického zatížení do roku 2101. Dostupné z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/ocekavane_indexy_ekonomickeho_zatizeni_do_roku_2101
- ČSÚ. (2013b). Očekávaný vývoj průměrného věku obyvatel do roku 2101. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/ocekavany_vyvoj_prumerneho_veku_obyvatel_do_roku_2101
- ČSÚ. (2015a). Průměrný věk žen při narození dítěte v letech 1953 až 2013. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/prumerny_vek_zen_pri_narozeni_ditete_v letech_1950_2013
- ČSÚ. (2015b). Věková skladba obyvatelstva v roce 2040 a 2066. Dostupné z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/vekova_skladba_obyvatelstva_v_roce_2040
- ČSÚ. (2015c). Věková skladba obyvatelstva ČR. Dostupné z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/vekova_skladba_obyvatelstva_cr
- ČSÚ. (2015d). Naděje dožití v okresech ČR a její vývoj v uplynulých dvaceti letech. Dostupné z <http://www.czso.cz/cz/cisla/1/11/11502/analyza.htm>
- ČSÚ. (2015e). Průměrný věk žen při narození 1. dítěte v letech 1953 až 2013. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/prumerny_vek_zen_pri_narozeni_1_ditete_v letech_1950_2013
- ČT24. (2014). V padesáti na vrcholu? Na trhu práce ale vládne věková diskriminace. Dostupné z <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/287262-v-padesati-na-vrcholu-na-trhu-prace-ale-vladne-vekova-diskriminace/>
- Demografie. (2014a). O demografii. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_obecne
- Demografie. (2014b). Ukazatele. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_pohlavivekukazatele
- Deník. (2015). Podvodníci si ze zákazu hlavy nedělají. Českobudějovický deník, č. 68, str. 1, 22. 3. 2015
- Důchodová reforma. (2014). Možnosti zrušení II. pilíře. Dostupné z WWW: <http://www.duchodovareforma.cz/clanky-tydne/moznosti-zruseni-ii-pilire/>
- DVS. (2015). Regiony se soustředěnou podporou státu - zhodnocení vývoje po roce 1990. Deník veřejné správy. Dostupné z <http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6383415>
- Esri (2015). How Grouping Analysis works. Dostupné z http://resources.arcgis.com/en/help/main/10.1/index.html#/How_Grouping_Analysis_works/005p0000004w000000/
- Evropa 2020. (2014). EVROPA 2020 - Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění. Dostupné z: <https://www.mmr.cz/getmedia/7c31b211-1a5a-46a8-b6bd-151b72dc94ec/EU2020-CJ.pdf>
- FANTYŠ, T., (2012). Přednáška KSV/SOC3Z – Sociologie III – sociologický výzkum, PF JU České Budějovice, podzim 2012
- Finance.cz (2011). Daňové příjmy státu loni stouply na 523 mld. Kč, MF čekalo více. Dostupné z <http://www.finance.cz/zpravy/finance/338074-danove-prijmy-statu-loni-stouply-na-523-mld-kc-mf-cekalo-vice/>
- Finance.cz (2014). Na porodné v roce 2015 dosáhne více rodičů. Dostupné z <http://www.finance.cz/zpravy/finance/430292-na-porodne-v-roce-2015-dosahne-vice-rodicu/>
- Finance.idnes.cz (2013). Pletou se vám důchodové pilíře? Podívejte se na grafiku. Dostupné z WWW: http://finance.idnes.cz/pilire- Duchodoveho-systemu-dp3-/penze.aspx?c=A130409_144532_viteze_ven

- Finanční noviny.cz (2014). Průměrný důchod vs. průměrná mzda. Dostupné z <http://www.financninoviny.cz/zpravy/prumerny-duchod-vs-prumerna-mzda/1132134>
- Galileo. (2015). Co je program Senior 55+?. Dostupné z <http://www.galileotours.cz/seniorske-pobyty>
- GULDE, D., (2012). Kdo řekne A... Auto, motor a sport, číslo 11, listopad 2012, str. 42 – 45
- HACKETT, C., (2015). Zpráva Pew Research Center. Dostupné z: Teletext TV Nova, s. 130, 4. 4. 2015
- Idnes.cz. (2011a). Černý scénář demografů: Česko přijde do 90 let o třetinu obyvatel. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/cerny-scenar-demografu-cesko-prijde-do-90-let-o>
- Idnes.cz (2011b). Čeští senioři si pořídili svou Floridu: mají vlastní vesnici na Pálavě. Dostupné z http://bydleni.idnes.cz/cesti-seniori-si-poridili-svou-floridu-maji-vlastni-vesnici-na-palave-1ks-stavba.aspx?c=A111011_215009_stavba_rez
- Idnes.cz (2015). Výpočet rodičovského příspěvku v roce 2015. Dostupné z http://kalkulacky.idnes.cz/cr_vypocet-rodicovskeho-prispevku-2015.php
- Inovace jsou in.cz. (2015). Města s největší romskou komunitou. Dostupné z <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&ccd=9&cad>
- Jihočeský kraj. (2013). Zpráva o stavu romské menšiny v JČ kraji za rok 2013. Dostupné z http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&ccd=9&cad=rja&uact=8&ved=0CFoQFjAI&url=http%3A%2F%2Fwww.inovacejsouin.chrudim.cz%2Fdownload.php%3Fdownload_file%3DSocPeceSet3%2F0008.pptx&ei=LhHiVJ7jNor6UNjVg_AJ&usq=AFQjCNFWLtuO6ZKkyhCLDgaaxliVzFdvRQ&bvm=bv.85970519,d.bGQ
- KARÁSKOVÁ, I., (2014). Péče o stoleté lidi stojí méně než o sedmdesátníky. MF Dnes, 20. 8. 2014, s. A5
- KLUFOVÁ, R., (2013), přednáška KMI/DMA – Demografie, EF JU, podzim 2013
- KLUFOVÁ, R., (2014), přednáška KMI/STATR – Statistika regionů, EF JU, podzim 2014
- KRAFT, S., (2011), Přednáška KGE/SOGZ2 – Sociální geografie II, PF JU České Budějovice, podzim 2011
- KRAFT, S., (2013), Přednáška KGE/GCR2Z – Sociální geografie ČR, PF JU České Budějovice, jaro 2013
- KŘEŠNÍČKA, J., (2010). Výuka ZSV – filosofie, České reálné gymnázium České Budějovice, s.r.o., jaro 2010
- Kurzy.cz (2014). Výpočet přídatku na dítě pro rok 2014. Dostupné z <http://www.kurzy.cz/kalkulacka/pridavky-na-dite/>
- LEŠKA, V., (2010). Počet hospiců většinou nestačí nikde na světě. Deník.cz. Dostupné z http://www.denik.cz/ze_sveta/pocet-hospicu-vetsinou-nestaci-nikde-na-svete.html
- Lidovky.cz (2008). SPOLEČNOST: Spengler předpověděl zánik Západu. Dostupné z http://neviditelnypes.lidovky.cz/spolecnost-spengler-predpovedel-zanik-zapadu-f4n-p-spolecnost.aspx?c=A080504_095359_p_spolecnost_wag
- Lidovky.cz (2013). Plodnost mužů klesá. Lékaři radí mladíkům: Nechte si vyšetřit sperma. Dostupné z http://relax.lidovky.cz/lekari-radi-mladym-muzum-vysetrit-sperma-f15-zdravi.aspx?c=A130414_172852_in-zdravi_pec
- Lidovky.cz (2015). Šmejdi a předváděčky. Dostupné z <http://byznys.lidovky.cz/smejdi-a-predvadecky-015-moje-penize.aspx?klic=170119>
- LOUŽEK, M. (2009). Recenze na Buchananovu knihu Smrt Západu – Marek Loužek. Dostupné z <http://www.atlanka.net/index.php?text=505-smrt-nasi-civilizace-je-neodvratna>
- MALÝ, R. (2009). Recenze na Buchananovu knihu Smrt Západu – Radomír Malý. Dostupné z <http://www.atlanka.net/index.php?text=505-smrt-nasi-civilizace-je-neodvratna>
- Mendelova univerzita. (2015). Rómská populace. Dostupné z http://www.is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=71389;lang=cz
- MENDL, J., (2012). Přednáška KSV/EVSB – Ekonomika a management veřejné správy. PF JU České Budějovice, jaro 2012
- Metro. (2014). Při spojení na stáří by měli víc pomáhat zaměstnavatelé. Metro, str. 4, 23. 9. 2014, č. 179

- MF DNES. (2014). Spoření na penzi končí v roce 2016. Lidem se vrátí i státní příspěvek. MF DNES, str. A1 a A9, 13. 11. 2014
- MF DNES. (2015a). Nelegální byznys se stáří. MF DNES, str. A1 a A4, 18. 2. 2015
- MF DNES. (2015b). Češi si evropské peníze pochvalují, ale co zlepšily, si už nevybaví. MF DNES, str. A7, 23. 2. 2015.
- MF DNES. (2015c). Školní revoluce v Budějovicích. Třídy mají vzniknout i v nemocnici. MF DNES, str. B1, 28. 3. 2015
- Mobil.idnes.cz. (2011). Souboj tří mobilů pro seniory: testovali jsme, který je nejlepší. Dostupné z http://mobil.idnes.cz/souboj-tri-mobilu-pro-seniory-testovali-jsme-ktery-je-nejlepsi-psq-telefony.aspx?c=A110131_220923_telefony_mer
- Moravane (2015). Také otázka víry odlišuje Moravany a Čechy. Dostupné z <http://www.moravane.cz/blog/2014/04/take-otazka-viry-odlisuje-moravany-a-cechy>
- MORRIS, S., (2013). Why technology accelerates. Dostupné z <http://www.s21.com/why-technology-accelerates.htm>
- MPSV. (2007). Síť evropských regionů pro „stříbrnou“ ekonomiku. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/3020>
- MPSV. (2008). Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/2856>
- MPSV. (2015a). Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/14540>
- MPSV. (2015b). Členové Rady (pro seniory a stárnutí populace). Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/2866>
- MZV. (2015). Specifika, bezpečnostní situace, doporučení. Dostupné z http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/blizky_vychod/iran/cestovani/other.html a http://www.mzv.cz/jnp/cz/cestujeme/aktualni_doporuceni_a_varovani/index.html
- NAVRÁTIL, D., (2014). Blíží se konec naší civilizace? Dostupné z <http://outsidermedia.cz/bl%3AD%3BE%3AD-se-konec-na%3A1%3AD-civilizace/>
- Novinky.cz (2011). Věkovou diskriminaci zažila v ČR polovina mladých a starších. Dostupné z <http://www.novinky.cz/domaci/222416-vekovou-diskriminaci-zazila-v-cr-polovina-mladych-a-starsich.html>
- Novinky. (2013). Obava z nezaměstnanosti klesá, ochota stěhovat se za prací rovněž. Dostupné z <http://www.novinky.cz/kariera/339034-obava-z-nezamestnanosti-klesla-ochota-stehovat-se-za-praci-rovnez.html>
- Novinky.cz (2014). Migrace do Evropské unie roste, letos může být rekordní. Dostupné z <http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/337806-migrace-do-evropske-unie-rote-letos-muze-byt-rekordni.html>
- OLMA, R., (2013). Stáří na míru. Auto, motor a sport, číslo 1, leden 2013, str. 88 - 91
- OSN. (2008). Migrace obyvatel a klimatická změna. Dostupné z: <http://www.osn.cz/soubory/final-transkript-migration-climate-change.pdf>
- PPI-Turki. (2013). The Analysis of Position of Asia in the World's Knowledge in the Past and Present & The Speculation of the World's Knowledge in 2050. Dostupné z <http://ppiturki.org/the-analysis-of-position-of-asia-in-the-worlds-knowledge-in-the-past-and-present-the-speculation-of-the-worlds-knowledge-in-2050/>
- Radiožurnál. (2015). Zprávy. Český rozhlas 1 – Radiožurnál, 6. 4. 2015.
- Ringier. (2014). Do penze v 58 letech!? Deník Blesk, str. 2 – 3, 13. 12. 2014, č. 291, ročník 23
- SKŘÍPSKÝ, M. (2004). SMRT ZÁPADU (recenze knihy Pata Buchanana). Dostupné z <http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/30-smrt-zapadu-recenze-knihy-pata-buchanana.aspx>
- SMETANKOVÁ, D., (2014). Mandatorní výdaje státního rozpočtu. Parlamentní institut, červenec 2014. Dostupné z

http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=4&ved=0CDQQFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.psp.cz%2Fsqw%2Ftext%2Forig2.sqw%3Fidd%3D100870&ei=mB_7VP6pDOnU7Abaj4D4DA&usg=AFQjCNF_XvF7660OseO6s72guZAMbaWnrg

- SPRSS JČK. (2014). Akční plán Střednědobého plánu rozvoje sociálních služeb Jihočeského kraje pro rok 2015. Dostupné z [http://www.kraj-jihocesky.cz/file.php?par\[id_r\]=101649&par\[view\]=0](http://www.kraj-jihocesky.cz/file.php?par[id_r]=101649&par[view]=0)
- Státy USA. (2010). Státy USA podle průměrného věku (2010). Dostupné z <http://www.statyusa.cz/srovnani/obyvatelstvo/prumerny-vek/9>
- SZÚ. (2008). Úspěšné stárnutí a aktivní stáří. Státní zdravotní ústav. Dostupné z http://www.szu.cz/uploads/documents/czsp/edice/plne_znani/letaky/uspesne_starnuti_a_aktivni_stari.pdf
- ŠÁNDOR, A., (2014). Terorismus hrozí i nám. Nedělní Blesk, číslo 32, ročník 23, 10. 8. 2014, s. 16 - 19
- ŠEBEŠ, M., (2011). Přednáška KSV/SOC2Z – Sociologie II, PF JU České Budějovice, podzim 2011
- ŠEBOVÁ ŠAFARÍKOVÁ, J., (2012). Přednáška KPE/PSA - Aplikovaná psychologie. PF JU České Budějovice, podzim 2012
- ŠVEC, P., (2014). Uprostřed Česka vzniká periferie. Malé obce se vylidňují. Idnes.cz. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/mf-dnes-periferie-uprostred-ceska-dlu-domaci.aspx?c=A140801_201208_domaci_mag
- The Consumer Goods Forum. (2013). Understanding the Needs and Consequences of the Ageing Consumer. Atkearney. Dostupné z <http://www.atkearney.com/documents/10192/682603/Understanding+the+Needs+and+Consequences+of+the+Ageing+Consumer.pdf/6c25ffa3-0999-4b5c-8ff1-afdca0744fdc>
- TN.cz (2013). Kolik stojí vaše dítě? Od plenek k maturitě za 2,7 milionu Kč! Dostupné z <http://tn.nova.cz/clanek/zpravy/domaci/kolik-stoji-dite-3-400-000-korun.html>
- Trutnovinky. (2013). Seniorku napálili šmejdi. Chtěla dceři koupit hrnce a dala za ně čtyři tisíce. Dostupné z <http://archiv.trutnovinky.cz/index.php?gid=>
- Události. (2015). Události 28. 2. 2015. ČT1.
- UHLÍŘ, M., (2015). 60 minut Radiožurnálu. ČRo 1 Radiožurnál, 6. 3. 2015
- USA TODAY. (2014). Retirement moves make a comeback. Dostupné z <http://www.usatoday.com/story/money/personalfinance/2014/06/16/stateline-retirement-moving/10575961/>
- VANČURA, M., (2010), přednáška KGE/SOGZ1 – Sociální geografie I, PF JU České Budějovice, podzim 2010
- VANČURA, M., (2013), Přednáška KGE/GCR2Z – Sociální geografie ČR, PF JU České Budějovice, jaro 2013
- ŽÁKOVÁ, G., (2015). Migrace muslimů do Evropské unie pohledem statistik. Dostupné z <http://muslimove.cz/migrace-muslimu-do-evropske-unie-pohledem-statistik/>
- Žena.cz (2015). Mateřská a rodičovská dovolená v roce 2015: Co se mění? Dostupné z <http://zena.centrum.cz/deti/tehotenstvi-a-miminko/clanek.phtml?id=805861>
- Živě. (2014). Apple stále táhne, fronty na nový iPhone jsou ještě delší než dřív. Dostupné z <http://www.zive.cz/bleskovky/apple-stale-tahne-fronty-na-novy-iphone-jsou-jeste-delsi-nez-driv/sc-4-a-175435/default.aspx>

Seznam tabulek

Tabulka 1: Vývoj počtu obyvatel a věkové struktury dle demografické projekce ČSÚ 2013	16
Tabulka 2: Věk odchodu do penze.....	70

Seznam obrázků

Obrázek 1: Průměrný věk v krajích ČR v roce 2013	25
Obrázek 2: Zelené zatížení v okresech ČR v roce 1991	26
Obrázek 3: Zelené zatížení v okresech ČR v roce 2002	27
Obrázek 4: Zelené zatížení v okresech ČR v roce 2013	29
Obrázek 5: Šedé zatížení v okresech ČR v roce 1991	31
Obrázek 6: Šedé zatížení v okresech ČR v roce 2002	33
Obrázek 7: Šedé zatížení v okresech ČR v roce 2013	34
Obrázek 8: Index stáří v okresech ČR v roce 1991	36
Obrázek 9: Index stáří v okresech ČR v roce 2002	37
Obrázek 10: Index stáří v okresech ČR v roce 2013	39
Obrázek 11: Grouping Analysis zelené zatížení 1991	49
Obrázek 12: Grouping Analysis zelené zatížení 2002	50
Obrázek 13: Grouping Analysis zelené zatížení 2013	51
Obrázek 14: Grouping Analysis šedé zatížení 1991	52
Obrázek 15: Grouping Analysis šedé zatížení 2002	52
Obrázek 16: Grouping Analysis šedé zatížení 2013	53
Obrázek 17: Grouping Analysis index stáří 1991	54
Obrázek 19: Grouping Analysis index stáří 2013	56
Obrázek 20: Věková skladba obyvatelstva České republiky	58

Seznam grafů

Graf 1: Relativní zastoupení jednotlivých ekonomických generací v letech 1991, 2002 a 2013	19
Graf 2: Vývoj absolutního zastoupení jednotlivých ek. generací od roku 1991 do roku 2013	20
Graf 3: Vývoj procentuálního podílu zastoupení ek. generací v ČR mezi roky 1991 - 2013	21
Graf 4: Vývoj zeleného a šedého zatížení	22
Graf 5: Vývoj indexu hospodářského zatížení.....	23
Graf 6: Vývoj ekonomického indexu stáří v České republice	24
Graf 7: Hlavní město Praha	40
Graf 8: Středočeský kraj.....	41
Graf 9: Jihočeský kraj	41
Graf 10: Plzeňský kraj	42
Graf 11: Karlovarský kraj.....	43
Graf 12: Ústecký kraj	43
Graf 13: Liberecký kraj	44
Graf 14: Královéhradecký kraj	44
Graf 16: Pardubický kraj	45
Graf 17: Vysočina	45
Graf 18: Jihomoravský kraj	46
Graf 19: Zlínský kraj	46
Graf 20: Olomoucký kraj.....	47
Graf 21: Moravskoslezský kraj	47